

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ГОЛОВНЕ СЛІДЧЕ УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Розслідування сексуального насильства, пов'язаного із збройним конфліктом

Методичні рекомендації

Львів
2024

УДК 343.13.316.355.01:344.22

Р 64

Рекомендовано до друку та розміщення в електронних сервісах ЛьвДУВС
Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол від 30 жовтня 2024 року № 7)

Р е ц е н з е н т и:

ВОЗНЮК Андрій, завідувач наукової лабораторії з проблем
протидії злочинності Навчально-наукового інституту № 1,
доктор юридичних наук, професор
(Національна академія внутрішніх справ)

БАБ'ЯК Андрій, завідувач кафедри оперативно-розшукової
діяльності, кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Розслідування сексуального насильства, пов'язаного
із збройним конфліктом : методичні рекомендації /
Р 64 Ю. А. Комісарчук, М. В. Бурак, Н. Ю. Небитова, Ю. М. Черноус,
І. М. Калантай та ін. ; за заг. ред. М. С. Цуцкірідзе. Львів :
Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024.
152 с.

Підготовлено відповідно до сучасних потреб практичних працівників правоохоронних органів та досягнень юридичної науки. Викладено на основі чинного кримінального процесуального законодавства України, узагальнень законодавства та юридичної практики.

Для співробітників Національної поліції, працівників прокуратури та інших правоохоронних органів, а також суддів, адвокатів, викладачів та здобувачів вищої освіти закладів освіти відомчого підпорядкування і юридичних закладів вищої освіти Міністерства освіти і науки України.

The methodical recommendations are prepared according to the modern needs of practical practitioners and the achievements of legal science. The material is presented in accordance with the current criminal procedural legislation of Ukraine, summaries of legislation, and legal practice.

The methodical recommendations are designed for employees of the National Police, the Prosecutor's Office, and other law enforcement agencies, as well as judges, lawyers, educators, and students of educational institutions under departmental subordination and legal higher education institutions of the Ministry of Education and Science of Ukraine.

УДК 343.13.316.355.01:344.22

© ЛьвДУВС, НАВС, ГСУ НПУ, 2024

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень.....	4
ПЕРЕДМОВА.....	6
Розділ 1. БАЗОВІ СТАНДАРТИ РОЗСЛІДУВАННЯ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО ЗІ ЗБРОЙНИМ КОНФЛІКТОМ, ВІДПОВІДНО ДО МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА.....	8
Розділ 2. ОБСТАВИНИ, ЯКІ ПІДЛЯГАЮТЬ ДОКАЗУВАННЮ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ВЧИНЕННЯ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО ЗІ ЗБРОЙНИМ КОНФЛІКТОМ.....	19
Розділ 3. ПОЧАТОК ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО ЗІ ЗБРОЙНИМ КОНФЛІКТОМ.....	42
Розділ 4. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ВЧИНЕННЯ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО ЗІ ЗБРОЙНИМ КОНФЛІКТОМ.....	51
Розділ 5. ЗАХОДИ ЩОДО РОЗШУКУ ТА ВСТАНОВЛЕННЯ СУБ'ЄКТІВ ВЧИНЕННЯ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО ЗІ ЗБРОЙНИМ КОНФЛІКТОМ.....	85
Розділ 6. ОСОБЛИВОСТІ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ ПІД ЧАС СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ВЧИНЕННЯ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО ЗІ ЗБРОЙНИМ КОНФЛІКТОМ.....	95
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ І РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	109
ДОДАТКИ.....	118

Перелік умовних скорочень

БСР	базові стандарти розслідування
ГУР	Головне управління розвідки Міністерства оборони України
ГШ ЗСУ	Генеральний штаб Збройних Сил України
ДНК	дезоксирибонуклеїнова кислота
ДП I, Протокол I	Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року
ДП II, Протокол II	Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв неміжнародних збройних конфліктів (Протокол II), від 8 червня 1977 року
ДПСУ	Державна прикордонна служба України
ЄРДР	Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
ЖК	Женевські конвенції від 12 серпня 1949 року про захист жертв війни
ЖК (IV)	Женевська конвенція (IV) про захист цивільного населення під час війни
ЗМІ	засоби масової інформації
зс рф	збройні сили російської федерації
ЗСУ	Збройні Сили України
КК України	Кримінальний кодекс України
КПК України	Кримінальний процесуальний кодекс України
МГП	міжнародне гуманітарне право

МЗК	міжнародний збройний конфлікт
МКС	Міжнародний кримінальний суд
МПГПП	Міжнародний пакт про громадянські та політичні права
НСРД	негласні слідчі (розшукові) дії
ОМП	огляд місця події
ООН	Організація Об'єднаних Націй
РС МКС	Римський статут Міжнародного кримінального суду
рф	російська федерація
СМЕ	судово-медична експертиза
СНПК	сексуальне насильство, пов'язане зі збройним конфліктом
СОГ	слідчо-оперативна група
СРД	слідчі (розшукові) дії
УВКПЛ	Управління Верховного комісара ООН з прав людини

ПЕРЕДМОВА

Вчинення сексуального насильства в умовах збройного конфлікту (воєнного стану) визнається порушенням основоположних принципів міжнародного захисту прав людини та міжнародного гуманітарного права. У статті 7 Римського статуту Міжнародного кримінального суду констатується, що сексуальне насильство під час війни є злочином проти людяності.

У більшості кримінальних проваджень щодо фактів вчинення сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, кваліфікацію визначено як воєнний злочин за статтею 438 КПК України – порушення законів та звичаїв війни, якою передбачено відповідальність за жорстоке поводження з військовополоненими та цивільним населенням, інші порушення законів та звичаїв війни, які передбачені міжнародними договорами, ратифікованими Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій.

До сексуального насильства відносять вчинення будь-яких сексуальних дій без проникнення до тіла, щодо малолітнього, неповнолітнього, дорослого, незалежно від його волі, втягування його у проституцію, порнографію, домагання тощо. Потерпілими від сексуального насильства можуть бути жінки, чоловіки, дівчатка, хлопчики. Тобто жертвами такого насильства стають незалежно від гендеру чи віку. Сексуальне насильство вважають найбільш аморальним злочином, оскільки воно посягає на такі права, як право на фізичну недоторканність, честь і гідність, життя та здоров'я людини.

Внаслідок особливого характеру таких діянь, на осіб, які вчинили порушення законів та звичаїв війни, не поширюються строки давності. Винні мають бути притягнуті до відповідальності та отримати покарання незалежно від часу вчинення злочинів.

Зважаючи на вищезазначене, метою розробки методичних рекомендацій стало дослідження проблемних питань, які виникають у процесі розслідування сексуального насильства,

пов'язаного зі збройним конфліктом; визначення порядку дій слідчого під час досудового розслідування злочинів сексуального насильства, вчинених в умовах збройного конфлікту.

У методичних рекомендаціях детально розкрито базові стандарти розслідування сексуального насильства згідно з міжнародними гуманітарними нормами, що є необхідним для подальшого успішного судового переслідування злочинців у таких кримінальних провадженнях; чітко визначено обставини, що підлягають доказуванню, та особливості організації і проведення досудового розслідування, зокрема спеціального досудового розслідування зазначеної категорії злочинів, що підвищує практичну значущість матеріалу.

Сподіваємося, що це видання допоможе покращити професійну підготовку фахівців та правоохоронців, які займаються розслідуванням злочинів сексуального насильства, пов'язаних зі збройними конфліктами.

Колектив авторів висловлює вдячність рецензентам методичних рекомендацій.

Розділ 1

БАЗОВІ СТАНДАРТИ РОЗСЛІДУВАННЯ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО ЗІ ЗБРОЙНИМ КОНФЛІКТОМ, ВІДПОВІДНО ДО МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Сексуальне насильство під час збройних конфліктів є однією з найважчих форм порушення прав людини. Воно кваліфікується як воєнний злочин, злочин проти людяності, а у деяких випадках – як акт геноциду. Розслідування таких злочинів, відповідно до міжнародного гуманітарного права, вимагає застосування специфічних стандартів, які забезпечують правосуддя, захист жертв і притягнення винних до відповідальності.

Сексуальне насильство в умовах збройного конфлікту охоплює широкий спектр дій, що порушують тілесну недоторканність та людську гідність. До них належать:

- зґвалтування;
- примус до проституції;
- сексуальне рабство;
- примусова вагітність;
- примусова стерилізація;
- будь-яка інша форма сексуального насильства, яка має сексуальний характер і є незаконною.

Женевські конвенції 1949 року та їхні Додаткові протоколи прямо забороняють зґвалтування та інші форми сексуального насильства, розглядаючи їх як серйозні порушення гуманітарного права, що вимагають суворого покарання. Міжнародні суди, такі як Міжнародний кримінальний трибунал для Руанди та Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії, визначили сексуальне насильство як воєнний злочин, злочин проти людяності та, в деяких випадках, як елемент геноциду.

Основними джерелами, що встановлюють правові рамки для розслідування сексуального насильства під час збройних конфліктів, є:

- Женевські конвенції 1949 року та їхні Додаткові протоколи;
- Римський статут Міжнародного кримінального суду;
- Міжнародний пакт про громадянські та політичні права;
- Конвенція ООН проти катувань.

Міжнародне право визначає низку основних принципів, яких необхідно дотримуватися під час розслідування сексуальних злочинів, пов'язаних зі збройними конфліктами. Вони формують потерпілоцентричний підхід до розслідування злочину. Потерпілоцентричний підхід ставить потерпілих на перше місце в процесі розслідування та правосуддя. Це означає, що права, потреби та добробут потерпілих є ключовими факторами на кожному етапі процесу: від збору доказів до судового переслідування. Такий підхід визнає унікальні психологічні, емоційні та фізичні травми, з якими стикаються потерпілі, і прагне забезпечити їхню безпеку та підтримку.

Вказаний підхід передбачає дотримання низки принципів:

1. Неупередженість та об'єктивність.

Розслідування сексуальних злочинів повинні проводитися з дотриманням найвищих стандартів об'єктивності. Кожен член слідчої групи має розуміти важливість уникнення будь-якої форми упередженості, яка може вплинути на результати розслідування. Це особливо важливо в умовах збройного конфлікту, де можуть існувати різні соціальні, етнічні та гендерні стереотипи.

Для забезпечення цього принципу необхідно забезпечити певні умови, зокрема:

- члени слідчої групи повинні проходити регулярні тренінги з питань неупередженості;
- потрібно встановити чіткі критерії відбору слідчих, що враховують їхню здатність працювати без будь-яких упереджень;
- слід уникати залучення до кримінальних проваджень осіб, які можуть бути пов'язані з конфліктуєчими сторонами, що може вплинути на об'єктивність;

– важливо враховувати гендерний аспект розслідування, забезпечуючи рівність у розгляді справ, незалежно від статі потерпілих або підозрюваних.

2. Конфіденційність та безпека потерпілих.

Забезпечення конфіденційності – це не просто юридична вимога, а й моральний обов’язок перед потерпілими. Порухення конфіденційності може призвести до психологічного стресу, повторної травматизації та стигматизації жертви. Особливо важливо це в умовах збройного конфлікту, де сексуальне насильство може використовуватися як інструмент терору або репресії і потерпілі можуть піддаватися загрозам від злочинців або членів суспільства.

Для дотримання конфіденційності та безпеки необхідно забезпечити ряд умов, зокрема:

– особисті дані потерпілих повинні бути збережені лише у безпечних базах даних з обмеженим доступом;

– інформація про потерпілих повинна передаватися лише тим особам, які безпосередньо задіяні у процесі розслідування і судового розгляду. Бажаним є забезпечення контакту тільки з однією чи двома службовими особами;

– повинні бути розроблені плани щодо фізичної безпеки потерпілих, у тому числі надання прихистку, зміна місця проживання, охорона;

– психологічний захист також є важливим: потерпілим потрібно забезпечити доступ до професійної психологічної допомоги та створити умови, в яких вони зможуть почуватися безпечно під час всього процесу розслідування.

3. Забезпечення поваги до гідності потерпілих.

Жертви сексуального насильства повинні сприйматися не лише як інструмент для збору доказів, але й як особи, чії права було грубо порушено. Цей принцип включає врахування емоційного та психологічного стану потерпілих протягом усього процесу розслідування.

Для збереження гідності необхідно забезпечити чимало умов, зокрема:

– важливо гарантувати, щоб усі процеси взаємодії з потерпілими (опитування, медичні огляди, судові засідання) відбувалися максимально делікатно та професійно, без створення додаткового стресу;

- необхідно уникати повторної травматизації через надмірні повторні опитування або грубі підходи до допиту;
- потерпілі повинні мати право на супровід довіреної особи під час допитів або медичних оглядів;
- спілкування з потерпілими має проводитися на мові, яку вони розуміють, із забезпеченням перекладача, якщо це потрібно.

4. Професійний та кваліфікований підхід.

Ефективне розслідування СНПК вимагає залучення спеціалістів із відповідною кваліфікацією. Це не лише фахівці у сфері кримінального права, але й професіонали в галузі медицини, психології, соціальної роботи, які мають досвід роботи з травмованими особами.

Для забезпечення професійного підходу необхідно забезпечити низку умов, зокрема:

- всі учасники розслідування повинні мати відповідну підготовку, включно з тренінгами щодо психологічної роботи з жертвами сексуального насильства;
- необхідно забезпечити мультидисциплінарний підхід, що включає роботу юристів, психологів, медиків та соціальних працівників;
- важливим аспектом є координація між різними органами та структурами, що залучені до процесу розслідування, включно з міжнародними організаціями, які можуть надати додаткову експертизу та допомогу;
- особлива увага повинна приділятися документуванню злочинів, зокрема збиранню доказів, що можуть використовуватися у міжнародних судах, таких як Міжнародний кримінальний суд;
- ці принципи є ключовими у забезпеченні ефективного та етичного розслідування злочинів сексуального насильства під час збройних конфліктів, гарантуючи баланс між захистом прав потерпілих та правосуддям.

У міжнародному кримінальному праві також передбачається **алгоритм аналізу елементів злочинів відповідно до Римського статуту**.

Цей аналіз здійснюється на трьох рівнях:

- конкретні елементи злочину зґвалтування («Що сталося, з ким та де?»);

– загальні елементи воєнного злочину, або злочину проти людяності, або геноциду («Яким був контекст, у якому вчинено акт (основний злочин?)»);

– елементи для встановлення зв'язків («Хто несе відповідальність та як?»).

Конкретні елементи доводяться доказами, які демонструють, що вчинено конкретний акт поведінки та є наявним конкретний склад основного злочину сексуального насильства (наприклад, зґвалтування).

Загальні елементи, які часто називають «об'єднуючими», доводяться доказами, що описують обставини, у яких вчинено конкретний акт, та «підіймають» його до рівня воєнного злочину, злочину проти людяності або геноциду. Конкретний злочин може означати злочин з точки зору міжнародного права тільки тоді, коли він вчинений у відповідному контексті, який робить його воєнним злочином, злочином проти людяності або актом геноциду (наприклад, зґвалтування як воєнний злочин потребує, щоб діяння відбулося в контексті міжнародного збройного конфлікту та було пов'язане з ним і щоб правопорушнику були відомі фактичні обставини, які встановлювали наявність збройного конфлікту).

Це означає, що якщо загальні елементи не задокументовані належним чином, злочин буде підлягати судовому переслідуванню тільки як «загальнокримінальний злочин» згідно з національним законодавством (наприклад, зґвалтування як таке), а не як злочин з точки зору міжнародного права (наприклад, зґвалтування як воєнний злочин), який не має строку давності.

Елементи для встановлення зв'язків, також відомі як «види відповідальності», доводяться доказами, що описують спосіб, в який один чи більше правопорушників несуть кримінальну відповідальність за дії або бездіяльність, які є злочином з точки зору міжнародного права. Йдеться про пряму відповідальність (ст. 25 Римського статуту) та відповідальність командира/ начальника (ст. 28 Римського статуту).

З метою забезпечення ефективного та правильного розслідування сексуального насильства під час конфлікту потрібно дотримуватися **міжнародних стандартів збору доказів, зокрема, це:**

– **верифікація та документація.** Документація сексуального насильства повинна відповідати найвищим

стандартам доказової бази. Це включає фіксацію фізичних доказів (медичні огляди), а також збір показань жертв та свідків. Важливим є використання методів документування, що мінімізують ризик повторної травматизації потерпілих;

– **координація з медичними та психологічними експертами.** Медичні огляди потерпілих є важливим джерелом доказів. Слідчі органи повинні тісно співпрацювати з медичними експертами для фіксації фізичних ушкоджень, спричинених сексуальним насильством. Психологічні експерти можуть допомогти оцінити емоційний стан потерпілих та забезпечити відповідну підтримку.

– **захист свідків та потерпілих.** Міжнародне право передбачає особливі механізми захисту потерпілих та свідків від залякувань або помсти. Ці механізми можуть включати анонімність показань, захист під час судових засідань, зміну місця проживання та інші заходи;

– **етичні стандарти в розслідуванні.** Сексуальне насильство є надзвичайно чутливим злочином, тому розслідування повинно дотримуватися високих етичних стандартів, до яких входить **інформована згода**, котра полягає в тому, що потерпілі повинні надати інформовану згоду на будь-які процедури, включаючи медичні огляди або надання показань. Потерпілі мають право знати про можливі наслідки своїх дій у процесі розслідування. При цьому на всіх етапах потрібно забезпечити гарантії анонімності. У деяких випадках потерпілі можуть вимагати анонімності, що необхідно поважати та забезпечити технічними засобами для збереження таємниці.

Одним із основних джерел підходу, орієнтованого на потерпілого, є **Кодекс Мурад**. Цей Кодекс створений на основі досвіду Надії Мурад – нобелівської лауреатки та жертви сексуального насильства під час конфліктів, який є важливим етичним орієнтиром у роботі з потерпілими. Кодекс має рекомендаційний характер. У ньому наведено наявні мінімальні стандарти безпечного, ефективного й етичного збирання та використання інформації про жертву або особу, яка пережила систематичне сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом («ССНПК») («особа, яка пережила сексуальне насильство»). Кодекс призначений для тих, хто документує, розслідує, повідомляє, досліджує, проводить моніторинг і здійснює

інші види діяльності щодо збору («збір») та використання такої інформації.

Цей Кодекс заснований на міжнародному праві, зокрема на основоположних правах людини – правах потерпілих на гідність, приватність, здоров'я, безпеку, доступ до правосуддя, правду та на ефективний юридичний захист. Таким чином, Кодекс відображає загальні, незаперечні основні стандарти, які повинні застосовуватися всіма суб'єктами в усіх контекстах, щоб заохочувати підхід, орієнтований на інтереси осіб, які пережили сексуальне насильство.

Кодекс Мурад передбачає дотримання 10 основних принципів:

- вбачати в особах, які пережили сексуальне насильство, особистості;
- поважати право осіб, які пережили сексуальне насильство, на контроль та автономність;
- бути відповідальними та зберігати доброчесність;
- створювати користь або не робити взагалі;
- підготовка має фундаментальне значення;
- знати та розуміти контексти;
- створювати системи, розвивати компетенції та забезпечувати підтримку;
- збирати інформацію з інших джерел;
- приділяти час, створювати простір;
- забезпечувати поважну та безпечну взаємодію.

Розгляд питання **інформованої згоди** потерпілого у розслідуванні сексуального насильства в умовах збройного конфлікту заслуговує особливої уваги. Так, інформована згода є одним із найважливіших елементів процесу розслідування злочинів, пов'язаних із сексуальним насильством в умовах збройного конфлікту. Відсутність належного дотримання цього принципу може призвести до подальшої травматизації жертви, зниження довіри до слідчих органів та, як наслідок, неспроможності отримати точні показання. Це також ставить під загрозу процес правосуддя і відновлення справедливості.

Принцип інформованої згоди лежить в основі підходу орієнтованого на потерпілого, він полягає в тому, що потерпілий має право приймати рішення щодо власної участі в розслідуванні, повністю усвідомлюючи всі етапи процесу, можливі

наслідки своїх рішень та права, які він або вона має. При цьому процес надання згоди повинен бути чітким, поетапним, а також супроводжуватись повною і точною інформацією від слідчих або відповідальних осіб.

Основні аспекти інформованої згоди:

- *чітке та детальне інформування.* Для забезпечення інформованої згоди важливо, щоб потерпілий отримав інформацію про кожен етап розслідування зрозумілою йому мовою, без використання юридичних або медичних термінів, які можуть бути незрозумілі. Важливо пояснити потерпілому, що буде відбуватись під час процедури, чому це необхідно, і які можливі наслідки. Наприклад, при проведенні судово-медичних експертиз варто чітко пояснити, яку інформацію ці дослідження можуть надати і як їхні результати будуть використовуватись у суді. У випадках, коли потерпілий не розуміє мови або має обмежені знання про юридичні процеси, обов'язковою є допомога перекладача;

- *добровільність рішення.* Потерпілий повинен знати, що він має право відмовитись від будь-яких дій або процедур на будь-якому етапі без негативних наслідків для нього. Це особливо важливо в контексті травматичних подій, коли людина може не бути готовою до повторного переживання емоційних та фізичних страждань. Наприклад, якщо потерпілий не готовий пройти медичний огляд або дати показання у присутності особи протилежної статі, його рішення повинно бути безумовно прийняте і поважане;

- *неперервність інформованої згоди.* Інформована згода – це не разовий процес, а постійний. Важливо, щоб потерпілий мав можливість надавати або відкликати свою згоду на різних етапах розслідування та судового процесу. Зміна обставин, наприклад, виявлення нових доказів або необхідність проведення додаткових процедур, вимагає повторного отримання згоди потерпілого. Кожен новий етап розслідування або інтерв'ю має розпочинатися з підтвердження згоди потерпілого на подальшу участь;

- *охорона психічного здоров'я потерпілого.* Розслідування злочинів, пов'язаних зі сексуальним насильством, може спричинити повторну травматизацію. Тому особливу увагу слід приділити охороні психічного здоров'я потерпілого.

На будь-якому етапі потрібно надавати психологічну підтримку, а потерпілий має відчувати, що його переживання та емоційний стан поважають. Співпраця з психологами чи соціальними працівниками, які можуть допомогти потерпілому впоратись з емоційними наслідками розслідування, є важливою складовою цього процесу.

Рекомендації щодо застосування принципу інформованої згоди:

1. *Розробити стандартизовані інформаційні матеріали.* Слід створити чіткі, зрозумілі інформаційні матеріали для потерпілих, що описують їхні права, процес розслідування та можливі ризики. Ці матеріали можуть бути у вигляді брошур, відео або усних інструкцій з використанням простих слів і графічних зображень для кращого розуміння. Це особливо важливо для тих, хто не має юридичної або медичної освіти.

2. *Підготовка слідчих до роботи з потерпілими.* Необхідно проводити спеціальне навчання для слідчих, яке включатиме психологічні аспекти роботи з потерпілими від сексуального насильства, забезпечення етичного підходу до їхнього опитування та інформування, а також належне розуміння принципу інформованої згоди. Підготовлені слідчі зможуть ефективно взаємодіяти з потерпілими, дотримуючись ключових принципів міжнародного права та стандартів етики.

3. *Наявність психологічної підтримки.* Слід забезпечити обов'язкову присутність психолога на всіх етапах взаємодії з потерпілими від сексуального насильства. Це допоможе зменшити можливі наслідки повторної травматизації та створити для потерпілих атмосферу захищеності та підтримки. Психологічна допомога також може сприяти більшій готовності потерпілих співпрацювати у рамках розслідування.

4. *Забезпечення анонімності та конфіденційності.* Конфіденційність даних потерпілого є обов'язковою умовою на кожному етапі розслідування. Особиста інформація потерпілого не повинна бути розкрита без його явної згоди, а використання псевдонімів або інших засобів захисту особистих даних мусить стати стандартною практикою для захисту інтересів потерпілих. Це також допоможе уникнути соціального осуду або додаткової травматизації внаслідок публічності процесу.

Принципи Кодексу Мурад тісно пов'язані з забезпеченням інформованої згоди:

Принцип «Не зашкодь»: слід завжди дбати про добробут потерпілих і робити все можливе, щоб процес розслідування не спричинив додаткової шкоди. Інформована згода є важливим аспектом цього принципу, адже потерпілий повинен постійно вирішувати, як далеко він готовий зайти в цьому процесі.

Принцип «Стоп»: потерпілий має право в будь-який момент припинити участь у процесі розслідування або змінити своє рішення щодо надання показань. Це особливо важливо для збереження психічного здоров'я та контролю потерпілого над ситуацією.

Принцип конфіденційності: захист інформації про потерпілого є ключовим. Інформована згода повинна завжди враховувати право потерпілого на конфіденційність.

Також слід враховувати міжнародну практику та досвід розслідування сексуального насильства під час конфліктів. Міжнародний кримінальний суд (МКС) розглядав численні справи щодо сексуального насильства під час збройних конфліктів, наприклад, стосовно Демократичної Республіки Конго та Судану. Ці справи встановили важливі прецеденти щодо класифікації сексуального насильства як воєнного злочину та злочину проти людяності. МКС також розробив практики щодо захисту потерпілих та свідків.

Розслідування сексуального насильства під час конфліктів у Боснії, Руані та Сьєрра-Леоне стало вагомим джерелом практичного досвіду для розробки стандартів розслідування. Важливим аспектом було врахування травматичного досвіду потерпілих і надання їм доступу до реабілітаційних програм та психологічної допомоги.

Важливою складовою розслідування СНПК є забезпечення належної підтримки потерпілих. Міжнародні програми, спрямовані на підтримку жертв сексуального насильства під час збройних конфліктів, можуть включати юридичну підтримку, медичну допомогу, психосоціальну реабілітацію та допомогу у відновленні нормального життя. Зокрема, ініціативи ООН та інших міжнародних організацій забезпечують юридичний захист та відшкодування шкоди для потерпілих.

Розслідування сексуального насильства під час збройних конфліктів є надзвичайно важливим завданням для забезпечення справедливості та притягнення винних до відповідальності. Міжнародні стандарти розслідування сексуального насильства забезпечують комплексний підхід до цього процесу, включаючи захист прав потерпілих, професійну підготовку слідчих, дотримання етичних стандартів та ефективне збирання доказів. Україні важливо враховувати ці стандарти для належного розслідування злочинів, пов'язаних зі збройним конфліктом на своїй території.

Розділ 2

ОБСТАВИНИ, ЯКІ ПІДЛЯГАЮТЬ ДОКАЗУВАННЮ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ВЧИНЕННЯ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО ЗІ ЗБРОЙНИМ КОНФЛІКТОМ

Першочерговим завданням правоохоронних органів є виявлення і проведення ефективного розслідування злочинів, вчинених російськими військовими на території України, результати якого стануть підставою для кримінального переслідування, незалежно від того, де ховаються воєнні злочинці.

Очільниця спеціалізованого управління з переслідування злочинів насильства на сексуальному ґрунті, пов'язаного з конфліктом, Офісу Генерального прокурора Анна Сосонська зазначила, що з початку російсько-української війни в Україні зафіксовано 296 фактів сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом: *«Стосовно чоловіків – 107 фактів сексуального насильства стосовно жінок – 179 фактів сексуального насильства. Також нами зафіксовано 15 фактів сексуального насильства, стосовно неповнолітніх дітей. 14 фактів – стосовно дівчаток і один – стосовно хлопчика. Серед наведених фактів сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, є такі види сексуального насильства: зґвалтування, каліцтво або насильство над статевими органами, примусове оголення, погрози спробою зґвалтування і примус дивитися на сексуальну наругу над близькими особами. Найбільша кількість фактів сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, наразі зафіксована у Херсонській області – 89 фактів, у Донецькій області – 75 фактів, у Київській області – 57 фактів. Відповідно у Харківській області зафіксовано 33 факти, у Запорізькій області – 19, у Чернігівській області – 8, в Луганській області – 3, у Миколаївській області – 10, у Сумській області – 2».*

Для кваліфікації діянь як воєнних злочинів, так і злочинів проти людяності чи злочину геноциду необхідне встановлення контекстуальних елементів.

Проте відомі на даний момент випадки СНПК (інформація про які внесена до ЄРДР, проводиться досудове слідство, судовий розгляд) мають бути належним чином задокументовані, а доказова база має не викликати жодних сумнівів. Тому важливо дотримуватись вимог кримінального процесуального законодавства України з урахуванням положень міжнародного кримінального, міжнародного гуманітарного права.

Для того щоб встановити факт вчинення одного або більше злочинів СНПК, необхідно визначити їхні контекстуальні елементи.

Злочин геноциду має наступні контекстуальні елементи:

- діяння (наприклад, вбивство) було вчинено з наміром винищити повністю або частково групу;
- такою групою є національна, етнічна, расова або релігійна група.

Злочини проти людяності мають такі контекстуальні елементи:

- мав місце напад;
- напад був широкомасштабним або систематичним;
- напад було спрямовано проти цивільного населення, у тому числі багаторазове вчинення діянь проти цивільного населення, проведення політики держави або організації, що спрямована на здійснення такого нападу, або з метою сприяння такій політиці;
- ймовірний злочин було вчинено як складову частину нападу;
- обвинувачений знав про напад і про те, яким чином його дії становили частину цього нападу.

Воєнні злочини мають такі контекстуальні елементи:

- наявність збройного конфлікту міжнародного або неміжнародного характеру;
- збройний конфлікт відрізняється від порушень внутрішнього порядку або напруженої ситуації, як, наприклад, заворушення, окремі та спорадичні акти насильства чи інші подібні діяння;
- злочин вчинений під час збройного конфлікту і тісно пов'язаний з ним;
- обвинувачений знав про фактичні обставини, що свідчать про існування збройного конфлікту.

У зв'язку з цим рекомендується ширше підходити до вчинення кримінальних правопорушень і через його призму розкривати всі істотні елементи, які доводять такі злочини. Без визначеності контекстуальних обставин та їх причинно-наслідкового зв'язку із діями правильна кваліфікація та належне доведення доказування міжнародних злочинів неможливі.

Що стосується воєнних злочинів у тлумаченні національного законодавства, то це дозволяє точно класифікувати відповідні дії не як інші злочини, а як порушення законів і звичаїв війни, забезпечуючи належний механізм доказування.

З огляду на зазначене вище для кримінально-правової кваліфікації дії за ст. 438 КК України потрібно щонайменше довести (візуалізовані загальні елементи та обставини, які підлягають доказуванню у справах, пов'язаних із воєнними злочинами) таке:

- 1) дії є порушенням конкретної норми МГП;
- 2) порушена норма міститься в міжнародному договорі, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, який був чинним для України на момент вчинення дії;
- 3) порушення є серйозним (тобто воно є грубим порушенням (*grave breaches*), як це визначено у ЖК та ДП, або порушенням норми МГП, що захищає важливі цінності, і порушення повинно мати серйозні наслідки для жертви (*serious violations*)). Перелік деяких серйозних порушень МГП та складів відповідних воєнних злочинів доступний у *Додатку А*;
- 4) існування збройного конфлікту міжнародного або неміжнародного характеру;
- 5) вчинення дії в контексті збройного конфлікту та у зв'язку з ним;
- 6) усвідомлення виконавцем фактичних обставин, які свідчили про існування збройного конфлікту;
- 7) об'єктом посягання є особи (їхні права або власність) чи об'єкти, що перебувають під захистом МГП;
- 8) усвідомлення виконавцем, що вказані особи або об'єкти посягання перебувають під захистом МГП;
- 9) інші специфічні обставини, що характеризують відповідне порушення МГП.

Відповідно предмет доказування СНПК є, по суті, двоелементним:

1) *перший елемент є загальним* і включає у себе обставини, передбачені ст. 91 КПК України, проміжні та допоміжні факти, залежно від процесуальної ситуації та специфіки кримінального провадження;

2) *другий елемент є контекстуальним* (спеціальним), який зумовлює специфіку складу злочину по всіх його складових:

- *об'єкт злочину* – правила ведення війни, встановлені міжнародними договорами, та потерпілий – особа (особи), яка перебувала під захистом однієї або кількох ЖК 1949 року;

- *об'єктивна сторона злочину* – дія мала місце в контексті збройного конфлікту міжнародного або неміжнародного характеру та була пов'язана з ним;

- *суб'єкт злочину* – особа винного;

- *суб'єктивна сторона злочину* – виконавець усвідомлював фактичні обставини, які встановлювали існування збройного конфлікту. Тобто сутність контекстуального елементу: докази мають встановлювати існування МЗК або існування НМЗК; та діяння мало місце у контексті збройного конфлікту і було пов'язане з ним..

Ці елементи мають прямий та зворотний взаємозв'язок, зважаючи на залежність ідентифікації контекстуальних елементів від загальних обставин вчиненого діяння та специфіку оцінки об'єктивної сторони в умовах збройного конфлікту.

Контекстуальні елементи та обставини, які підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях, пов'язаних з СНПК, включають таке:

1) правила ведення війни, встановлені міжнародними договорами.

В контексті російсько-української війни особливу увагу варто звернути на положення МГП, які порушують військовослужбовці РФ, вчиняючи СНПК щодо українців та українок, та яке це значення може мати при передачі матеріалів до МКС.

Також СНПК заборонене згідно з МКП, яке регулює кримінальну відповідальність осіб за найтяжчі міжнародні злочини. Саме завдяки судовій практиці Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії (МКТЮ) та Міжнародного кримінального трибуналу щодо Руанди (МКТР)

формувався правовий базис щодо СНПК у міжнародному кримінальному праві, зокрема, згвалтування вперше переслідувалося як воєнний злочин, злочин проти людяності та акт геноциду. З появою постійно діючого МКС, що функціонує на основі Римського статуту, питання СНПК отримали подальший розвиток.

Враховуючи наведене, правоохоронні органи часто обмежені «базовими» документами МГП, які передбачають засади щодо поводження з цивільним населенням. Втім, важливим є також зазначення у повідомленнях про підозру і норм інших міжнародних договорів (зокрема РС, Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання), які саме порушили військовослужбовці РФ, вчиняючи ту чи іншу форму СНПК, що значно посилить позиції України у справах, що розглядатимуться в МКС. Позитивні зрушення вже спостерігаються у повідомленнях про підозру, що здійснені у 2023 році, в яких згадуються у тому числі й порушення ст. 147 ЖК IV, ст. 75 Додаткового протоколу I Конвенції.

Заборону на вчинення СНПК закріплено в:

- статті 14 Конвенції про поводження з військовополоненими від 12.08.1949;

- статті 27 Конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 (особи, що перебувають під захистом, мають право за будь-яких обставин на особисту повагу, повагу до своєї честі, права на сім'ю, їхніх релігійних переконань та обрядів, звичок та звичаїв. До них завжди слід ставитися гуманно й захищати їх, зокрема, від будь-якого акту насильства чи залякування, від образ та цікавості натовпу);

- статтях 75–77 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12.08.1949, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 08.06.1977 (щодо збройного конфлікту міжнародного характеру).

Відповідно до ч. 2 ст. 75 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12.08.1949, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року, заборонені й будуть залишатися забороненими в будь-який час і в будь-якому місці такі дії, незалежно

від того, чиняться вони представниками цивільних чи воєнних органів:

а) насильство над життям, здоров'ям і фізичним та психічним станом осіб, зокрема:

а.1) вбивство;

б) знущання над людською гідністю, зокрема, принизливе й образливе поводження, примус до проституції чи непристойне посягання в будь-якій його формі;

е) погрози вчинити будь-яку з вищезазначених дій.

Частиною 1 ст. 76 Протоколу передбачено, що жінки користуються особливою повагою і їм забезпечується захист, зокрема від зґвалтування, примусу до проституції і будь-яких інших форм непристойних посягань.

Також ч. 1 ст. 86 Протоколу передбачено, що Високі Договірні Сторони і сторони, що перебувають у конфлікті, повинні перепиняти серйозні порушення та вживати необхідних заходів щодо перепинення всіх інших порушень Конвенцій або цього Протоколу, які є результатом неприйняття заходів, що мають бути прийняті.

Відповідно до ч.ч. 1, 2 ст. 87 Протоколу, Високі Договірні Сторони і сторони, що перебувають у конфлікті, повинні вимагати від воєнних командирів, оскільки це стосується осіб, які входять до складу підлеглих їм збройних сил, та інших підлеглих їм осіб, щоб вони не допускали порушень Конвенцій і цього Протоколу і, в разі потреби, перепиняли ці порушення та повідомляли про це компетентні власті. З метою запобігання порушенням і перепинення їх Високі Договірні Сторони і сторони, що перебувають у конфлікті, повинні вимагати, щоб особи, які входять до складу підлеглих їм збройних сил, були обізнані з обов'язками, що покладаються на них Конвенціями і цим Протоколом;

2) потерпілий – особа (особи) перебувала під захистом однієї або кількох ЖК 1949 року. *Обставини, що підлягають доказуванню:* обставини, що вказують на наявність у потерпілого статусу особи, що перебуває під захистом ЖК (IV), тобто статусу цивільної особи (ст. 50 ДПІ):

1) особа потерпілого;

2) громадянство;

3) належність до збройних формувань (чи є комбатантом);

4) перебування потерпілих у зв'язку з МЗК під владою збройних формувань рф.

Джерелами інформації можуть бути:

- інформація від потерпілого і свідків, що потерпілий не був комбатантом, перебував під владою противника (наприклад, держави-окупанта);
- документи, що посвідчують особу потерпілого, його громадянство, національність;
- документи, що підтверджують місце та період проживання, роботи;
- відомості щодо зайняття громадською, політичною діяльністю, релігійних переконань, поглядів тощо;
- документи щодо відношення потерпілого до Сил оборони (Збройні Сили України, а також інші утворені відповідно до законів України військові формування, правоохоронні та розвідувальні органи, органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, на які Конституцією та законами України покладено функції із забезпечення оборони держави). Такими документами можуть бути: військовий квиток, довідкова інформація від ЗСУ тощо.

МКС у своєму рішенні у справі «Прокурор проти Боско Нтаганда» (The Prosecutor v. Bosco Ntaganda no. – ICC-01/04-02/06) зауважив, що потерпілі можуть бути прямими і непрямыми.

До прямих потерпілих належать: потерпілі від нападів (в тому числі від вбивств, замахів на вбивство, жінки та чоловіки, які зазнали сексуального насильства, потерпілі від переслідувань, примусово переміщені особи), діти-солдати, а також діти, які народилися внаслідок зґвалтування та сексуального насильства, сексуального рабства.

До непрямих потерпілих належать: члени сімей прямих потерпілих, зокрема ті, які мали особистісний тісний зв'язок з прямим потерпілим, що може включати: неодружені пари, діти, які народжені поза шлюбом. Крім того, до непрямих потерпілих належать ті, що були свідками злочинів, які вчинялися стосовно прямих потерпілих.

Потерпілими від сексуального насильства на тимчасово окупованій території здебільшого є жінки і неповнолітні дівчата.

Проблемним залишається питання виявлення сексуального насильства щодо мирних жінок, які перебувають на тимчасово окупованих російською територіях. Об'єктивно встановлення названих фактів і їх подальше розслідування ускладнено тим, що потерпілі не мають змоги звернутися до правоохоронних органів. Крім того, суб'єктивно багато постраждалих жінок не бажають повідомляти правоохоронні органи про вчинення щодо них сексуального насильства. Тому наразі відомості про ці кримінальні правопорушення майже в усіх випадках внесені до ЄРДР за результатами моніторингу інтернет-ресурсів, ЗМІ, повідомлень від третіх осіб тощо.

Також дуже мало жертв звертаються до правоохоронних органів. Злочини, вчинені російськими військовими, часто розкриваються шляхом прослуховування телефонних розмов. Так, правозахисниця Лариса Денисенко зазначає, що всі ці повідомлення мають бути ретельно вивчені правоохоронними органами. У цих бесідах окупанти розповідають своїм товаришам та родичам про свої страшні «успіхи» в Україні: довго розповідають про насильство над жінками та дітьми, жартують над своїми діями.

Таким чином, формування доказової бази та переслідування таких злочинів у судах є одним із найбільших викликів. Потерпілі від злочинів сексуального насильства під час конфлікту часто відмовляються звертатися до правоохоронних органів. Мало хто готовий про це розповідати, адже вони пережили тяжку психологічну травму. Ще одна причина мовчання – страх перед осудом з боку громади та родичів. До того ж, хтось боїться повернення окупантів, або хвилюється за безпеку рідних, які перебувають на окупованих територіях.

Ще однією проблемою при доказуванні цієї категорії злочинів є те, що постраждалі виїжджають за межі України, що спричиняє затягування слідчих (розшукових) дій.

ВАЖЛИВО! На цьому етапі доказуванню також підлягають обставини, які обтяжують покарання, що вказують на належність потерпілого до вразливих груп населення (особи похилого віку, особи з інвалідністю або особи, які перебувають в безпорадному стані, або особи, які страждають на психічний розлад, зокрема на недоумство, мають вади розумового розвитку, а також вчинення кримінального

правопорушення щодо малолітньої дитини або у присутності дитини, жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності (п.п. 6, 7 ч. 1 ст. 67 ККУ));

3) діяння було вчинене в контексті міжнародного збройного конфлікту і було пов'язане з ним. Доказуванню підлягають обставини, що вказують на вчинення діяння в період існування міжнародного збройного конфлікту чи безпосередньо після нього. 19.02.2014 розпочалася збройна агресія рф проти України (ЗУ від 15.04.2014 № 1207-VII). 24.02.2022 розпочалося повномасштабне застосування рф воєнної сили проти України, у зв'язку з чим введено воєнний стан в Україні Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженням Законом України від 24.02.2022 № 2102-IX.

Відповідно до національного законодавства, а саме до п. 7 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України», збройним конфліктом є збройне зіткнення між державами (міжнародний збройний конфлікт, збройний конфлікт на державному кордоні) або між ворогуючими сторонами в межах території однієї держави, як правило, за підтримки ззовні (внутрішній збройний конфлікт). Таким чином, потрібно довести зв'язок вчиненого діяння із будь-яким видом збройного конфлікту. В цьому разі слід **враховувати обґрунтування правової позиції щодо існування міжнародного збройного конфлікту, викликаного збройною агресією рф проти України (загального контекстуального елемента для всіх злочинів за ст. 438 КК України) (Додаток А).**

Джерелом отримання інформації можуть бути: публікації в мережі «Інтернет», що міжнародний збройний конфлікт дійсно відбувається, повідомлення у ЗМІ, виступи офіційних осіб тощо.

Засобами доказування є:

- протоколи огляду сайтів рф з нормативними документами щодо підготовки та початку військового вторгнення;
- протоколи огляду публікацій в мережі «Інтернет» щодо збройного конфлікту.

Також прикладом важливості доказової бази може слугувати справа України проти рф перед Міжнародним Судом ООН (п. 75 постанови МС ООН від 19.04.2017 р.). Суд вказав,

що Україна надала перелік подій, таких як напад на мирних демонстрантів у Харкові, бомбардування Маріуполя, напади у Волновасі та Краматорську і катастрофа малайзійського літака (рейс МН17), які призвели до великої кількості смертей та поранень серед цивільного населення;

4) обставини, що вказують на функціональний зв'язок суспільно небезпечного діяння з міжнародним збройним конфліктом, а саме, що діяння було вчинене під час окупації конкретного населеного пункту збройними формуваннями під командуванням рф і стосувалося цивільних осіб (цивільного населення), які не належать до громадян рф:

1) момент встановлення та характер контролю над населеним пунктом збройними формуваннями під командуванням рф;

2) момент закінчення контролю над населеним пунктом збройними формуваннями під командуванням рф (звільнення Силами оборони).

Джерелами отримання інформації можуть бути:

– інформація, отримана від потерпілого і свідків щодо обставин зайняття, утримання населеного пункту зс рф, його звільнення з-під окупації. *Засобами доказування є:* протоколи допиту свідків (потерпілих) щодо бойових дій, зайняття території в період вчинення злочину;

– публікації в мережі «Інтернет» щодо контролю території стороною конфлікту в період вчинення злочину, повідомлення у ЗМІ, виступи офіційних осіб, дописи в соцмережах тощо. *Засобами доказування є:* протоколи огляду відео з мережі «Інтернет» щодо захоплення територій на час вчинення злочину, бойових дій, обстрілів на них;

– супутникова зйомка (інформація Державного космічного агентства України). *Засобами доказування є:* запити до відповідних органів;

– інформація з камер відеоспостереження, мобільних телефонів очевидців (відеозаписи). *Засобами доказування є:* запит до власників (балансоутримувачів) камер; тимчасовий доступ до відеозаписів; протоколи огляду телефонів, що підтверджують перебування військових рф на час вчинення злочину на відповідній території;

– довідкова інформація від ЗСУ. *Засобами доказування є:* запит до МО, Генштабу, ГУР;

– контемпоральне листування в мобільних телефонах очевидців. *Засобами доказування є:* протоколи огляду інформації в соціальних мережах, групах;

– документи та інші речі військових рф, віднайдені в населеному пункті. *Засобами доказування є:* протоколи огляду телефонів, що підтверджують перебування військових рф на час вчинення злочину на відповідній території;

5) обставини вчинення злочину: обстановка вчинення СНПК, спосіб вчинення та наслідки СНПК, форма вини, мотив злочину.

Обстановка вчинення СНПК. Злочини вчиняються на тимчасово окупованій території, на якій відсутні органи влади, зокрема й правоохоронні органи постраждалої від агресії країни. У результаті в соціальному середовищі формується атмосфера беззаконня, безвиході, що зазвичай породжує серед людей почуття страху та покори перед озброєними окупантами-насильниками. Іноді їхнє всевладдя спричиняє формування серед населення стокгольмського синдрому, тобто психологічного несвідомого захисного стану, що характеризується толерантністю жертви до кривдника. У процесі застосування насильства жертви починають співчувати своїм насильникам, виправдовувати їхні дії, поводячись за принципом «це не він, це обставини змусили його так діяти». Така поведінка вважається нормальною реакцією людей на сильну психотравмівну подію, а не психічним розладом, що може впливати на формування специфічної атмосфери кримінального провадження.

Способами сексуального насильства є такі дії насильника, що підлягають доказуванню: здійснення акту сексуального характеру або проникнення (вагінальне, анальне, оральне) в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета; дії насильника із запобігання можливо-му опору, його подолання чи отримання формальної згоди до здійснення акту сексуального характеру. Як було встановлено після деокупації територій, російські військові у спеціально обраних приміщеннях вчиняли сексуальне насильство. Зокрема, слідчі виявили в Херсоні чотири великі слідчі ізолятори, де практикувалося зґвалтування палицями та удари електричним струмом по геніталіях. Багато свідків з різних місць розповідають про схожі методи тортур, тому є підстави

вважати, що за всім цим стоїть російське керівництво, солдати роблять це за наказом. Іноземні слідчі, які вважають, що росія використовує зґвалтування як військову стратегію в Україні, дійшли такого ж висновку.

Також у ході кримінального провадження доведено факт неодноразового зґвалтування 33-річної жінки на Київщині. Особу підозрюваного, військовослужбовця 15-ї мотострілкової бригади збройних сил російської федерації, встановлено. Також встановлено особу ще одного військовослужбовця 30-ї мотострілкової бригади збройних сил росії, який, погрожуючи зброєю, зґвалтував двох жінок 26-річного віку на Київщині. Обом злочинцям повідомлено про підозру та оголошено в розшук.

В іншому задокументованому випадку жінка неодноразово зазнала зґвалтування, коли вона перебувала під вартою у федеральній служби безпеки (ФСБ). На початку квітня 2022 року співробітники ФСБ неодноразово приходили до неї та питали про місцезнаходження її сина, офіцера Служби безпеки України. Вони пропонували їй працювати на них, але вона відмовилася й розповіла іншим, що місто незабаром буде звільнено Збройними Силами України. У липні восьмеро озброєних чоловіків, які представилися співробітниками ФСБ, увійшли до жінки в дім і почали бити та душити її. Вони зав'язали їй та її чоловікові очі й відвезли їх до своєї оперативної бази. Жінку відвели в сарай, а її чоловіка – у гараж неподалік. Чоловік, який назвався командиром, сказав їй: «Розкажи мені, як ти зараз любиш Україну. Ми виб'ємо з тебе Україну». Коли він вийшов, шестеро чоловіків у балаклавах і спортивному одязі відвели її у кімнату, де на столі були розкладені молотки, щипці, електричні дроти, батоги та інші інструменти. Вони роздягнули її, душачи та завдаючи їй ударів, торкалися її грудей та сідниць, ґвалтували її, засовуючи пальці у піхву, та притискалися до її тіла. Пізніше цього ж дня семеро чоловіків, включно з командиром, кричали на жінку, що вони побачать, наскільки вона є українкою, та погрожували прив'язати її до жердини, знов зґвалтувати, зняти це на камеру й відправити відео її синові. Її знов роздягнули, побили, зокрема й ногами. Командир ще раз зґвалтував жінку. У наступні дні вони продовжили катувати її, зокрема електричним струмом, командир

багаторазово ґвалтував її, примушуючи її займатися оральним сексом, поки жінка не погодилася співпрацювати. Вона сказала, що, перебуваючи під вартою, намагалася скоїти самогубство.

Наслідки СНПК.

Фізичні наслідки СНПК можуть проявлятися в травмах, особливо в області таза, геніталій, анальних та оральних, які іноді призводять до смерті, хворобах, інфекціях, що передаються статевим шляхом, інвалідності, сексуальній дисфункції, безплідді тощо. У ситуаціях збройного конфлікту медична допомога, діагностика і лікування вельми обмежені або взагалі недоступні. Травматичні наслідки, що виникають внаслідок сексуального насильства, можуть бути пов'язані з хронічним болем, нездатністю контролювати виділення рідини, неприйняттям з боку суспільства, уникненням соціальних контактів та відсутністю можливостей працювати та забезпечувати власні потреби. У культурному середовищі, де жіноча фертильність ставиться на перше місце і вважається головною жіночою цінністю, безпліддя також може поставити жінок у особливо вразливе становище. Як ми бачимо, фізична шкода нерозривно пов'язана з психологічними, душевними і соціальними наслідками, і напевно чи можливо мислити ізолювано від них.

Психологічні та психічні наслідки СНПК можуть включати гострий стресовий розлад, депресію, патологічні стани тривоги, страху, надзвичайного ступеня безпорадності та відчаю, сорому та провини, самозвинувачення та низьку самооцінку, емоційний ступор, суїцидальні тенденції, поведінку з високим ризиком для здоров'я, особливо зловживання психоактивними речовинами, та психічні захворювання різного ступеня тяжкості. Жертви сексуального насильства відчують глибоку недовіру до знайомих і незнайомих людей і, як правило, відірвані від людства і зовнішнього світу, а соціокультурні табу на сексуальне життя ускладнюють їх реабілітацію. Крім того, психологічну і душевну шкоду завдають не тільки ті, хто вчинив сексуальне насильство, а й ті, хто змушений спостерігати за подібними діями.

Соціальні наслідки СНПК полягають у соціальній стигматизації постраждалих, руйнації їхніх стосунків з родинами

та громадами, остракізму жертв насильства та пошкодженні тканини суспільства, коли руйнується соціальний порядок і самоцінність громад. Небажана вагітність і «діти, народжені від зґвалтування» також стають причиною соціального таврування та неприйняття громадами, перетворюючись на джерело згадки про колективний біль війни.

*Обов'язковою характеристикою СНПК є **факт примусу**, що може виражатися у формі:*

- застосування сили до потерпілої чи іншої особи;
- погрози застосування сили до потерпілої чи іншої особи;
- примушування особи (наприклад, через страх перед насильством, грубий примус, затримання, здійснення психологічного тиску, застосування сили тощо);
- використання обстановки, що характеризується примусом;
- вчинення проти особи, яка не здатна дати згоду, що виражає її істинну волю.

Під час дослідження фактів СНПК не потрібно акцентувати на доказуванні відсутності згоди жертви, як і на той факт, чи чинила жертва опір під час насильницьких дій стосовно неї чи іншої особи. Натомість, має бути звернута увага саме **на обставини, в яких вона опинилася, що можуть свідчити про здійснення примусу стосовно неї чи іншої особи**. Застосування сили чи погрози силою стосовно жертви є чітким доказом незгоди жертви, але власне застосування сили до жертви не є визначальним елементом зґвалтування. Наявні фактори, крім сили, які визначають недобровільність із боку жертви акту пенітрації. Таке розрізнення важливо проводити, щоб не звужувати можливості притягнення до відповідальності виконавців.

Витяг із матеріалів судового провадження № 1-кп/650/69/24 від 29 квітня 2024 року Велико-олександрівського районного суду Херсонської області: «...за результатами досудового розслідування встановлено, що на початку липня 2022 року (більш точний час не встановлено в ході досудового розслідування) військовослужбовець зс рф ОСОБА_6, без добровільної згоди на це потерпілої зайшов на територію домоволодіння в будинок за адресою: АДРЕСА_2 в якому проживала цивільна особа ОСОБА_5.

Перебуваючи в будинку зазначеного домоволодіння, у військовослужбовця зс рф ОСОБА_6 виник умисел на вчинення насильницьких дій сексуального характеру стосовно ОСОБА_5. Маючи на меті залякати ОСОБА_5 та таким чином подолати її опір, ліг на потерпілу ОСОБА_5 та почав погрожувати, що у випадку відмови вступити з ним в статевий зв'язок всі військовослужбовці зс рф, що знаходяться на території населеного пункту Великоолександрівської територіальної громади, будуть її гвалтувати, після чого залишив територію вищезазначеного домоволодіння. Протягом наступних чотирьох днів військовослужбовець зс рф ОСОБА_6 приходив в будинок, де перебувала ОСОБА_5, погрожував вчиненням сексуального насилля з метою подолання будь-якого супротиву та морального виснаження.

На початку липня 2022 року (більш точний час не встановлено в ході досудового розслідування) військовослужбовець зс рф ОСОБА_6, усвідомлюючи, що ОСОБА_5 не бере активної участі в бойових діях, на неї поширюються положення Конвенції і що відповідно до положень частини другої статті 27 Конвенції, згідно з якою жінки потребують особливого захисту від будь-якого зазіхання на їхню честь і, зокрема, захисту від зґвалтування чи будь-якої іншої форми посягання на їхню моральність, без дозволу ОСОБА_5 зайшов на територію домоволодіння в будинок, в якому проживає остання.

Перебуваючи в зазначеному будинку, військовослужбовець зс рф ОСОБА_6, реалізуючи свій умисел на вчинення дій сексуального характеру щодо ОСОБА_5, без добровільної згоди останньої, розуміючи, що своїми попередніми діями та погрозами повністю подолав будь-який супротив з боку ОСОБА_5, яка не виконувала та не сприяла виконанню будь-яких бойових задач, була одягнена у цивільний одяг, займалася цивільними справами, не мала можливості чинити опір та буде підкорюватись будь-яким його вимогам внаслідок загрози її життю, погрожуючи потерпілій ОСОБА_5 фізичною розправою, вчинив дії сексуального характеру, пов'язані із вагінальним проникненням в тіло ОСОБА_5 з використанням геніталій, без її добровільної на це згоди, внаслідок чого принизив її честь, гідність та спричинив фізичний біль і моральні страждання.

У подальшому військовослужбовець зс рф ОСОБА_6, усвідомлюючи беззахисний та безпорадний стан ОСОБА_5 через неможливість виїхати з окупованої військовослужбовцями зс рф території населеного пункту АДРЕСА_2, розумів, що своїми попередніми діями та погрозами повністю подолав будь-який супротив з боку ОСОБА_5, у зв'язку з чим з початку липня 2022 року (більш точний час не встановлено в ході досудового розслідування) почав майже кожного дня проживати в будинку ОСОБА_5 та вчиняти відносно неї дії сексуального характеру.

Указані протиправні дії військовослужбовець зс рф ОСОБА_6 здійснював до початку серпня 2022 року (більш точний час не встановлено в ході досудового розслідування) у будинку за адресою: АДРЕСА_2, де проживала ОСОБА_5, та в будинку за адресою: АДРЕСА_3 до дня (більш точна дата не встановлена в ході досудового розслідування), коли останній виїхав з території населеного пункту.

Отже, суд встановив, що військовослужбовець зс рф ОСОБА_6 здійснював дії, спрямовані на приниження честі цивільних осіб, вчиняв залякування шляхом погроз фізичною розправою над цивільним населенням, а також вчинив акт сексуального насильства, що є порушенням статті 27 Конвенції.

Кримінально-правова кваліфікація дій обвинуваченого ОСОБА_6 органом досудового розслідування визначена за частиною першою статті 438 КК України як інше порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, що полягало у згвалтуванні, застосуванні фізичного та морального примусу, у тому числі залякуванні шляхом погроз фізичною розправою цивільного населення, тобто у порушення частини другої статті 27 Конвенції про захист цивільного населення під час війни, підписаної у м. Женеві 12 серпня 1949 року, частини другої статті 75, частини першої статті 76 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року».

Зважаючи на це, під час доказування фактів вчинення СНПК важливо встановити:

- вчинено дію чи бездіяльність, що спричиняє сильний біль або страждання, психічне чи фізичне;
- діяння вчинено навмисно;

– діяння вчинено з такими цілями, як отримання інформації чи зізнання від жертви чи іншої особи, покарання жертви за дію, яку вона чи інша особа вчинили чи у вчиненні якої підозрюють, залякування або примус до жертви чи іншої особи, або з будь-якої причини, заснованої на будь-якому виді дискримінації;

б) обставини належності винного до збройних формувань рф або до окупаційної влади рф, у т.ч. дії як їх представника або на виконання їх відповідного розпорядження, наказу.

Джерелами отримання інформації можуть бути:

- показання підозрюваного;
- інформація від потерпілого і свідків;
- інформація з мережі «Інтернет» (листування в соціальних мережах, перехоплення комунікації зс рф, відеозаписи з поштових відділень в Білорусі тощо);
- довідкова інформація ЗСУ щодо частин зс рф, які розташовувались у відповідний час у відповідному місці;
- відеозаписи з камер спостереження, відеореєстраторів, телефонів очевидців;
- зразки ДНК;
- документи й інші речі російських військових, знайдені на місці події, в населеному пункті чи поблизу, віднайдені при підозрюваному.

З метою встановлення особи чи групи осіб російських військових, винних у вчиненні зґвалтування в умовах воєнного стану, можна виходити зі словесного портрету і опису потерпілої особи, свідків, шляхом ототожнення за спеціальними програмами через соціальні мережі, із подальшим з'ясуванням, в якій військовій частині проходила службу особа, де перебувала частина у період, коли вчинено злочин. Другим способом є використання даних СБУ і ГУР МО України, з отриманням інформації у відповідь на запити органів досудового розслідування про дислокацію російських військових частин у зазначений період в місцевості, де вчинено злочин, з подальшим встановленням особи, використання даних відеокамер і реєстраторів, супутникових знімків. Як результат, за отриманою інформацією призначається портретна експертиза, проводиться впізнання за фотографією тощо.

Так, більшість зафіксованих УВКПЛ випадків СНПК щодо жінок і дівчат сталися, коли російські військові базувалися в житлових районах, недалеко від своїх військових позицій. У цих випадках жінки зазнавали зґвалтувань, зокрема групових зґвалтувань, з боку військовослужбовців зс рф. Більшість випадків сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом щодо чоловіків, відбувалися в контексті тримання в місцях не-свободи збройними силами рф. Побиття в зоні геніталій, удари по геніталіях електричним струмом, примус до оголення, необґрунтовані обшуки порожнин та інших ділянок тіла, погрози зґвалтуванням затриманих та їхніх близьких використовувалися як метод катувань і жорстокого поводження для залякування, покарання чи примусу до зізнання. УВКПЛ також отримало кілька підтверджень про сексуальне насильство та домагання стосовно жінок на контрольно-пропускних пунктах під час так званих фільтраційних процесів, організованих зс рф;

7) обставини, які вказують на те, що виконавець усвідомлював фактичні обставини, котрі свідчили про існування збройного конфлікту: *знаходження винного у складі збройного формування рф на конкретній території України; наявність бойових дій збройних формувань рф та України; підпорядкування винного військовому чи окупаційному командуванню/керівництву рф.*

Джерела отримання такої інформації:

- показання підозрюваного;
- показання потерпілих, свідків;
- контемпоральне листування в мобільних телефонах підозрюваного;
- документи про належність підозрюваного до військового підрозділу рф;
- документи про перебування військового підрозділу рф; підозрюваного на конкретній території України;
- документи НСРД з відомостями технічної фіксації спілкування підозрюваного;
- відомості з відкритих джерел.

Засобами доказування є:

- протокол допиту підозрюваного, у т.ч. щодо наказів командування про ставлення до цивільного населення;

- протоколи допиту свідків (потерпілих) з приводу можливого входження підозрюваного до складу збройних сил;
- запити до ГУР.

Витяг із матеріалів судового провадження № 1-кп/650/69/24 від 29 квітня 2024 року Великоолександрівського районного суду Херсонської області: «...за результатами досудового розслідування встановлено, що, починаючи з 10 березня 2022 по 04 жовтня 2022 року, військовослужбовці зс рф повністю контролювали територію Великоолександрівської територіальної громади, Бериславського району, Херсонської області, де розмістили бойову техніку, безперешкодно пересувалися вулицями, користувалися майном місцевих жителів, спілкувались з ними, залякували їх та погрожували фізичною розправою, контролювали їх переміщення в межах населеного пункту, проводили рейди по домоволодіннях з метою повного підкорення жителів волі військовослужбовців рф.

Таким чином, військовослужбовці зс рф, які контролювали територію населеного пункту Великоолександрівської територіальної громади Бериславського району Херсонської області, були обізнані та повинні були дотримуватися норм міжнародного гуманітарного права».

ВАЖЛИВО! На цьому етапі доказуванню також підлягають обставини, що вказують на вчинення злочину у зв'язку з виконанням потерпілим службового або громадського обов'язку (п. 4 ч. 1 ст. 67 ККУ), та обставини, що вказують на вчинення злочину на ґрунті расової, національної, релігійної ворожнечі чи розбрату або на ґрунті статевої приналежності (п. 3 ч. 1 ст. 67 ККУ).

Джерела отримання інформації:

- показання підозрюваного;
- показання потерпілого;
- показання свідків;
- фотографії, відеозаписи, створені в період окупації;
- документи НСРД з відомостями технічної фіксації спілкування підозрюваного;
- документи збройних формувань рф, окупаційної влади рф (накази, розпорядження, оголошення тощо);

8) обставини, які вказують, що виконавець усвідомлював фактичні обставини, які свідчили про статус

потерпілого, що захищається МГП: обізнаність винного про знаходження потерпілого під владою противника; обізнаність винного про відсутність у потерпілого військового однострою, амуніції, військової зброї тощо; відсутність у винного конкретних відомостей про те, що потерпілий брав участь чи планував брати участь у воєнних діях.

Джерела отримання інформації:

- показання підозрюваного;
- показання потерпілого, свідків;
- інформація з камер відеоспостереження, мобільних телефонів очевидців (відеозаписи).

Засоби доказування:

- допит.

Витяг із матеріалів судового провадження № 1-кп/650/69/24 від 29 квітня 2024 року Великоолександрівського районного суду Херсонської області: «... суд, безсторонньо та неупереджено оцінивши надані стороною обвинувачення докази, які є належними та допустимими, дійшов висновку, що підтверджені ними обставини виключають будь-яке інше розумне пояснення події, яка є предметом судового розгляду, крім того, що інкримінований обвинуваченому злочин було вчинено і останній є винним у його вчиненні. Стороною обвинувачення, на переконання суду, поза розумним сумнівом доведений кожний з елементів, які є важливими для правової кваліфікації вказаного діяння.

Наявність в діях обвинуваченого прямого умислу на вчинення інкримінованого йому злочину, а саме на згвалтування, застосування фізичного та морального примусу, у тому числі залякування шляхом погроз фізичною розправою щодо цивільної особи в умовах війни, встановлені судом на підставі сукупності досліджених судом доказів, зокрема тих, що підтверджують обставини, які свідчать про обізнаність обвинуваченого щодо необхідності дотримання ним як військовослужбовцем законів та звичаїв війни стосовно цивільного населення, зокрема положень частини другої статті 27 Конвенції про захист цивільного населення під час війни, підписаної у м. Женеві 12 серпня 1949 року, частини другої статті 75, частини першої статті 76 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій

від 12 серпня 1949 року, адже він безпосередньо забезпечував військову окупацію смт Велика Олександрівка, тобто території України, брав участь в захопленні будівель органів місцевої та державної влади, військових об'єктів та органів правопорядку, діяв як військовослужбовець, який в силу своїх службових обов'язків повинен був знати та враховувати під час підготовки та під час ведення бою (виконання отриманого завдання) норми міжнародного гуманітарного права, які прямо забороняють чинити терор щодо цивільного населення, зокрема здійснювати зазіхання на честь жінок, вчиняти гвалтування.

Крім того, суд поза розумним сумнівом встановив, що потерпіла ОСОБА_5 за своєю поведінкою та обставинами життя на період вчинення злочину відповідала усім критеріям цивільного населення, тобто вона не брала будь-якої участі в бойових діях, не виконувала та не сприяла виконанню будь-яких бойових задач, в побуті використовувала цивільний одяг, займалася цивільними справами, перебувала в безпорадному стані, викликаному відсутністю об'єктивної можливості чинити опір озброєному та спеціально підготовленому військовослужбовцю, який до того ж здійснював контроль за переміщенням цивільного населення в смт Велика Олександрівка.

За таких обставин обвинувачений, який при цьому супроводжував свої дії погрозами та залякуванням потерпілої, використовуючи її безпорадний стан та свою владу, на думку суду, повністю усвідомлював злочинність своїх дій, діяв добровільно та повною мірою розумів наслідки, які вони тягнуть у виді кримінальної відповідальності на рівні міжнародного гуманітарного права.

Що стосується особи обвинуваченого, то суд вважає її встановленою на підставі належних та допустимих доказів, наведених вище, якими поза розумним сумнівом підтверджено його громадянство, національність, місце народження, місце навчання та спеціальність, звання, місце служби, засоби зв'язку. Відповідна інформація була отримана оперативним шляхом, у встановленому законом порядку з відкритих джерел».

ВАЖЛИВО! На цьому етапі доказуванню також підлягають обставини, що свідчать про обізнаність винного про належність потерпілого до вразливих груп.

Джерела інформації:

- показання підозрюваного;
- показання потерпілого;
- показання свідків;
- документи про особу потерпілого з відомостями про вказані характеристики потерпілого;

9) обставини, які обтяжують покарання, що вказують на належність потерпілого до вразливих груп населення (особи похилого віку, особи з інвалідністю або особи, які перебувають в безпорадному стані, або особи, які страждають на психічний розлад, зокрема на недоумство, мають вади розумового розвитку, а також вчинення кримінального правопорушення щодо малолітньої дитини або у присутності дитини, жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності (п.п. 6, 7 ч. 1 ст. 67 ККУ)).

Джерела інформації:

- показання підозрюваного;
- показання потерпілого;
- показання свідків;
- документи про особу потерпілого з відомостями про вказані характеристики потерпілого.

Відповідно до імперативної норми ст. 91 КПК України, доказуванню у кримінальному провадженні щодо СНПК підлягають:

1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);

2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;

3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;

4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;

5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

6) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення;

7) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру.

Розділ 3

**ПОЧАТОК ТА ОРГАНІЗАЦІЯ
ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА,
ПОВ'ЯЗАНОГО ЗІ ЗБРОЙНИМ КОНФЛІКТОМ**

Перед початком досудового розслідування за повідомленням про виявлення факту сексуального насильства в умовах збройного конфлікту слідчому необхідно з'ясувати з первинної інформації опис елементів складів правопорушень, що встановлюють кримінальну відповідальність за сексуальне насильство в умовах збройного конфлікту.

Якщо особа, що безпосередньо вчинила сексуальне насильство або віддала наказ про його вчинення, належить до сторони збройного конфлікту чи є цивільною особою та її дії пов'язані зі збройним конфліктом, то кваліфікація таких діянь здійснюється за ознаками ч. 1 ст. 438 «Порушення законів та звичаїв війни» КК України, а за умови їх поєднання із умисним вбивством – за ч. 2 цієї статті.

До видів сексуального насильства належать зґвалтування, оборнення в сексуальне рабство, примусова проституція, примусова вагітність, примусова стерилізація і будь-які інші форми сексуального насильства, якщо вони вчинені в контексті міжнародного збройного конфлікту, є воєнними злочинами. До інших видів сексуального насильства можна віднести пошкодження статевих органів, примусове оголення, погрози сексуального насильства стосовно потерпілої особи та членів її сім'ї. Сексуальне насильство може бути пов'язано з такими злочинами, як катування, завдання каліцтва, вбивство, переслідування, посягання на людську гідність.

Спільними й обов'язковими ознаками для всіх кримінальних правопорушень, пов'язаних із сексуальним насильством в умовах конфлікту (ст. 438 КК України), є такі:

– безпосередній об'єкт, на який здійснюється посягання, – права та гарантії, передбачені міжнародним гуманітарним правом для захисту життя, здоров'я, фізичної

недоторканності та статевої свободи особи в умовах збройного конфлікту;

- потерпілий – комбатанти (у міжнародному праві особи, які входять до складу збройних сил воюючої країни, беруть участь у воєнних діях), особи, які вибули з активної участі у збройному конфлікті та перебувають під владою супротивної сторони, або цивільні особи, які перебувають на території, підконтрольній стороні збройного конфлікту;

- об'єктивна сторона цих правопорушень характеризується такими альтернативними формами: інші порушення законів і звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України (міжнародне гуманітарне право відносить сексуальне насильство до серйозних порушень), та/або віддання наказу про вчинення таких дій;

- обстановка вчинення діяння – у контексті міжнародного збройного конфлікту та зв'язок із таким конфліктом, а також у межах плану чи політики або під час великомасштабного їх вчинення;

- суб'єктивна сторона, що характеризується виною у формі прямого умислу, тобто особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачала суспільно небезпечні наслідки свого діяння і бажала їх настання;

- обізнаність правопорушника з фактичними обставинами, що свідчили про наявність збройного конфлікту;

- суб'єкт вчинення кримінальних правопорушень – фізична, осудна особа, яка досягла 16 років і належить до сторони збройного конфлікту або є цивільною особою за умови, що її дії пов'язані зі збройним конфліктом; суб'єкт вчинення кримінальних правопорушень у формі віддання наказу – особа, наділена фактичною владою, що надає їй можливість віддавати накази про вчинення сексуального насильства (це може бути військовий начальник – командир).

Щоби надати належну оцінку задокументованим актам сексуального насильства як воєнного злочину, вчиненого під час збройного конфлікту, потрібно акцентувати увагу на наявності таких елементів:

- діяння (що саме було вчинено);
- обставини (у якому контексті дії вчинено) та режим відповідальності – як було вчинено злочин (яка роль ймовірного

злочинця та/або військового/цивільного командування у вчиненні сексуального насильства).

Диспозиції ч. 1 і ч. 2 ст. 438 КК України є бланкетними та стосовно захисту осіб від сексуального насильства в умовах збройного конфлікту відсилають до положень міжнародного гуманітарного права, зокрема положень ст. 27 Конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949, статей 75–77 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12.08.1949, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I). При цьому кодифікованим документом, який дає змогу належно тлумачити й застосовувати вказані міжнародні документи, є Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998, а також документ Міжнародного кримінального суду «Елементи злочинів».

Рекомендується призначати старшим групи прокурорів / слідчих працівників, які мають досвід здійснення процесуального керівництва / розслідування злочинів, пов'язаних із насильством, і вмінням працювати з потерпілими таких категорій злочинів.

Прокурору / слідчому в кримінальному провадженні необхідно вжити заходів для непоширення і захисту інформації про потерпілих осіб, їхні персональні дані, їхнє приватне життя, характер сексуального насильства, якого вони зазнали.

Під час досудового розслідування за необхідності до потерпілого та/або свідка можуть бути застосовані заходи безпеки, передбачені законодавством, наприклад, забезпечення конфіденційності відомостей про особу, закритий судовий розгляд, проведення слідчих дій та/або здійснення судового розгляду в режимі відеоконференції, фізична охорона тощо.

Прокурору/слідчому в кримінальному провадженні необхідно сприяти у наданні правової, медичної і психологічної допомоги потерпілим, свідкам, зокрема і з використанням можливостей громадських організацій, що спеціалізуються на наданні допомоги потерпілим унаслідок сексуального насильства.

Під час планування проведення досудового розслідування необхідно враховувати «автономію» потерпілої особи (можливості потерпілої особи приймати власні рішення й повага до її права робити незалежний вибір щодо готовності

до участі в кримінальному провадженні). Це важливо, оскільки від рішення потерпілої особи залежать стратегія та хід подальшого розслідування.

Прокурору/слідчому необхідно отримати інформовану згоду потерпілої особи/свідків на співпрацю зі слідством.

У разі прийняття рішення про виділення матеріалів досудового розслідування прокурору необхідно забезпечити належне оформлення таких матеріалів. Копії документів, які виділяються, повинні бути належним чином завірені.

Основні правила розслідування сексуального насильства:

– Дотримуйтесь підходу, що орієнтується на інтереси потерпілої особи.

Завчасно інформуйте потерпілих про їхні права відповідно до українського законодавства, зокрема статті 56 Кримінального процесуального кодексу України; їх безпеку та захищеність; хід розслідування; те, як кримінальна справа може розглядатися українськими або іншими національними чи міжнародними судами.

Поважайте автономію потерпілих. Автономія означає їх здатність приймати власні рішення та робити вибір. Прислухайтесь до думки потерпілих.

Безпека, благополуччя та гідність потерпілого має пріоритет над цілями розслідування.

Враховуйте різний досвід, ситуації, потреби та особливості всіх потерпілих від сексуального насильства – стать (як жінки, так і чоловіки), а також інші фактори, як-от вік, національність, релігію, сексуальну орієнтацію, гендерну ідентичність або вади здоров'я.

– Не нашкодьте і уникайте ризику повторного травмування потерпілого.

Проведіть індивідуальну оцінку ризиків для виявлення можливих загроз для потерпілої особи, його/її сім'ї та громади до та під час розслідування.

Уникайте можливих негативних наслідків слідчих дій, включаючи повторне травмування.

За можливості переконайтеся, що потерпілий отримує необхідну медичну або психологічну підтримку перед проведнням слідчих дій.

– Забезпечте інформовану, добровільну та явну згоду.

Забезпечте отримання інформованої, добровільної та явної згоди потерпілого (або, якщо це необхідно, законно уповноваженого представника) **перед** кожною слідчою дією (тобто проникнення до дому потерпілого з метою фіксації місця злочину, допиту потерпілого, фотографування чи обміну інформацією).

– Забезпечте конфіденційність.

Запитайте потерпілу особу, чи є у нього/неї якісь конкретні побоювання щодо власної безпеки чи конфіденційності, і занотуйте які саме.

Запровадьте необхідні процедури для забезпечення конфіденційності персональної інформації потерпілих, а також їхніх сімей.

Поінформуйте потерпілого про будь-які обмеження в забезпеченні його/її безпеки та конфіденційності та, перед тим як перейти до наступних дій, знову забезпечте отримання інформованої згоди.

– Не проявляйте засуджуючу поведінку і ніколи не звинувачуйте жертву.

Завжди залишайтеся об'єктивними.

Не дозволяйте, щоб ваша реакція на розповідь потерпілого про сексуальне насильство посилювала відчуття стигми чи сорому у такої особи.

Переконайтеся, що ваші особисті погляди, переконання чи стереотипи щодо сексуального насильства не впливають на жодний аспект вашого розслідування чи оцінку доказів

БСП (шість основних правил розслідування) СНПК:

1. Не нашкодь: переконайтесь що Ваша діяльність з документування СНПК не завдасть шкоди Вам, потерпілим, свідкам, колегам і місцевим громадам;

2. Дотримуйтесь базових стандартів: переконайтесь, що ваша поведінка відповідає чіткому переліку базових стандартів етичної та професійної поведінки.

3. Неупередженість та об'єктивність: роль слідчого полягає не в тому, щоб стати на чийсь бік у конфлікті, а в тому, щоб збирати об'єктивну та достовірну інформацію.

4. Знайте свої межі: утримуйтесь від виконання завдань, що виходять за межі вашої компетенції, і звертайтеся за порадою до кваліфікованих фахівців.

5. Забезпечте інформовану згоду потерпілих та свідків перед початком взаємодії з ними.

6. Захищайте конфіденційність інформації, доказів та убезпечте свідків і джерела отримання інформації.

Початкові заходи скеровані на розслідування сексуального насильства.

Перед початком досудового розслідування слідчий повинен:

1. Розробити план розслідування.

2. Провести оцінку ризиків та обрати стратегію проведення слідчих дій.

3. Допитати потерпілих та свідків вчинення злочину.

4. Зібрати інші докази, що можуть підтверджувати факт події злочину.

5. Проаналізувати зібрані докази та кваліфікувати злочин сексуального насильства.

Перший крок: Розробити план розслідування.

Слідчі і прокурори, які займаються воєнними злочинами, повинні знати, що у справах щодо жорстокого фізичного поводження, наприклад, у контексті окупації чи утримання під вартою, існує великий ризик вчинення СНПК, про яке потерпілий воліє не повідомляти. Тому дуже важливо, щоб слідчі та прокурори мали змогу розпізнати ознаки сексуального насильства та були готові боротися з ним під час кожного розслідування.

Отримавши повідомлення про злочини (від потерпілого, від іншого джерела чи з відкритих джерел), потрібно створити план слідчих дій. Як зазначено в розділі щодо підготовки до розслідування БСР Україна, план розслідування має включати:

1) попередній аналіз та визначення суті обвинувачення та його цілей;

2) потенційних суб'єктів або підозрюваних, ймовірні злочини та елементи злочинів, які необхідно довести;

3) план проведення слідчих дій та збору інформації;

4) завдання, які необхідно виконати; і ресурси та витрати, які будуть потрібні;

5) огляд та звітність.

Розслідування злочинів, пов'язаних із сексуальним насильством, має бути ключовим аспектом усіх планів розслідування незалежно від того, чи про злочин уже повідомлялося, чи тому, що існує висока ймовірність, що СНПК відбулось в умовах конфлікту та окупації. На додаток до загальних порад щодо планів розслідування, розробляючи план розслідування злочинів сексуального насильства, слідчі та прокурори повинні:

1. **Дослідити**, чи проводились інші розслідування інциденту, зокрема журналістами або громадськими організаціями, та ознайомитись з деталями інциденту, використовуючи вже зібрану інформацію. Це допоможе оцінити, чи було вже опитано потерпілого і чи необхідно повторно опитати його/її, або ж можна уникнути цього, щоб зменшити ризик повторного травмування.

2. **Ознайомитись** з широким спектром поведінки, яка може вважатися сексуальним насильством (включаючи фізичні та нефізичні дії), й елементами, необхідними для доведення міжнародних злочинів сексуального насильства (див. вище).

3. **Визначити** кроки, необхідні для встановлення інших зачіпок; місця, де можуть знаходитися докази; потенційних свідків, які могли б надати відповідну інформацію; відповідні докази з відкритих джерел чи документальні докази, які можуть бути корисними.

4. **Ознайомитись**, якщо необхідно, з місцевим контекстом, включаючи гендерну динаміку в цьому районі (наприклад, традиційні уявлення про гендерні ролі, сексуальну орієнтацію та гендерну ідентичність), ставлення громади до сексуального насильства; яке примусове середовище існувало в цьому районі, включаючи докази збройного конфлікту чи окупації, чи присутності ворожих сил, чи докази вчинення злочинів у цьому районі окупаційними військами.

Другий крок: Провести оцінку ризиків та обрати стратегію проведення слідчих дій.

Перед початком допиту потерпілих/свідків необхідно провести індивідуальну оцінку ризику. Таку оцінку слід оновлювати в критичні моменти протягом всього процесу. Оцінка ризику повинна включати персональну оцінку ризику потерпілим.

Жертви СНПК особливо вразливі до таких ризиків, як: помста, залякування або погрози з боку імовірних злочинців щодо самих потерпілих, свідків та їхніх сімей; повторна травма, у тому числі викликана розкриттям їхньої особистості правоохоронними органами та неодноразовими запитами на інтерв'ю від невідготовлених журналістів; відсутність соціальної підтримки, ізоляція, гендерна ідентичність або сексуальна орієнтація, етнічне походження. Деякі потерпілі також уразливі через своє неповноліття або юний вік.

Третій крок: Допит потерпілого та свідків.

Під час підготовки та проведення допитів потерпілих та свідків слід: спланувати та підготуватися до допиту; за необхідності залучити спеціалістів (педагогів, психологів) та забезпечити пояснення; отримати показання; завершальний етап – це аналіз отриманої інформації.

Четвертий крок: Зібрати інші види доказів.

На додаток до показань, інші види доказів (включаючи речові, документальні чи електронні) можуть бути основою або підтверджувати звинувачення в сексуальному насильстві.

П'ятий крок: Проаналізувати докази та кваліфікувати злочин сексуального насильства.

Аналіз доказів має тривати протягом усього кримінального розслідування. Слідчі та прокурори повинні постійно зіставляти докази, щоб з'ясувати, чи їх достатньо для встановлення специфічних контекстуальних елементів воєнних злочинів або злочинів проти людяності, елементів окремих встановлених злочинів (наприклад, елементів воєнного злочину зґвалтування тощо) та індивідуальної кримінальної відповідальності підозрюваних.

Стандарти доказування у справах щодо сексуального насильства.

Слідчі та прокурори повинні ознайомитись зі стандартами доказування у справах щодо сексуального насильства до початку розслідування. Основними правилами щодо доказів у справах щодо сексуального насильства є такі:

1. Показання потерпілого чи свідка не потребують додаткового підтвердження, хоча докази на підтвердження залишаються важливими для будь-якого розслідування.

2. Судово-медичні експертизи потерпілого не є обов'язковими.

3. Немає вимоги до потерпілої особи чітко сказати «ні» злочинцю або чинити фізичний опір. Натомість прокурори чи слідчий повинні зосередитися на зборі інформації про обставини, за яких стався сексуальний акт, і на фактах, що вказують на наявність примусу.

4. Докази застосування фізичної сили або нанесення тілесних ушкоджень не є необхідними для доведення злочинів сексуального насильства. Більшість випадків сексуального насильства не пов'язані з застосуванням фізичної сили і не обов'язково призводять до фізичних ушкоджень або залишають видимі сліди на тілі жертви. Більше того, докази тілесних ушкоджень можуть бути недоступними у випадках, коли між актом насильства і повідомленням про злочин пройшов час, або коли немає доступу до відповідних медичних послуг.

5. Попередній сексуальний досвід потерпілих, їх поведінка чи характер, а також те, як вони реагували під час чи після сексуального насильства, не мають значення для оцінки того, чи дали потерпілі згоду на сексуальний акт. Слідчий чи прокурор повинні уникати стереотипів щодо правильної поведінки потерпілих.

6. Відмова або зволікання з повідомленням про акти сексуального насильства, включаючи нерозкриття всіх фактів негайно, утримання частини інформації чи применшення певних дій, не означає, що потерпілі обманюють чи дають недостовірні свідчення.

Розділ 4

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ВЧИНЕННЯ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО ЗІ ЗБРОЙНИМ КОНФЛІКТОМ

Огляд місця події.

Огляд місця події є не лише ключовою, але й високоінформативною складовою СРД під час розслідування СНПК. Це особливо визначається його практичною вагою, оскільки він надає уповноваженим особам органу досудового розслідування можливість безпосередньо ознайомитися з обстановкою місця події. Метою огляду також є виявлення, фіксування та вилучення речей, на яких збереглися сліди злочину. Насамперед ідеться про речі, на яких могли зберегтися біологічні сліди насильника (волосся, слина, кров, сперма), але звертають увагу й на предмети, на яких могли зберегтися сліди рук злочинця, а також його особисті речі за тривалого проживання в приміщенні (білизна, елементи верхнього одягу, військового спорядження тощо).

Також, виходячи з об'єктивних обставин, дістатися та здійснити огляд місця події може бути неможливо через його знищення, розташування на території, де ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованій рф.

Огляд місця події дозволяється проводити **виключно** після підтвердження спеціалістами (вибухотехніками / саперами) відсутності небезпечних вибухових матеріалів на території місця проведення огляду. Реалізація безпекової складової роботи слідчо-оперативної групи на місці події досягається шляхом залучення до її складу вибухотехніків Національної поліції або піротехніків Державної служби з надзвичайних ситуацій у випадках проведення слідчого огляду неподалік лінії розмежування вогневого зіткнення, на деокупованих територіях України. Нехтування безпекою може призвести до незворотних негативних наслідків.

Огляд проводять лише за наявності передумов для цього, коли, зокрема, збереглися можливості виявлення та фіксування матеріальних слідів сексуального насильства. Якщо такі передумови встановлено, наприклад, у разі отримання заяви та пояснення потерпілої особи, може бути проведено огляд місця події та огляд речей, отриманих від цієї особи.

Під час ОМП слідчий, прокурор чи спеціаліст мають право виконувати вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, створювати плани, графічні зображення, виготовляти відбитки та зліпки, вилучати речі і документи, важливі для кримінального провадження. Джерела доказової інформації у матеріальному вираженні під час розслідування СНПК, як правило, неможливо відшукати, зафіксувати та вилучити без застосування науково-технічних засобів та дотримання правил поведінки зі слідами відповідної категорії. Зважаючи на об'єкт посягання, за даними статевими злочинами, доцільно говорити про сліди людини біологічного погодження. Зауважимо, що помилки у дослідженні ДНК включають контамінацію (забруднення об'єктів власною ДНК осіб, які працювали зі слідами), вилучення об'єктів із фоновою ДНК та виявлення на місці події ДНК випадковим чином через опосередковану передачу.

Огляд місця події проводять за участю потерпілої особи, оскільки тільки вона може показати це місце і можливі сліди. У процесі огляду з'ясовують обстановку на момент вчинення сексуального насильства. У разі змін в обстановці може бути проведена реконструкція за допомогою потерпілої особи.

Слідчому/прокурору для повного та об'єктивного проведення ОМП потрібно залучити експерта-криміналіста, який допомагає їм у виявленні, фіксації, вилученні та збереженні доказів, а також консультує щодо питань, що вимагають спеціальних знань. Використання допомоги експерта-криміналіста особливо важливе при роботі зі слідами на місці події, де він сприяє вивченню характеру та розташування слідів, встановленню механізму слідоутворення, оцінці обставин справи та визначенні інших ключових аспектів, таких як напрямок переміщення злочинця та його особистість. Для процесу виявлення, фіксації, вилучення, а в подальшому й дослідження доказової інформації для кримінального провадження зазначеної категорії значення осіб, які володіють спеціальними знаннями, є важливими.

Рекомендується проводити ОМП у денний час доби, за якісного освітлення.

Слідчому / прокурору під час ОМП необхідно встановити обстановку, яка була на момент вчинення злочину (наприклад: погодні умови, освітлення, дислокація російських військових чи їх техніки на місці події тощо), та оцінити, чи збігається обстановка на місці події із попередньо отриманими показаннями потерпілого /свідка.

Якщо в умовах збройного конфлікту місце вчинення злочину було знищене або пошкоджене, то слідчому/прокурору необхідно вжити заходів щодо отримання фото / відео / схем цього місця для подальшого огляду таких файлів за участю потерпілого. Місцем вчинення СНПК переважно є місця проживання потерпілих біля місць тимчасової дислокації російських військ. Також такими місцями є місця примусового протиправного утримання: підвали, офісні приміщення, квартири, приватні будинки. Такими місцями можуть бути місця організації пунктів чи місць фільтрації.

Протокол ОМП повинен містити всі необхідні реквізити, які ставляться до документів зазначеної категорії, а саме: вид СРД, дата, час та найменування населеного пункту, посада та дані особи, яка проводить слідчий огляд, правові підстави його проведення з посиланням на норми КПК України, права та обов'язки всіх учасників огляду з відміткою про ознайомлення, адреса об'єкта огляду, перелік засобів техніко-криміналістичного забезпечення та ін. Додатки до протоколу ОМП представляють собою план-схеми приміщення або ділянки місцевості, фототаблиці, твердотілі носії з цифровою інформацією тощо.

У протоколі ОМП, крім іншого, фіксують:

- дату, час, GPS-координати, найменування населеного пункту, адресу, іншу прив'язаність до місцевості;
- посаду та дані особи, яка проводить слідчий огляд;
- правові підстави його проведення з посиланням на норми КПК України;
- права та обов'язки всіх учасників огляду з відміткою про ознайомлення;
- адресу об'єкта огляду, перелік засобів техніко-криміналістичного забезпечення та ін.;

- виявлені сліди боротьби / опору / насильницьких дій на місці події (наприклад, зім'яту траву, поламані кущі, розбиті посуд, дзеркала, віконне скло, інші предмети, порушене розташування меблів, а також пов'язки на очі, клейку стрічку або інші предмети для зв'язування, ознаки місця ув'язнення, написи /малюнки на стінах тощо);

- виявлені сліди біологічного походження із урахуванням специфічних властивостей (наприклад, волосся, зуби, нігті, епітелій, сперма, кров, слина);

- виявлені сліди взуття, папілярних візерунків рук, знарядь вчинення злочину, недопалків тощо;

- виявлені загублені речі та документи злочинця (військове спорядження, військовий квиток окупантів, сухий паюк російських військових тощо).

Під час ОМП потрібно також звернути увагу на те, що злочинець міг залишити на місці події сліди крові (у разі поранення). Так, могли залишитися сліди крові на різних предметах, і не лише під час боротьби з потерпілою особою, а й після вчинення злочину, приміром, у момент залишення місця вчинення злочину. Необхідно ретельно перевірити предмети, яких міг торкатися злочинець (ганчірки, рушники, частини меблів, ручки дверей, паркан тощо).

У разі якщо ОМП проводиться після прибирання приміщення або після того, як злочинець намагався знищити сліди крові на місці події, то особливу увагу слід звернути на місця, де кров непомітна або звідки її буває складно видалити (наприклад: на внутрішніх і нижніх поверхнях дощок підлоги, за плінтусами, у швах і складках одягу, на внутрішній поверхні кишень, місцях скріплення складових частин знарядь).

Якщо місце вчинення злочину було знищено або пошкоджено в умовах збройного конфлікту, а під час ОМП виявлено біологічні сліди декількох осіб, то фіксації підлягають всі біологічні сліди, виявлені на момент огляду.

Речі, на яких залишилися сліди сексуального насильства, можуть бути збережені потерпілою особою або родичами чи знайомими. У цьому разі такі речі повинні бути вилучені в порядку ч. 2 ст. 93 КПК України шляхом витребування та отримання від фізичної особи. Їх огляд проводять із метою виявлення слідів вчинення насильства ((серед таких слідів

сліди-відображення (рук, ніг, зубів, губ, нігтів), сліди речовини (крові, поту, жиропоту, сперми, слини, букального епітелію) і запахові сліди)), які в подальшому можуть бути використані під час відповідної експертизи для ідентифікації насильника.

З метою фіксації та пошуку мікрочастинок слідів необхідно застосовувати технічні засоби, за допомогою яких виявляють біологічні чи інші сліди: лупи, ліхтар, пінцет, ультрафіолетовий освітлювач тощо.

Рекомендується додатково за участі інспектора-криміналіста провести огляд одягу, в який була одягнута потерпіла особа в момент злочину, а також інших речей, на яких, імовірно, можуть міститися сліди злочину: постільна білизна тощо.

Слідчому/прокурору необхідно вжити заходів щодо встановлення і вилучення інформації з камер відеоспостереження у місці вчиненого злочину.

Наявність слідової картини дозволяє зафіксувати і вилучити належні докази, але виявлення сексуального насильства на деокупованій території передбачає певний проміжок часу між вчиненням злочином і заявленням про нього, порушенням кримінального провадження. З одного боку, СНПК на деокупованих територіях можуть розслідуватись за принципом злочинів минулих років, виходячи з подібної слідової картини, але процес встановлення істини ускладнюється вчиненням злочину громадянином іншої держави, смертю винної особи внаслідок військових дій, смертю жертви і відсутністю будь-яких доказів, що свідчили б про причетність до скоєння злочину конкретної особи, – із часом слідова картина може бути зруйнована повністю. Залишаються лише показання потерпілої особи і свідків, якщо такі наявні, і призначення та проведення судових експертиз, частина з яких не буде містити доказової інформації.

Відповідно, використовуючи лише свідчення, за відсутності інших джерел доказів, неможливо встановити особу, причетну до вчинення СНПК, і така ситуація пов'язується з недостатністю доказів. Але, враховуючи доказування геноциду у світовій практиці, використовуються лише показання потерпілої особи, інформація, отримана лише від потерпілих.

Беручи до уваги досвід розслідування згвалтувань в інших країнах, варто застосувати його і при розслідуванні СНПК

на деокупованих територіях. З цією метою до відома практичних підрозділів правоохоронних органів доведено зміст Міжнародного протоколу із документування та розслідування сексуального насильства в конфлікті від 2017 року. Протокол виділяє чотири основні групи доказів – свідчення свідків, документальні докази, електронні докази, фізичні (судово-медичні) докази.

Доказами може бути інформація, отримана із відкритих джерел. Особливий акцент зроблено на техніках проведення інтерв'ю. У міжнародному праві не береться до уваги сексуальна поведінка постраждалих до скоєння злочину, не вимагається підтвердження їх свідчень, а відсутність згоди виводиться з обставин окупації.

Допит потерпілої особи.

Під час досудового розслідування підготовка до контактування з потерпілими є основою втілення таких керівних принципів етичного поводження з потерпілими та свідками СНПК:

- незавдання шкоди (полягає в усвідомленні можливих негативних наслідків, пріоритизації безпеки потерпілих, незалежності та неупередженості слідчої групи, повазі до прав потерпілої особи у прийнятті власних рішень);

- інформована згода (охоплює згоду потерпілої особи на участь у всіх етапах розслідування, у тому числі: бути опитаним / оглянутим / сфотографованим; запис та передачу інформації, перенаправлення);

- зменшення шкоди (полягає у координації з іншими групами – правозахисними та громадськими організаціями, які могли здійснити документування. Наприклад, кілька варіантів документування можуть стати причиною невідповідності та суперечності викладення фактів, що може вплинути на надійність та репутацію потерпілих у майбутніх кримінальних провадженнях, процесах щодо відшкодування тощо);

- конфіденційність (інформація повинна збиратись, використовуватись та зберігатись конфіденційно. Умови й обмеження конфіденційності мають бути

повністю та чітко пояснені потерпілим/свідкам. Важливо пересвідчитись, що вони надали інформовану згоду на те, як буде використано їхню інформацію).

Для забезпечення підходу, орієнтованого на потерпілих, пропонується дотримуватися певного алгоритму:

– Уникати раптового/незапланованого контакту з потерпілою особою.

Це може викликати страх та недовіру. За можливості, не потрібно вживати заходів для самостійного пошуку потерпілих осіб. Варто працювати з реальними та перевіреними пунктами доступу та створювати безпечні канали, за якими потерпілі можуть звернутися або отримати контакт за власної ініціативи.

– Ознайомитись із наявними системами збору інформації щодо сексуального насильства.

Необхідно попередньо встановити зв'язок із відповідними службовими особами, органами та організаціями перед тим, як їхати до регіону, і, де це можливо, оцінити тип, якість, частоту та мету інформації, яку вони могли зібрати чи не зібрати. Погана координація може призвести до ретравматизації потерпілих/свідків через необхідність повторно розповідати свою історію різним людям, за різних обставин, для різних цілей.

– Підготувати місце проведення допиту та технічне обладнання для безперервної відеофіксації.

Рекомендується визначити найбільш придатне місце для проведення допиту, щоб забезпечити конфіденційність (неможливість бути побаченими або підслуханими) і нейтральність території (не пов'язаної з конкретною подією, такою як сексуальне насильство), особливо в сільській місцевості. Не слід проводити допит у помешканні потерпілої особи / свідка, якщо він / вона не може піти в інше місце, та за умови недотримання приватності та конфіденційності – присутність чоловіка (дружини), дітей або батьків унеможливить вільну розповідь особи, або візит групи правоохоронців та інших осіб може здатись незвичним і привернути увагу сусідів.

Рекомендується здійснювати безперервну відеофіксацію допиту (за можливості) для уникнення втрати важливих деталей, заощадження часу та підтвердження добровільності наданих свідчень. Для цього можна використовувати комп'ютер або ноутбук із виносною вебкамою або, наприклад, мобільний телефон із зовнішньою картою пам'яті. Необхідно як слід переконатися, що ви знаєте, як цим користуватись.

– Узгодити з потерпілою особою / свідком питання щодо можливості фіксації показань під відеозапис.

Перед здійсненням відеофіксації допиту слід роз'яснити потерпілому / свідку мету здійснення відеофіксації, вимоги закону, а також ознайомити з колом осіб, які надалі матимуть доступ до відеофайлу.

– Визначити спеціалістів, яких необхідно залучити до проведення допиту.

Результативність допиту потерпілої особи значною мірою залежить від встановлення психологічного контакту. Для цього слід зважати на її стан, вік, життєвий досвід, характер тощо. Потрібно брати до уваги, що глибока психічна травма, пов'язана з насильством, створює внутрішній захисний бар'єр у спілкуванні зі сторонньою особою, якою є слідчий. Зазвичай, приміром, потерпілій жінці досить важко обговорювати зі сторонніми подробиці події. Але перетнути такий бар'єр легше, якщо говорити на цю тему з особою, яка її краще зрозуміє, яка збереже від розголошу деталі сексуального насильства. Тому, радять психологи, до проведення допитів потерпілих жінок чи неповнолітніх дівчат варто залучати слідчих-жінок. Вважається, що слідчому-жінці легше досягти психологічного контакту та отримати найбільш повні показання, проявляючи розуміння почуттів і психічних станів іншої особи у формі співчуття.

– Підготувати перелік потенційних запитань.

Важливо визначити належні комунікативні прийоми та сформулювати запитання так, щоб опитуваний був в змозі чітко зрозуміти все, про що йдеться. Вам також необхідно дізнатися про будь-які особисті обставини, які можуть перешкодити особі висловитися та надати детальні пояснення.

Предмет допиту потерпілої особи становлять чотири групи відомостей:

1) про обставини вчинення статевого акту або проникнення (вагінальне, анальне, оральне) в тіло з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета;

2) про обставини дій насильника із запобігання опору, його подолання чи отримання формальної згоди;

3) про особистість насильника (ім'я, позивний, військове звання, позначки на військовому одязі, військове спорядження,

посада тощо), а також ознаки зовнішності насильника, здатність потерпілої його впізнати;

4) інформація про свідків, які можуть надати відомості про обставини сексуального насильства.

Крім того, потерпіла особа може перебувати у пригніченому стані, відмовитися від надання свідчень через зневіру в те, що кривдника буде покарано, або ж через те, що боїться його помсти.

Особливістю показань потерпілих від СНПК є те, що вони характеризуються підвищеною емоційністю – у пам'яті довго зберігається те, що вони пережили під час сексуального насильства, – фізичні і моральні страждання, страх, жах, відчай. Цей комплекс стресового перенапруження може викликати «слідовий» афект – психогенний реактивний стан, невротичний розлад і, як наслідок, тимчасовий провал пам'яті. У разі виявлення такого стану потерпілої особи рекомендується провести повторний допит через певний час. Незрідка поле свідомості потерпілих істотно звужується, а логічне мислення дещо деформується – може виникнути стан потьмарення, оглушення, шоку. Довготривалі конфліктні емоційні стани призводять переважно до гіперболізації емоціогенних переживань. У зв'язку з цим ймовірним є виникнення явища дифузного узагальнення, що проявляється у формі загальних висловлювань «усі ґвалтували», «усі били».

Під час допиту необхідно формулювати питання таким чином, щоб зібрати інформацію за тематичними областями, які дозволять кваліфікувати СНПК як порушення міжнародного права:

- інформація, яка підтверджує вчинення конкретного злочину (зґвалтування, сексуальне рабство тощо);
- інформація, яка встановлює контекст для кваліфікації як злочин проти людяності, воєнний злочин та/або акт геноциду (або інше порушення прав людини);
- місце та дата, обставини, які впливають на контекст (примус, погрози, безпорадність);
- опис правопорушників, їх ролей та функцій, використання ними зброї;
- опис інших присутніх осіб (включаючи дітей) та оточення;

– фізична та/або психологічна шкода (цю інформацію простіше зібрати на початку допиту, запитавши, наприклад, чи потрібна потерпілій особі медична допомога);

– докази ширшого контексту, які можуть посприяти до ідентифікації командних і силових структур, засобів зв'язку тощо.

Орієнтовний перелік запитань / питань для проведення допиту потерпілої особи у кримінальному провадженні за фактом вчинення СНПК:

1. Перед початком допиту відрекомендуйтеся, поясніть, де ви знаходитесь, з якою метою та які слідчі дії проводите, роз'ясніть особі ваш статус у кримінальному провадженні, поясніть потерпілому суть допиту, запитайте, чи перебуває він зараз у безпеці та чи в безпеці його рідні. Поясніть, що свідчення жертви є важливими і мають велику цінність для притягнення злочинця до відповідальності. Назвіть присутніх і запитайте, чи готова жертва давати свідчення. Повідомте, що їхні свідчення будуть записані на відео. Поясніть, як буде використана вся надана інформація. Поінформуйте жертву, що вона перебуває в безпеці і що інтерв'ю може бути перерване або зупинене в будь-який момент.

2. Встановлення загальної інформації про особу. Запитання ставляться для з'ясування загальної інформації про особу, її соціальний статус, що надалі впливає на оцінку завданих матеріальної та моральної шкоди. Від особи слід отримати інформацію про особисті дані (наприклад, освіту, рід занять, сімейний стан), фізичний стан та фактичне місце проживання жертви до початку активного періоду збройного конфлікту.

3. Встановлення загального контексту ситуації. Запитання ставляться, щоб зрозуміти умови в регіоні, де проживає особа.

Якою була ситуація у Вашому регіоні напередодні 24 лютого 2022 року?

Чи мали місце в регіоні напередодні 24 лютого 2022 року бойові зіткнення, військові дії?

4. Встановлення передумов та причин вчинення СНПК.

Що відбувалося у регіоні, за місцем Вашого проживання / за місцем вчинення злочину, 24 лютого 2022 року (події; хронологія розвитку подій у населеному пункті, регіоні;

чи мали місце активні бойові дії; що саме відбувалося; де Ви перебували в цей час)?

Опишіть у хронологічному порядку події, що відбувалися в населеному пункті/регіоні/місці проживання/місці вчинення злочину в період з 24 лютого 2022 року до дня вчинення злочину (які події відбувалися, чи велися активні бойові дії і що саме відбувалося).

Чи бачили Ви військових, інших озброєних осіб у населеному пункті? Опишіть їх (кількість і форма одягу; відмітні знаки; наявність і вид зброї; їхнє переміщення; які підрозділи (піхота, танкісти, артилеристи) армії рф, інших озброєних осіб розташовувалися у місці Вашого перебування)?

У яких приміщеннях (зазначити відому адресу чи інші ознаки) розташовувалися армійські підрозділи рф або незаконні збройні формування у населеному пункті?

Від кого і як Ви дізналися про це (вказіть номер, дату, час і місце)? Яка військова частина (якщо Ви можете її ідентифікувати) була розташована там, де Ви перебували, хто очолював частину (відповідальний за керівництво), де саме розташовувалася частина (вказіть будівлю, її адресу) і чи були військовослужбовці у приміщеннях разом з Вами?

Чи бачили ви військову техніку в населеному пункті / регіоні та на місці злочину, свідком якого ви стали? Якщо так, опишіть цю техніку та особу (осіб), яка (які) перебувала (перебували) за кермом або поблизу неї (розпізнавальні знаки, що вказують на «свій-чужий», кількість і тип або опис військової техніки, колір, маркування на техніці, ім'я, звання, позивний або прізвисько військовослужбовця, приблизний вік і зовнішність, характерні риси мови або зовнішність, особливості мови або вимови, одяг, форма, знаки розрізнення або маркування на одязі).

5. Встановити у хронологічному порядку та з деталізацією опису обставин вчинення СНПК.

Вкажіть, будь ласка, дату та час, коли стосовно Вас було застосовано насильство.

Розкажіть, будь ласка, про обставини події, які відбувалися у день вчинення стосовно Вас злочину.

Де ви перебували? Будь ласка, вкажіть, де стався злочин (вказіть адресу, GPS-координати або назву установи, де він стався). З ким ви були разом?

Як та у зв'язку з чим Ви опинилися на місці події? Що відбувалося перед вчиненням злочину?

За яких обставин проти Вас було вчинено злочин, та спосіб вчинення злочину (детальний опис акту сексуального насильства над жертвою, тобто як було вчинено сексуальне насильство, чи було завдано фізичної шкоди, механізм або місце заподіяння фізичної шкоди чи погрози її заподіяння, чи використовував злочинець предмети, зброю або інструменти тощо). Якщо так, то які саме (опишіть їх детально, а якщо злочинців було декілька, запитайте про їхні ролі).

Чи зможете Ви впізнати особу, яка стосовно Вас вчинила насильство? Опишіть осіб, які вчинили злочин (скільки їх було; їхня форма одягу; відмітні знаки; наявність і вид зброї; їхнє переміщення, відмітні ознаки «свій-чужий», будь-які імена, військові звання, позивні, прізвища військових, орієнтовно їхній вік і зовнішність, мова чи характерна вимова осіб, якою мовою спілкувалися, одяг, форма, знаки відмінності на одязі, маркування, належність до певного роду військ (піхота, артилеристи, десантники, авіація тощо), національність, чи мали вони військову техніку, кількість військової техніки, вид або опис військової техніки, колір, маркування на ній, під час допиту необхідно якнайдетальніше з'ясувати ознаки зовнішності правопорушника, які сприяли б його встановленню, пошуку чи розшуку). Чи бачили Ви раніше особу, яка вчинила стосовно Вас злочин? Якщо так, то за яких обставин?

Чи спілкувався злочинець з жертвою? Якщо так, то що вони обговорювали? Про що злочинці говорили між собою або зі своїм керівництвом? Якими були стосунки між злочинцями (чи були вони рядовими солдатами або їхніми командирами, чи називали вони у вашій присутності звання, ім'я та прізвище один одного)?

Чи могли залишитись сліди Вашого супротиву на місці події та в якій формі?

У що ви були одягнені, коли зазнали сексуального насильства (поясніть жертві, що це питання для збору доказів)?

Дезаразодяг? Чи був він випраний або хімічно оброблений?

Чи є на Вашому тілі або одязі сліди боротьби або насильства?

Які предмети, що належать Вам або злочинцю, були залишені або могли бути залишені на місці події?

Чи можете Ви надати ці речі слідству?

Як довго Ви перебували на місці злочину після вчинення злочину?

Якими були умови на місці злочину (чи пам'ятаєте Ви обстановку в приміщенні, предмети, звуки, запахи тощо у зв'язку з подальшою поведінкою, яка мала місце після сексуального насильства)? Якщо жертва не пам'ятає подробиць про час доби, не пишіть конкретні дані, такі як години, хвилини або дні. Тому що залишаються інші спогади, наприклад, тепла або холодна вода, липка шкіра, тряска, емоційні фактори тощо. Як повадився військовий рф після злочину (будь ласка, опишіть подальшу поведінку кривдника в хронологічному порядку).

Чи повідомляли Ви кому-небудь про вчинене сексуальне насильство?

Якщо так, то кому, коли, у чийй присутності та за яких обставин?

Чи подавали Ви заяву про вчинене СНПК до правоохоронних органів або представників окупаційної влади (повідомте про місце їх перебування та кому саме і в якому вигляді передавали інформацію)?

Повідомте про наслідки для вашого здоров'я, спричинені сексуальним насильством (захворювання, вагітність).

Чи зверталися Ви за медичною допомогою до інших осіб або до медичних установ?

Чи зверталися Ви за допомогою до інших людей або медичних працівників?

Чи отримали Ви таку допомогу?

Коли, де, від кого і за яких обставин Ви отримували медичну допомогу? Хто був присутній і, на Вашу думку, міг би повідомити Вам про обставини надання медичної допомоги?

Чи особа (особи), яка (які) надавала (надавали) Вам медичну допомогу, задокументувала (задокументували) її надання або записала (записали)?

Чи перебували Ви на стаціонарному (амбулаторному) лікуванні внаслідок сексуального насильства (чи наявні в особі медичні документи, складені за результатами її огляду;

отримати в особи відомості про медичний заклад, де здійснювався огляд особи)?

Чи відомі Вам інші злочини, вчинені військовослужбовцями рф, незаконних збройних формувань або особами, які беруть участь у збройному конфлікті на боці рф? Будь ласка, розкажіть, коли, де, як і хто конкретно був використаний (або кого намагалися використати) з цією метою. Хто і за яких обставин Вам про це повідомив?

Чи були інші очевидці, які могли б підтвердити та доповнити відомості про обставини вчинення цих злочинів? Чи можете Ви надати контактну інформацію цих осіб? Будь ласка, вкажіть їхнє повне ім'я, прізвище та будь-яку іншу інформацію, яка може допомогти нам їх ідентифікувати.

Допит неповнолітніх.

Під час допиту неповнолітніх і малолітніх осіб слід враховувати такі обставини. У віці від 16 до 18 років особа надає інформовану згоду для отримання від неї інформації, а згоду одного з батьків за необхідністю. У віці від 12 до 15 років один із батьків надає інформовану згоду, а дитина надає інформований дозвіл; у віці до 12 років дитина надає дозвіл, а один з батьків чи опікунів надає інформовану згоду.

Допит неповнолітніх або малолітніх потерпілих та свідків може бути ускладнений через неможливість виконати вимоги ст. 226 КПК України і застосувати методикау «зелена кімната».

Для збереження психологічного здоров'я дитини, яка постраждала від СНПК, слід використовувати модель «Барнахус» (від *barna hús* у перекладі з ісландської мови «будинок для дітей»), що ефективно застосовується в Європі стосовно дітей, що постраждали від усіх форм насильницьких дій або стали свідками насильства. В деяких країнах «Барнахуси» працюють ще із дітьми, які стали свідками насильства над родичем, чи з жінками, які зазнали каліцтва статевих органів (Швеція). В «Барнахусі» працює багатопрофільна міжвідомча команда, до якої входять представники правоохоронних органів, кримінального судочинства, служб захисту дітей, а також медичні працівники і працівники сфери захисту психічного здоров'я, щоб забезпечити дітям жертвам та свідкам насильства скоординований ефективний захист, послуги та правосуддя, дружнє до дітей.

Структура діяльності всіх «Барнахусів» передбачає заходи в умовних «чотирьох кімнатах» (кімната 1 – захист дітей, кімната 2 – кримінальне розслідування та судове провадження, кімната 3 – медичний огляд та лікування, кімната 4 – обстеження та лікування психічного здоров'я), вбудованих у мультидисциплінарне та міжвідомче середовище. Спеціалісти різних установ співпрацюють, щоб забезпечити ретельно збалансоване втручання, яке відповідає потребам кожної дитини. Тобто ми бачимо певну схожість цієї системи з системою «зелена кімната».

Допит дітей, які зазнали СНПК, може завдавати додаткового болю чи створювати труднощі при повідомленні відомих їм фактів. Тому слід донести до дитини інформацію таким чином, щоб вона відчувала у безпеці себе, своїх рідних та близьких людей. Важливо також запевнити дитину в тому, що Україна ніколи б не кинула їх у біді і надалі буде зроблено все можливе, щоб їхньому життю, здоров'ю, волі, честі та гідності, статевій недоторканності нічого не загрожувало. На цьому етапі доцільним було б дозволити проведення допиту дітей-жертв СНПК психологу з кваліфікацією надання допомоги саме дітям. Такий спеціаліст краще знає психологію дитини та зможе допомогти їй побороти тривожність, коли своїми думками дитина повернеться у період перебування в неволі.

У кімнаті кримінального розслідування проводиться допит. Запитання формуються членами мультидисциплінарної команди та узгоджуються з психологом до початку проведення допиту. Під час проведення допиту запитання можна ставити через психолога із використанням аудіоапаратури, адаптуючи запитання відповідно до віку, рівня розуміння та розвитку дитини або емоційного стану жертви.

Поруч в кімнаті для прослуховування присутні самі члени мультидисциплінарної команди: представники суду, прокуратури, органів слідства, законний представник, захисник дитини, психолог, адвокат підозрюваного/обвинуваченого, за необхідності представник органів опіки та піклування, судово-медичний експерт та перекладач. Допит фіксується на відео та використовується в суді. Це дає змогу провести допит таким чином, щоб у подальшому дитину не викликати до суду без гострої потреби.

Позитивно оцінюємо пропозиції науковців та практиків щодо доповнення ст. 226 КПК України положенням, яке передбачає у кримінальному процесуальному законі можливість проведення допиту (опитування, інтерв'ювання) дітей-жертв СНПК кваліфікованим психологом під процесуальним керівництвом слідчого. Залучення цього спеціаліста має здійснюватися відповідно до порядку, передбаченого ст. 71 КПК України.

Наприклад, суддя Верховного Суду у Касаційному кримінальному суді Ольга Булейко під час наради щодо впровадження в Україні центрів захисту соціально-психологічної підтримки у процесі правосуддя дітей, які постраждали або стали свідками насильства (за моделлю «Барнахус»), звернула увагу на те, що залучення психологів до процедури проведення слідчих дій за участю неповнолітніх буде сприяти дотриманню прав дітей під час досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень.

Отже, впровадження моделі «Барнахус» надасть змогу зменшити навантаження на дитину під час участі у кримінальному процесі, підвищити якість розслідування, забезпечити дітям та їхнім сім'ям необхідну підтримку.

Допит свідків.

Допит свідків – логічне продовження допиту потерпілої особи, з показань якої можна дізнатися про інших осіб, які володіють відомостями про обставини вчинення СНПК окупантами. Проблемним є виявлення таких людей, які можуть на час розслідування покинути деокуповану територію і перебувати в іншому місці. У такому разі рекомендується встановити зв'язок через потерпілу особу чи її родичів і за можливості організувати допит у режимі відеоконференції в порядку ст. 232 КПК України.

Допит підозрюваного.

Чинне українське законодавство передбачає, що справу може бути розглянуто за відсутності підозрюваного, а оголошення повідомлення про підозру здійснюється шляхом опублікування такого документа на офіційному сайті Офісу Генерального прокурора. Так, навіть за умов, якщо військово-службовець рф, який вчинив СНПК, повернувся в рф чи перебуває на тимчасово окупованій території України або іншим способом переховується від правоохоронних органів України,

проте є достатні підстави вважати, що саме він вчинив або надав наказ вчинити СНПК, факт здійснення повідомлення про підозру є надзвичайно важливим для притягнення його до відповідальності. Це пов'язано з тим, що в українському законодавстві передбачена спеціальна процедура – проведення спеціального досудового розслідування (*in absentia*). Процедура *in absentia* – це спеціальна процедура кримінального провадження (досудового розслідування та судового розгляду) за відсутності підозрюваного або обвинуваченого в Україні. Кримінальне провадження *in absentia* існує у таких країнах: Франції, Німеччині, Нідерландах, Австрії, Данії, Болгарії, Молдові, Естонії та ін. Вона була запроваджена Законом України від 7 жовтня 2014 року № 1689-VII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини». Тобто існує шлях до притягнення винних до відповідальності за вчинення СНПК навіть за умови їхньої тимчасової фізичної відсутності в Україні.

Проте у разі наявності достатніх відомостей про перебування військовослужбовця зс рф чи незаконних збройних формувань «ДНР», «ЛНР» в полоні на території України, слідчий/прокурор зобов'язані провести допит підозрюваного.

Орієнтовний перелік запитань / питань для проведення допиту підозрюваного у кримінальному провадженні за фактом вчинення СНПК:

1. Перед початком допиту відрекомендуйтеся, поясніть, де ви знаходитесь, з якою метою та які слідчі дії проводите, роз'ясніть особі ваш статус у кримінальному провадженні, поясніть підозрюваному суть допиту. Роз'ясніть підозрюваному його права та обов'язки. Повідомте, що його свідчення будуть записані на відео. Запропонуйте послуги перекладача.

2. Встановлення загальної інформації про підозрюваного (прізвище, ім'я, по батькові, позивний, національність, громадянство, освіта, місце роботи/служби, номер військової частини, сімейний стан, відомості про судимість тощо).

3. Встановлення загального контексту ситуації. Запитання ставляться з метою доказування, що вчинено воєнний злочин, а військовослужбовці зс рф чи незаконних збройних

формувань «ДНР», «ЛНР» усвідомлювали і розуміли, що здійснювали дії, які порушували закони та звичаї ведення війни, що закріплені в Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі та додатку до неї – Положенні про закони і звичаї війни на суходолі, Конвенції про захист цивільного населення під час війни, а також в інших міжнародних договорах, що визначають права і обов'язки військовослужбовців, а також цивільного населення.

Чи усвідомлюєте Ви фактичні обставини, які встановлюють існування міжнародного збройного конфлікту, викликаного збройною агресією росії проти України?

Чи усвідомлюєте Ви, що вчинений вами злочин відбувся в контексті міжнародного збройного конфлікту та був пов'язаний з ним?

4. Встановлення передумов, причин та обставин вчинення СНПК.

Яким чином та коли (зазначити дату) Ви вступили на службу до збройних сил рф (за призовом мобілізований, за контрактом)?

Належність до роду військ збройних сил рф або до окупаційної влади рф (піхота, артилеристи, десантники, авіація тощо), військове звання, посада (за військовим квитком, фактично)?

Розкажіть у хронологічному порядку, як і з якими підрозділами Ви перетнули державний кордон України, а також маршрути по території України, населені пункти, які були?

Вкажіть дату, час та за яких умов Ви окупували населений пункт «А», які підрозділи зс рф були разом з Вами та які підрозділи були окремо на території населеного пункту «А», кількість військової техніки, розташування блокпостів військових рф?

Момент встановлення та характер контролю над населеним пунктом і момент закінчення контролю над населеним пунктом збройними формуваннями під командуванням рф (звільнення Силами оборони)?

У яких приміщеннях (зазначити відому адресу чи інші ознаки) базувалися армійські підрозділи рф або незаконні збройні формування у населеному пункті, період, час, ціль знаходження там?

Чи здійснювали Ви перевірку домоволодінь на території населеного пункту, як часто і з якою метою?

Чи забезпечило керівництво частин дотримання норм міжнародного гуманітарного права військовослужбовцями рф (зазначити, які накази надавало командування про ставлення до цивільного населення тощо)?

Чи усвідомлювали Ви, що на території населеного пункту проживає цивільне населення, яке не бере участі у збройному конфлікті та не може чинити будь-якого супротиву волі військовослужбовців рф чи Вашій?

Чи усвідомлювали Ви, що потерпіла не бере участі у збройному конфлікті, не виконувала та не сприяла виконанню будь-яких бойових задач, була одягнена у цивільний одяг та не може чинити будь-якого супротиву вашій волі?

Де і за яких обставин ви познайомилися з потерпілою (зазначити дату, час, місце)?

Де ви були і що робили у час вчинення сексуального насильства?

Яким чином Ви опинилися у домоволодінні потерпілої та з якою метою?

Хто, окрім Вас та потерпілої, був присутній у домоволодінні (зазначити військовослужбовців рф, позивний, військові звання, номер військової частини осіб, які були разом з підозрюваним, а також осіб, які мешкають з потерпілою; чи були на той момент у домоволодінні)?

Яка зброя на той момент була при Вас?

Чи демонстрували Ви відкрито зброю до потерпілої?

Чи застосовували Ви до потерпілої примус?

У якій формі виражався примус?

У який спосіб було вчинено злочин (детальний опис акту сексуального насильства над жертвою, тобто як було вчинено сексуальне насильство, чи було завдано фізичної шкоди, механізм або місце заподіяння фізичної шкоди чи погрози її заподіяння, які предмети використовував підозрюваний, зброю або інструменти тощо)?

Чи могли залишитись сліди Вашого примусу на місці події та в якій формі?

У що ви були одягнені, коли вчиняли сексуальне насильство?

Де зараз цей одяг? Чи був він випраний або хімічно оброблений?

Для отримання даних про вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням у тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета без добровільної згоди потерпілої особи (зґвалтування), а також установлення типу тілесних ушкоджень, що вказують на насильницький статевий акт, після відкриття кримінального провадження щодо потерпілої особи призначається судово-медична експертиза.

Пред'явлення особи для впізнання.

Пред'явлення особи для впізнання може відбуватися за фотознімками, відео чи голосом.

Відповідно до ст. 232 КПК України, впізнання на досудовому провадженні може проводитися в режимі відеоконференції з трансляцією з іншого приміщення.

Перед демонстрацією фотознімка, відео- або аудіозапису потерпілий повинен вказати на прикмети особи, яку він впізнає (зовнішність, голос або інші характерні ознаки), які слідчий/прокурор зобов'язаний внести до протоколу. Потрібно зазначити, що якщо потерпілий може впізнати особу лише за зростом та статуєю, надання лише фотокартки є, по-перше, недостатньою інформацією, а по-друге, може викликати сумніви щодо доказової сили.

Фотознімок із особою, яка підлягає впізнанню, пред'являється особі, яка впізнає, разом з іншими фотознімками, яких повинно бути не менше трьох. Фотознімки, які пред'являють, не повинні кардинально відрізнятися за формою та іншими особливостями, що суттєво впливають на сприйняття зображення. Особи на інших фотознімках мають бути тієї ж статі й не повинні мати явних відмінностей у віці, зовнішності й одязі з особою, яка підлягає впізнанню. Рекомендується зафіксувати в протоколі, чи знає потерпіла особа / свідок інших осіб, пред'явлених на фотознімках для впізнання, окрім тієї особи, яка була впізнана як та, що вчинила злочин.

Матеріали відеозапису зі зображенням особи, яка підлягає впізнанню, можуть бути пред'явлені лише за умови зображення на них не менше чотирьох осіб, які мають бути тієї ж статі та не повинні мати явних відмінностей у віці, зовнішності й одязі з особою, яка підлягає впізнанню.

Освідування.

Слідчий, прокурор здійснює освідування підозрюваного, свідка чи потерпілого для виявлення на його тілі, одязі, в якому він перебуває, слідів кримінального правопорушення та їх вилучення або виявлення особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу (СМЕ).

Перед початком освідування особі пропонується добровільно пройти освідування на підставі постанови дізнавача, слідчого, прокурора, а в разі її відмови освідування здійснюється примусово виключно на підставі постанови прокурора. У разі необхідності освідування здійснюється за участю судово-медичного експерта, лікаря або спеціаліста.

Частиною 2 ст. 241 КПК передбачено освідування, яке супроводжується оголенням освідуваної особи, здійснюється особами тієї ж статі, за винятком його проведення лікарем і за згодою особи, яка освідується. Слідчий, прокурор не вправі бути присутніми при освідуванні особи іншої статі, коли це пов'язано з необхідністю оголювати особу, що підлягає освідуванню. При освідуванні не допускаються дії, які принижують честь і гідність особи або небезпечні для її здоров'я. За необхідності здійснюється фіксування наявності чи відсутності на тілі особи, яка підлягає освідуванню, слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет шляхом фотографування, відеозапису чи інших технічних засобів. Зображення, демонстрація яких може розглядатись як образлива для освідуваної особи, зберігаються в опечатаному вигляді і можуть надаватись лише суду під час судового розгляду.

МКС та інші міжнародні кримінальні судові установи не мають жорстких вимог щодо подання доказів, і більшість доказів приймається. Питання про докази більше сфокусовані на їх актуальності та вазі, ніж на прийнятності (наприклад, попередня або подальша сексуальна поведінка потерпілої особи не є актуальною).

Відібрання зразків для експертного дослідження. Призначення експертиз.

Важливою формою використання спеціальних знань є призначення та проведення експертиз. Для вирішення низки завдань експертизи (ідентифікаційних, діагностичних) може виникнути необхідність в отриманні порівняльного

матеріалу різного роду – зразків. Отримання зразків для експертизи – складна слідча (розшукова) дія змішаного характеру, де джерелом інформації виступає одночасно і особа, і матеріальне середовище. Крім того, процесуальна процедура її забезпечення та проведення вимагає від суб'єкта розслідування застосування різних процесуальних механізмів.

Тому надзвичайно важливим є не лише ознайомлення з процесуальними вимогами отримання зразків для експертизи (ст. 245 КПК України), а й чітке розуміння щодо виду зразків, можливих способів їх отримання та напрацювання системи тактичних прийомів щодо реалізації мети зазначеної слідчої (розшукової) дії, яка б дозволила мінімізувати застосування примусу, забезпечивши при цьому ефективність отриманого результату у вигляді достатніх, повних та безсумнівних зразків для експертизи.

Отримання зразків для експертизи розуміють як слідчу (розшукову) дію, змістом якої є врегульоване кримінальним процесуальним законодавством одержання стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею, об'єктів біологічного походження або об'єктів, що відображають властивості відповідних предметів чи є їх частиною, речовин або їх матеріально фіксованих відбитків, необхідних для порівняння з речовими доказами з метою ідентифікації або встановлення групової належності.

У криміналістичній літературі зразки прийнято поділяти за характером ознак, за часом та умовами їх виникнення, за процесуальною процедурою отримання. За характером ознак усі зразки поділяють на: 1) такі, що є носіями ознак іншого об'єкта (відбитки пальців рук, стріляні кулі, гільзи тощо); 2) такі, що є носіями власних ознак (зразки крові, слини, ґрунту тощо). Залежно від часу та умов виникнення виокремлюють зразки: 1) вільні, які виникли до початку провадження та не пов'язані з ним; 2) експериментальні, які відбирають у заданих умовах під час провадження у зв'язку з підготовкою до проведення експертизи; 3) умовно-вільні, що виникли після початку провадження, але не пов'язані з підготовкою до проведення експертизи.

Під час розслідування сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом, переважно йдеться про відібрання біологічних зразків підозрюваного та/або потерпілої особи у кримінальному провадженні.

Під біологічними зразками особи слід розуміти всі зразки, пов'язані з життєдіяльністю особи як біологічної істоти. За досліджуваної проблематики мова йде про зразки біологічного походження в їх класичному розумінні (слина, кров, сперма, піт, волосся, нігті тощо).

Відбирання біологічних зразків особи здійснюють за правилами, визначеними у ст. 241 КПК України (освідування). Також законодавець передбачив, що у разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження у передбаченому законом порядку (ст.ст. 160–166 КПК України) має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було подано стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово. Відбирання біологічних зразків особи є доволі складною процесуальною дією з точки зору організаційного й тактичного аспектів реалізації процедури отримання біологічних зразків особи, особливо у випадку примусового характеру здійснення цієї слідчої (розшукової) дії.

Тобто за потреби, для вирішення ідентифікаційних завдань під час проведення різних видів судових експертиз відбирання експериментальних зразків особи, пов'язаних з її життєдіяльністю (біологічних), слідчий проводить лише після винесення відповідної постанови. Недотримання цих вимог треба розглядати як порушення встановленого законом порядку, що є підставою для визнання отриманих у результаті цього доказів неналежними та недопустимими. Відповідно до визначеного порядку, відбирання біологічних зразків особи здійснюється на підставі постанови та, за необхідності, за участю судово-медичного експерта або лікаря. Отримання біологічних зразків у особи, яке супроводжується оголенням такої особи, здійснюється особами тієї ж статі, за винятком його проведення лікарем і за згодою особи, зразки якої відбираються. Слідчий, прокурор не вправі бути присутнім при отриманні зразків у особи іншої статі, коли це пов'язано

з необхідністю оголювати таку особу. Перед початком відібрання біологічних зразків для експертизи особи, зразки якої відбираються, пред'являється постановою слідчого, дізнавача, прокурора. Після цього особі пропонується добровільно надати зразки. У разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, що розглядається в порядку, передбаченому статтями 160–166 КПК України, має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було подано стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово. При отриманні біологічних зразків у особи не допускаються дії, які принижують честь і гідність особи або небезпечні для її здоров'я. За необхідності можуть застосовуватися засоби технічної фото- та відео фіксації чи інші технічні засоби. Зображення, демонстрація яких може розглядатись як образлива для особи, зразки якої відбиралися, зберігаються в опечатаному вигляді і можуть надаватися лише суду під час судового розгляду.

Про отримання біологічних зразків у особи складається протокол згідно з вимогами КПК України. Особі, відібрання біологічних зразків у якої проводилося примусово, надається копія протоколу отримання зразків для експертизи.

Таким чином, за наявності належної кількості зразків для порівняльного дослідження речових доказів – у кримінальному провадженні щодо вчинення сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом, проводяться відповідні експертизи.

Судові експертизи, що призначають у кримінальних провадженнях щодо вчинення сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом, пропонуємо розглянути за двома основними групами, залежно від спрямованості на вирішення таких завдань:

- ідентифікацію особи правопорушника та речових доказів;
- дослідження учасників події кримінального правопорушення і речових доказів.

До першої групи належать такі типові експертизи: трасологічна; молекулярно-генетична; матеріалів, речовин і виробів; почеркознавча; фототехнічна, портретна; відео-,

звукозапису; експертиза зброї та слідів і обставин її використання; судово-медична експертиза речових доказів та ін.

До другої групи належать судово-медична експертиза живих осіб; судово-психіатрична; психологічна; комп'ютерно-технічна.

Розглянемо можливості судових експертиз під час розслідування сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом.

Трасологічна експертиза досліджує залишені та матеріально фіксовані сліди на місці події сліди (сліди пальців рук, долонь, взуття, ніг, зубів, засобів і знарядь протиправної діяльності). Основними завданнями трасологічної експертизи є: ідентифікація або визначення родової (групової) належності індивідуально визначених об'єктів за матеріально фіксованими слідами – відображеннями їх слідоутворювальних поверхонь; діагностика (установлення властивостей, станів) об'єктів; ситуалогічні завдання (установлення механізму слідоутворення тощо). Трасологічною експертизою можна також установлювати факти, які належать до просторових, функціональних, структурних, динамічних і деяких інших характеристик процесу слідоутворення, а також особливостей слідоутворювальних об'єктів. Перед трасологічною експертизою можуть ставитись питання про наявність на предметах обстановки місця події слідів взаємодії з іншими предметами, придатність цих слідів для ідентифікації або про наявність у цих слідах ознак, що орієнтують на пошук зазначених об'єктів.

Інформативним у практиці розслідування сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом, є дослідження ДНК, виділеної з об'єктів біологічного походження. Відповідно, метою проведення молекулярно-генетичної експертизи є ідентифікація особи за слідами біологічного походження. Тому в разі виявлення на місці події, речах осіб, на їх тілі слідів біологічного походження задля ідентифікаційного дослідження необхідно призначити молекулярно-генетичну експертизу.

Молекулярно-генетична експертиза під час розслідування сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом, може виконувати наступні ідентифікаційні завдання: визначення належності біоматеріалу конкретній особі або виключення такої належності; визначення статевої належності

біологічних слідів і об'єктів; виявлення зв'язку між окремими кримінальними правопорушеннями (з'ясування, що сліди біоматеріалу, які виявлено на місцях різних кримінальних правопорушень, залишила та сама особа); порівняння генетичного профілю біологічного об'єкта з генетичними даними, які зберігають у базі даних, і в разі збігу – спрямування слідства на пошук певної особи тощо.

Об'єктами дослідження судово-медичної експертизи можуть бути речові докази, живі особи і труп.

З метою проведення ідентифікаційних досліджень необхідно проводити судово-медичні експертизи речових доказів, зокрема судово-медичні цитологічні дослідження для встановлення в слідах на речових доказах наявності клітин тканин людини, визначення їх видової, групової, статевої та органотканинної належності; судово-медичні імунологічні дослідження, спрямовані на встановлення наявності та групової належності об'єктів людського походження (крові, виділень, волосся, кісток тощо), встановлення батьківства, материнства й підміни дітей.

Судово-медичну експертизу живих осіб призначають для встановлення факту, характеру й тяжкості тілесних ушкоджень, рубців, загального стану здоров'я, зараження венеричними хворобами; для визначення статевих станів, зокрема статевої зрілості, статевої недоторканості, вагітності, вчинення насильницького статевого акту, розпусних дій, статевих зносин з особою, яка не досягла статевої зрілості, а також з метою визначення віку неповнолітньої особи.

Визначення ступеня тяжкості спричинених ушкоджень є обов'язковим, відповідно до вимог ст. 242 КПК України. За результатами проведення судово-медичної експертизи визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень експерт встановлює: а) характер ушкоджень з погляду медицини (садно, синець, рана, перелом кістки), їх локалізація і властивості; б) вид знаряддя чи засобу, яким могли бути спричинені ушкодження; в) механізм виникнення ушкоджень; г) давність (термін) спричинення ушкоджень; ґ) ступінь тяжкості тілесних ушкоджень із зазначенням кваліфікаційної ознаки – небезпека для життя, розлад здоров'я, стійка втрата загальної працездатності тощо.

Однак у разі вчинення сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом, шкода може бути завдана як фізичному, так і психічному здоров'ю потерпілої особи.

Для визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень потерпілої особи внаслідок вчиненого щодо неї сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом, необхідно визначати і наявність у неї психічного розладу чи реактивного стану нервової системи шляхом призначення та проведення судово-психіатричної експертизи.

У разі виявлення негативного впливу на психічне здоров'я потерпілої за висновками судово-психіатричної експертизи необхідно визначити ступінь тяжкості тілесних ушкоджень за допомогою судово-медичної експертизи. Вказане у подальшому є підставою для подання цивільного позову щодо відшкодування моральної шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Аналіз матеріалів судової та слідчої практики дозволяє стверджувати, що такий алгоритм призначення експертиз практично не використовується. Це зумовлено насамперед тим, що судово-медична експертиза потерпілої за загальним правилом вирізняється невідкладним характером, оскільки значна частина слідів (біологічного походження, слідів механічного впливу на статеві органи й інші ділянки тіла) зберігається протягом нетривалого часу, після чого закономірно зникає. Наприклад, сперматозоїди в піхві можуть зберігатися протягом 3–5 діб. Розриви або надриви дівочої пліви кровоточать протягом 2–3 днів, у ділянці розривів слизова оболонка має почервоніння і припухлість. З часом запальні процеси ослаблюються, повне загоєння розривів відбувається протягом 12–20 днів, після чого неможливо встановити однозначно точну давність дефлорації дівочої пліви.

Витрачання часу на проведення судово-психіатричної експертизи, а потім судово-медичної може потягти за собою втрату слідів, які залишилися на тілі потерпілої особи. Водночас призначення комплексної психіатрично-медичної експертизи не є доцільним, оскільки судово-медична експертиза має бути проведена невідкладно, а психіатрична експертиза – через певний час після події, оскільки невідкладне її проведення може бути нерезультативним. Тому доцільними є подальше

проведення судово-психіатричної експертизи у разі виявлення в потерпілої психічного розладу, що виник унаслідок вчинення щодо неї сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом, а також призначення додаткової судово-медичної експертизи. Такий алгоритм дій надасть можливість визначити реальний ступінь спричиненої шкоди потерпілій особі.

Розслідування сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом, актуалізує необхідність проведення психологічних і судово-психіатричних експертиз (за необхідності – у комплексі із судово-психіатричними, якщо є обґрунтовані припущення щодо наявності в підекспертної особи психічних розладів).

Також судово-психіатричну експертизу проводять з метою виявлення психічних захворювань у підозрюваного для визначення неосудності чи обмеженої осудності особи. Предметом цієї експертизи є психічний стан особи в певні юридично значущі проміжки часу. Психічний стан особи в певні юридично значущі проміжки часу визначають з метою надання відповіді на запитання, поставлені особою або органом, який залучив експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи.

Під час розслідування сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом, судово-психіатрична експертиза встановлює осудність (неосудність) підозрюваного та встановлює наявність психічного захворювання у потерпілої особи, набутого внаслідок вчинення щодо неї протиправного діяння.

Під час психіатричного дослідження підозрюваного з'ясовують: чи є підстави вважати, що особа має психічні захворювання; чи є ознаки наявних психічних розладів; вид психічного захворювання; чи дозволяє психічний стан хворого проводити з ним слідчі (розшукові) дії; чи є підозрюваний хронічним алкоголіком або наркоманом і потребує він лікування тощо. Також можуть встановлювати окремі психічні ознаки підозрюваного, які засвідчують таке: проходив лікування у психіатричній лікарні; схильність до сексуально-насильницьких дій в екстремальних умовах; схильність до садизму та катування жертви; чи схильний до завдання інших фізичних страждань потерпілій особі тощо.

Під час розслідування сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом, спостерігається відсутність повної криміналістичної характеристики особи правопорушника у зв'язку з недостатньою кількістю досліджень його особистих ознак, у тому числі психіатричних. Вказане не дає можливості спрогнозувати імовірність вчинення останнім аналогічних кримінальних правопорушень надалі.

Зважаючи на це, доцільно призначати комплексну судову психолого-психіатричну експертизу, предметом якої є дві групи питань: про психічне здоров'я особи (сфера судово-психіатричної експертизи) і про індивідуально-психологічні особливості підекспертної особи (сфера психологічної експертизи).

Доцільним є проведення єдиної комплексної судової психолого-психіатричної експертизи, яка вирішує питання патології або норми.

Комплексному психолого-психіатричному дослідженню підлягає також питання визначення здатності підозрюваного, який має ознаки відставання у психічному розвитку, не пов'язаному із психічним розладом, цілком усвідомлювати характер і суспільну небезпечність своїх дій та керувати ними.

Згідно із законодавством, виділяють дві форми відхилень у психічному розвитку: пов'язані із психічним розладом або не пов'язані із психічним розладом. Встановлення певної форми відхилення тягне за собою різні форми нормативного реагування. Крім цього, правопорушник може бути визнаний осудним або неосудним і без ознак відставання в психічному розвитку.

З огляду на те, що в слідчого в більшості випадків немає достовірного висновку про психологічний і психічний стан правопорушника на момент вчинення ним інкримінованого діяння, наявності або відсутності психічних розладів, відставання в психічному розвитку, постає потреба провести психолого-психіатричне дослідження в максимально стислі строки. Це важливо не тільки для аналізу зібраної доказової бази у кримінальному провадженні, показань підозрюваного, а й для забезпечення його всіма необхідними засобами гарантій прав і законних інтересів, вибору тактичних прийомів проведення слідчих (розшукових) дій. Для вирішення

зазначених питань перевагу слід надати саме комплексній психолого-психіатричній експертизі.

Отже, важливим видом судової експертизи під час розслідування сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом, є психологічна експертиза, яка передбачає використання спеціальних (професійних) психологічних знань для встановлення обставин, що належать до предмета доказування в кримінальному провадженні.

Предметом судово-психологічної експертизи є дані (або встановлення фактичних даних) щодо психологічних особливостей, характеру й закономірностей психічної діяльності суб'єкта, а також умов відображення ним об'єктивної реальності, що встановлюють шляхом психологічної експертної оцінки.

Також завданням психологічної експертизи під час розслідування сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом, є встановлення здатності потерпілої особи, з огляду на її індивідуально-психологічні та вікові особливості, рівень розумового розвитку, правильно оцінювати обставини, що мають значення для кримінального провадження, і надавати правдиві показання, а також здатність правильно сприймати характер і значення дій правопорушника, провідні мотиви (у психологічному значенні цього поняття) поведінки особи й мотивації конкретних вчинків.

Слід підкреслити, що малолітні та неповнолітні потерпілі обмежені у можливості усвідомлювати сутність сексуальних відносин, найчастіше вони розуміють лише зовнішній вияв цього процесу. Крім того, на сприйняття значущих для кримінального провадження обставин впливають стан афекту внаслідок страху, що спричинило часткове звуження свідомості та забування окремих дій або подій, пов'язаних із кримінальним правопорушенням проти статевої свободи та статевої недоторканності, та (або) недостатньо сформована довготривала пам'ять з відстроченим відтворенням різних подій, що відбулися в минулому, несформованість процесів абстрагування, погане орієнтування в конкретних ситуаціях, обмежений словниковий запас, загальний рівень знань тощо. Встановлення в потерпілих стану афекту обумовлює формулювання висновку експерта про нездатність потерпілого

(потерпілої) внаслідок глибокого афективного стану сприймати обставини, що мають значення для розслідування (а отже, давати про них показання), що поєднано зі збереженням у них здатності правильно сприймати обставини, що мають значення для розслідування, і давати про них показання, в передкримінальній ситуації.

Виявлення нерозуміння змісту вчинених щодо потерпілих насильницьких дій у формі сексуального насилля спонукає експертів сформулювати висновок щодо усвідомлення причин дії потерпілою дитиною лише на зовнішньому рівні (чуттєвого сприйняття) і нездатності усвідомлення цієї події у змістовому (смысловому) аспекті.

Власне сексуальне насильство, пов'язане зі збройним конфліктом, здатне здійснити сильний психотравмівний вплив на потерпілу особу, провокуючи в неї страх, розгубленість (як вияв афективного стану), що обумовлює афективне часткове звуження свідомості й регуляції. Це позначається на здатності правильно сприймати обставини (фрагментарність сприйняття), що мають значення для розслідування (може також призводити до сприйняття лише зовнішньої сторони події), як наслідок – впливає на здатність правильно відтворювати цю інформацію.

Проте необхідно враховувати, що мета призначення цього виду психологічної експертизи полягає у визначенні потенційної здатності потерпілої особи правильно сприймати обставини, що мають значення для розслідування, і давати про них правдиві показання, однак не виключає ймовірності надання допитуваним хибних показань у конкретній ситуації допиту. Оцінка зібраних у кримінальному провадженні доказів має ґрунтуватися на повному та всебічному дослідженні всіх матеріалів у сукупності.

Інший вид психологічної експертизи, який є порівняно новим і необхідним під час розслідування сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом, – це вирішення за допомогою експертного дослідження розміру моральної шкоди, спричиненої потерпілій особі злочинними діями.

За своєю семантикою поняття «моральна шкода» є психологічним, а не юридичним, попри те що належить до норми права, відображаючи конкретні психічні феномени, які ці норми

враховують. Тому саме психологічна експертиза надає можливість встановити факт спричинення моральних страждань (моральної шкоди), визначити психотравмівні фактори, з якими пов'язане переживання моральних страждань, й орієнтовний розмір можливої компенсації за моральні переживання.

Межі компетенції експерта-психолога, як і будь-якого іншого виду експертиз, зумовлені трьома універсальними критеріями: юридичним, ґносеологічним й етичним. Експерт не має права надавати юридичну кваліфікацію діям учасників процесу. Отже, перед експертом-психологом не можуть бути поставлені питання щодо наявності факту завдання моральної шкоди, факту моральних страждань. Завданням експерта-психолога є встановлення психологічної складової моральної шкоди – негативних змін психічної діяльності. Компетенція експерта обмежена ґносеологічно – рівнем розвитку психологічної науки та її прикладних дисциплін, зокрема психодіагностики.

Специфіка предмета експертизи цього виду пов'язана з тим, що психологічними критеріями моральних страждань є негативні зміни психічної діяльності, порушення адаптації, погіршення якості життя, особистісні зміни в ціннісно-мотиваційній сфері, а також патологічні зміни особистості. Якщо адаптація постраждалої особи порушена під впливом непатологічних (психологічних і соціально-психологічних) факторів, то дослідження ступеня дезадаптації, змін психічної діяльності, характеру впливу дій або бездіяльності особи, яка завдала шкоду, належить до компетенції психолога.

Досить складними питаннями психологічної експертизи є встановлення розміру компенсації завданої моральної шкоди в грошовому еквіваленті та обґрунтованість висновку експерта, з огляду на достатність вихідного матеріалу для надання висновків, ефективності застосованих методів дослідження та відповідності висновків експерта проведеному дослідженню.

З оцінюванням обґрунтованості висновку експерта пов'язано й оцінювання методики дослідження, яку застосовував експерт під час проведення експертизи. Оцінювання передбачає встановлення розроблених наукових засад і положень використовуваної експертом методики.

Згідно з п. 4.14 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, для визначення розміру компенсації спричинених страждань експерт у своєму висновку керується: нормативними актами; загальновідомими в науковій практиці психологічними методиками та їх авторськими модифікаціями; рекомендованою науково-технічною та довідковою літературою; іншими інформаційними джерелами; методиками з Реєстру методик проведення судових експертиз.

Наступним видом експертиз, який може проводитися під час розслідування сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом, що спрямований на дослідження речових доказів, є комп'ютерно-технічна експертиза.

Комп'ютерно-технічна експертиза – один з різновидів судових експертиз, об'єктом її є комп'ютерна техніка та (або) комп'ютерні носії інформації, а метою – пошук і закріплення доказів. Комп'ютерно-технічну експертизу призначають з метою визначення статусу об'єкта як комп'ютерного засобу, виявлення та вивчення його у механізмі кримінального правопорушення, а також отримання доступу до носіїв інформації з їх подальшим дослідженням.

Нерідко пошук потенційної жертви правопорушник здійснює в інтернет-середовищі за допомогою сторінок соціальних мереж, на різноманітних сайтах, через месенджери, що встановлені в мобільних телефонах. Тому проведення комп'ютерно-технічної експертизи з метою пошуку та фіксації електронних (цифрових) слідів підготовки або безпосереднього вчинення сексуального насильства має важливе значення.

Під час проведення комп'ютерно-технічної експертизи мобільного телефона експерт шляхом використання спеціалізованого програмно-апаратного забезпечення може дослідити інформацію в пам'яті мобільного телефона про: останні набрані номери; одержані та пропущені дзвінки; надіслані, одержані й збережені повідомлення (SMS, месенджери, електронна пошта); телефонну книгу, нотатки; звукові, графічні, відео- й інші файли. У пам'яті SIM-карти можуть зберігатися телефонна книга, SMS та інша текстова інформація. Безумовно, одним із завдань комп'ютерно-технічної експертизи

є дослідження знищеної інформації в пам'яті мобільного телефону, смартфона та SIM-карти.

Основними питаннями, які можуть вирішуватися шляхом проведення комп'ютерно-технічної експертизи, є такі: чи міститься на цьому носії інформація (зазначити, яка інформація цікавить) і в якому вигляді; чи містить носій досліджуваного комп'ютера інформацію про певні (зазначити, які саме) дії користувача; чи піддавався досліджуваній накопичувач певним процедурам з метою знищення інформації; чи могла бути створена зазначена інформація на цьому комп'ютері, чи її перенесено з іншого носія; чи наявна в інтернет-браузерах об'єкта дослідження історія відвідування інтернет-ресурсів, якщо так, то яка та за який період; чи містяться на накопичувачі наданого системного блоку персонального комп'ютера облікові дані користувача для доступу до інтернет-ресурсу (зазначити якого); який зміст журналів мобільного телефона: журнал дзвінків, журнал повідомлень, журнал телефонної книги; чи наявна на носії інформації об'єкта дослідження історія обміну повідомленнями програми (Viber, Telegram тощо).

Під час розслідування сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом, слідчий може ініціювати проведення різного виду експертиз (зокрема, визначених в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5 зі змінами, та ін.), відповідно до особливостей обставин у кримінальному провадженні.

Розділ 5

ЗАХОДИ ЩОДО РОЗШУКУ ТА ВСТАНОВЛЕННЯ СУБ'ЄКТІВ ВЧИНЕННЯ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО ЗІ ЗБРОЙНИМ КОНФЛІКТОМ

В силу певних об'єктивних та суб'єктивних чинників здебільшого не видається можливим розшукати та ідентифікувати військовослужбовців зс рф, які вчинили та вчиняють СНПК.

Що стосується об'єктивних чинників, то потерпілі особи, а також свідки часто не в змозі повідомити про злочин, оскільки самостійно виїхали за межі країни, перебувають на тимчасово окупованій території України, примусово переміщені в межах України, незаконно депортовані на територію рф чи іншої країни; втрачено можливості виявлення та фіксування матеріальних і ідеальних слідів сексуального насильства через значний проміжок часу, що минув.

Щодо суб'єктивних чинників – потерпілі особи, а іноді й свідки можуть бути залякані військовослужбовцями рф та боятися за життя та здоров'я власне чи своїх близьких; відсутність віри у дієвість правоохоронних органів, особливо в умовах воєнного стану, у судову перспективу своїх повідомлень і звернень; небажання розголошувати відомості про пережите сексуальне насильство, осуд близьких і сторонніх тощо.

За таких умов вирішення завдання щодо розшуку та встановлення підозрюваних у вчиненні СНПК багато в чому залежить від результатів попередньо розглянутих СРД та може складатися з кількох напрямів.

Перший напрям – проведення НСРД шляхом установлення місцезнаходження радіобладнання (радіоелектронного засобу) (ст. 268 КПК України); зняття інформації з електронних комунікаційних мереж (ст. 263 КПК України); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України), тощо.

Другий напрям – отримання установочних даних на військовослужбовців зс рф з використанням розвідувальних

даних ЗСУ, ГУР, ДПСУ, що передбачає доступ до аналітичних матеріалів, що стосуються перехоплених розмов військово-службовців рф, підрозділи яких перебували на території окупованих населених пунктів, де були вчинені злочини сексуального характеру.

Третій напрям – отримання установочних даних на військовослужбовців рф, що перебувають у полоні, що передбачає доступ до відповідної бази даних про військових рф, де, крім протоколів допитів, містяться й інші відомості, потрібні для проведення СРД. Зокрема, на підставі отриманої інформації про військовополонених та її аналізування можливим видається пред'явлення для впізнання, відбирання біологічних зразків у порядку ч. 3 ст. 245 КПК України для проведення молекулярно-генетичної експертизи.

Четвертий напрям – використання можливостей *OSINT-групи*, члени якої збирають та аналізують розвідувальну інформацію з відкритих джерел. Нагадаємо, що Агентство Євросоюзу зі співробітництва правоохоронних органів створило нову оперативну групу для допомоги в розслідуванні основних міжнародних злочинів, вчинених російськими військовими в Україні. Очолюють групу підрозділи боротьби з міжнародними злочинами поліції Нідерландів та Німеччини. Загалом у проєкті беруть участь 14 країн: Бельгія, Франція, Німеччина, Ірландія, Італія, Литва, Нідерланди, Португалія, Словаччина, Словенія, Іспанія, Норвегія, Велика Британія і США.

В інтернеті, зокрема в соціальних мережах, міститься величезний масив важливої інформації. У цих умовах провадиться міжнародна співпраця із застосуванням методів OSINT для допомоги слідчим у перевірці та реєстрації випадків СНПК.

До переваг OSINT можна віднести такі:

- докази з відкритих джерел можуть допомогти слідчим отримати більш ширше уявлення про події з різних точок зору, а не лише покладатися на розповіді свідків;
- можливість надати слідчим доступ до подій на територіях, які недоступні для розслідування або в доступі до котрих їм було відмовлено;
- вони допомагають почути ширший діапазон голосів – не лише людей у полі, які фіксують події, слідчих, свідків.

Теоретично кожен, хто має смартфон, може повідомити світові про воєнні злочини чи інші жорстокості, які вчинені російськими окупантами на території України та свідками яких він став.

Варто також зауважити, що збір даних допустимий лише відповідно до закону і з метою боротьби зі злочинністю. Враховуючи вимоги європейського законодавства про захист прав і свобод людини, необхідно також підкреслити, що правоохоронні органи мають право здійснювати збір будь-якої інформації, якщо це передбачено законодавством країни, а також зберігати загальнодоступну інформацію, отриману законним шляхом.

Використовуючи методи OSINT, правоохоронні органи можуть:

- *ідентифікувати особу, яка вчинила СНПК, за фотографією.* У такий спосіб із джерел відкритого доступу здобувають інструменти для розслідування, інформацію, необхідну для проведення СРД, спрямованих на ідентифікацію підозрюваних, зокрема пред'явлення таких осіб для впізнання за фотографіями;

- *встановити місцезнаходження особи, яка перебуває в розшуку, за допомогою соціальних мереж, зокрема особистих сторінок як розшукуваної особи, так і кола її знайомих.* Тобто йдеться про отримання установочних даних (ПІБ, домашня адреса, телефон, email, фотографії) про військових РФ, щодо яких є підозра у вчиненні ними сексуального насильства на території України;

- *встановити коло знайомств та інтересів особи тощо.*

Така пошукова діяльність значною мірою орієнтована на використання сучасних технологій у діяльності правоохоронних органів зі збирання відомостей про обставини вчинення військовими РФ СНПК на території України.

Для цього необхідно:

1. Надати доручення оперативному підрозділу на проведення в місці вчинення СНПК установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу) (ст. 268 КПК України). Установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу) проводиться на підставі ухвали слідчого судді, постановленої в порядку,

передбаченому статтями 246, 248–250 КПК України. В ухвалі слідчого судді про дозвіл на встановлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу) в цьому випадку додатково повинні бути зазначені ідентифікаційні ознаки, які дадуть змогу унікально ідентифікувати абонента спостереження, електронну комунікаційну мережу, кінцеве (термінальне) обладнання.

У загальному розумінні установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу) полягає в застосуванні технічного обладнання для місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу), у тому числі мобільного терміналу, систем електрозв'язку та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах постачальника електронних комунікаційних послуг (оператора, провайдера) рухомого (мобільного) електрозв'язку, тобто стільникового радіотелефона стандарту GSM (2G – 4G), UMTS, HSDPA та WiMAX, LTE модемів, що забезпечують доступ до мережі «Інтернет» радіоканалом, та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах постачальника електронних комунікаційних послуг (оператора, провайдера) рухомого (мобільного) електрозв'язку, тощо, без розкриття змісту повідомлень, що передаються, якщо в результаті його проведення можна встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження, а саме:

- місцезнаходження у певний час або проміжок часу до, під час або після вчинення СНПК в конкретному місці радіоелектронних засобів та інших радіовипромінювальних, активованих у мережах постачальника електронних комунікаційних послуг (оператора, провайдера) рухомого (мобільного) електрозв'язку, що належать та(або) були у осіб, які можуть бути причетними до вчинення СНПК, свідків, потерпілого тощо;

- у реальному часі (в режимі online) місцезнаходження радіоелектронних засобів та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах постачальника електронних комунікаційних послуг (оператора, провайдера) рухомого (мобільного) електрозв'язку, що належать та (або) знаходяться у користуванні у осіб, які можуть бути причетними до вчинення СНПК.

Установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу) дасть можливість:

- встановити номери мобільних телефонів, наявних у будинку потерпілих для виключення їх із списку моніторингу активованих мобільних пристроїв, які були у відповідний термін часу вчинення СНПК на даній території;
- встановивши з'єднання невизначеного кола абонентських номерів (із зазначенням IMEI терміналу), що відбулись у межах дії певної базової станції або її соти (параметри дії LAC-SID) за певний період часу, провести моніторинг та проаналізувати історію їх з'єднання;
- з'ясувати, чи тривалий термін часу користується абонент телекомунікаційною карткою (SIM-картка, USIM-картка, R-UM-картка тощо), унікальним ідентифікатором сім-картки (IMSI) тощо (наприклад, за відомим IMEI-кодом мобільного телефону можна встановити номер абонента або номери всіх абонентів, які користувалися цим телефоном у певний час);
- звернути увагу на телекомунікаційну картку, що активована зовсім недавно, наприклад, в день вчинення СНПК чи після.

2. Здійснити тимчасовий доступ до відомостей, наявних у операторів і провайдерів телекомунікацій, для визначення технічних засобів, які були зафіксовані в мережі базової станції оператора у час і на місці вчинення СНПК, їх з'єднання. Так, для ефективного проведення радіорозвідки необхідно визначити регіон (область, район, місто) місцезнаходження мобільного терміналу (стільникового радіотелефону) та ідентифікаційні ознаки цього мобільного терміналу. Тому слід розглядати клопотання про надання тимчасового доступу до документів для отримання інформації, що знаходиться в постачальника електронних комунікаційних послуг (оператора, провайдера), про конкретного абонента, зв'язок, надання електронних комунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалість, зміст, маршрут передавання тощо (трафік), з урахуванням певного місця або території та маршруту можливого руху особи (моніторинг). Тимчасовий доступ до інформації про зв'язок, відповідно вимог ч. 2 ст. 159 КПК України та ч. 2 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, суду.

На відміну від проведення радіорозвідки, тимчасовий доступ до інформації про зв'язок є заходом забезпечення кримінального провадження, а не НСРД, і, відповідно до листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 05.04.2013 № 223-559/0/4-13 «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження», дозвіл надається слідчим суддею суду першої інстанції, при цьому відомості щодо таких дій не становлять державної таємниці. Це пов'язано з тим, що тимчасовий доступ надається до документів, які містять інформацію про зв'язок, абонента, надання електронних комунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалість, зміст (вихідні чи вхідні з'єднання, SMS, MMS тощо), маршрути передавання тощо і не дають можливості втручатись у приватне спілкування, тобто отримати доступ до змісту інформації, що передається. У главі 15 КПК України передбачено отримання сторонами кримінального провадження інформації про зв'язок, що відбувся в минулому (постфактум), у тому числі про місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу) у певний день та час.

Постачальник електронних комунікаційних послуг та/або мереж, відповідно до ст. 121 Закону України «Про електронні комунікації», повинен забезпечити можливість підключення технічних засобів у точці для такого доступу в електронній комунікаційній мережі, визначеній постачальником електронних комунікаційних мереж та/або послуг. Постачальник електронних комунікаційних послуг зобов'язаний зберігати записи про надані електронні комунікаційні послуги протягом строку позовної давності, визначеного законом, та надавати інформацію про надані електронні комунікаційні послуги в порядку, встановленому законом. Отримані дані в результаті аналізу з'єднань сприяють виявленню суб'єктів вчинення СНПК.

3. Здійснити зняття інформації з електронних комунікаційних мереж (ст. 263 КПК України) шляхом застосування відповідних технічних засобів спостереження, відбору та фіксації змісту інформації, яка передається особою та має

значення для досудового розслідування, а також одержання, перетворення і фіксації різних видів сигналів, що передаються каналами зв'язку.

Доступ до інформації про споживачів, факт надання електронних комунікаційних послуг, включаючи дані, що обробляються з метою передачі такої інформації в електронних комунікаційних мережах, здійснюється виключно на підставі рішення прокурора, суду, слідчого судді у випадках та порядку, передбачених законом (ч. 1 ст. 121 ЗУ «Про електронні комунікації»).

Незважаючи на те, що законодавець змінив назву НСРД у ст. 263 КПК України, відповідні зміни в Інструкцію про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні внесені не були. Проте за своєю правовою природою зняття інформації з електронних комунікаційних мереж можна розподілити на два види:

– *контроль за телефонними розмовами*, що полягає в негласному проведенні із застосуванням відповідних технічних засобів, у тому числі встановлених на електронних комунікаційних мережах, спостереження, відбору та фіксації змісту телефонних розмов, іншої інформації та сигналів (SMS, MMS, факсимільний зв'язок, модемний зв'язок тощо), які передаються телефонним каналом зв'язку, що контролюється.

Об'єктом такого виду зняття інформації з електронних комунікаційних мереж будуть:

- телефонні лінії загального користування;
- відомчі мережі, що мають вихід на телефоні лінії загального користування;
- виділені мережі зв'язку невикробничого призначення;
- мережі пересувного радіотелефонного зв'язку;
- системи пересувного супутникового зв'язку;
- *зняття інформації з каналів зв'язку*, що полягає в негласному одержанні, перетворенні і фіксації зі застосуванням технічних засобів, у тому числі встановлених на електронних комунікаційних мережах, у відповідній формі різних видів сигналів, які передаються каналами зв'язку мережі «Інтернет», інших мереж передачі даних, що контролюються.

Об'єктом другого виду зняття інформації з електронних комунікаційних мереж будуть:

– телексні, факсимільні, селекторні, радіорелейні, пейджингові канали обміну інформацією між абонентами, комп'ютерні мережі різного рівня.

Зазначимо, що закон вимагає від слідчих і прокурорів вказувати ознаки ідентифікації, які однозначно ідентифікують абонента спостереження, електронну комунікаційну мережу, кінцеве (термінальне) обладнання, на якому може здійснюватися втручання у приватне спілкування. Тобто у клопотанні повинні бути вказані щонайменше три з цих елементів для ідентифікації абонента і відповідного обладнання. У зв'язку з цим варто погодитися з думкою про те, що у конкретному випадку зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж необхідно забезпечити повну ідентифікацію людини. Однак це неможливо зробити, просто ідентифікувавши конкретний пристрій зв'язку. У такій ситуації завжди є ймовірність, що пристроєм зв'язку користувався особисто підозрюваний, обвинувачений, навіть якщо в матеріалах справи зазначено, що таке обладнання належить не тільки йому, а й іншим особам. У цьому разі інформація, що підлягає вилученню, може не стосуватися особи підозрюваного, обвинуваченого та/або не може бути включена до предмета доказування, тобто отримані таким чином докази не можуть бути визнані належними і допустимими.

4. Здійснити зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України). Так, відповідно до ч. 1 ст. 264 КПК України, пошук, виявлення і фіксація відомостей, що містяться в електронній інформаційній системі, або їх частин, доступ до електронної інформаційної системи або її частини, а також отримання таких відомостей без відома її власника, володільця або утримувача може здійснюватися на підставі ухвали слідчого судді, якщо є відомості про наявність інформації в електронній інформаційній системі або її частині, що має значення для певного досудового розслідування. Водночас ч. 2 ст. 264 КПК України передбачено, що вказана НСРД не потребує дозволу слідчого судді для здобуття відомостей з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежується її власником,

володільцем чи утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту.

Крім того, дозволу слідчого судді чи прокурора не потрібно для зняття інформації, розміщеної на загальнодоступних соціальних сайтах Інтернету, адже в цьому випадку не існує втручання у приватне спілкування чи приватне життя. Розміщена там інформація є публічною, тому може фіксуватись засобами огляду.

Всі способи зняття інформації з електронних інформаційних систем можна об'єднати в дві основні групи.

Перша група – це способи безпосереднього доступу. При їх реалізації інформація отримується шляхом видачі відповідних команд з комп'ютера, на якому ця інформація знаходиться.

Друга група включає способи опосередкованого (віддаленого) доступу до комп'ютерної інформації.

До них можна віднести:

- підключення до лінії зв'язку користувача (наприклад, до телефонної лінії або оптоволоконної лінії) і отримання цим шляхом доступу до електронної інформаційної системи;

- проникнення в комп'ютерну систему за допомогою підбору паролів тощо.

До числа способів опосередкованого (віддаленого) доступу до комп'ютерної інформації належать способи безпосереднього та електромагнітного перехоплення.

Безпосереднє перехоплення – найпростіший спосіб доступу до електронної інформаційної системи. Перехоплення здійснюється або прямо через зовнішні комунікаційні канали системи, або шляхом безпосереднього підключення до ліній периферійних пристроїв. При цьому об'єктами безпосереднього перехоплення є кабельні і провідні системи, наземні мікрохвильові системи, системи урядового зв'язку.

Зокрема, електромагнітне перехоплення представляє великий інтерес в руках правоохоронних органів. Сучасні технічні засоби дозволяють отримувати інформацію без безпосереднього підключення до електронної інформаційної системи, за рахунок перехоплення випромінювань центрального процесора, дисплея, комунікаційних каналів, принтера тощо. Всі ці дії можна вчинити перебуваючи на значній відстані від об'єкта перехоплення. Наприклад, ми можемо використовувати

спеціальну апаратуру для «зняття» інформації з електронної інформаційної системи, розташованої в сусідньому приміщенні, будівлі. Новітні технічні засоби дозволяють знімати і розшифрувати випромінювання працюючого принтера на відстані до 150 м, а випромінювання моніторів і з'єднувальних кабелів – до 500 м.

5. Надіслати запити до Головного управління розвідки Міністерства оборони України, Генштабу Збройних Сил України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України та Департаменту контррозвідки Служби безпеки України щодо встановлення військових формувань, зокрема й збройних сил рф, які перебували на території вчинення СНПК, наявності повідомлень про вчинення сексуального насильства, що передавалися каналами зв'язку, для встановлення осіб, причетних до вчинення злочину.

6. Надати доручення Департаменту кіберполіції НП України на проведення СРД з метою отримання інформації з мережі «Інтернет» стосовно суб'єкта злочину, членів його сім'ї (близьких родичів) та з використанням оперативних можливостей інформації щодо засобів їх зв'язку (електронної пошти, акаунтів соціальних мереж тощо).

Також за результатами отриманої інформації можна отримати списки військовослужбовців рф, незаконних збройних формувань Донецької та Луганської областей («ДНР», «ЛНР»), які можуть бути свідками у кримінальному провадженні за фактами СНПК.

Розділ 6

ОСОБЛИВОСТІ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ ПІД ЧАС СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ВЧИНЕННЯ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО ЗІ ЗБРОЙНИМ КОНФЛІКТОМ

Перша підозра російському військовослужбовцю, який зґвалтував мешканку тимчасово окупованої території України, була оголошена українськими правоохоронцями у травні 2022 року.

З дня опублікування першого після початку повномасштабного вторгнення повідомлення про підозру у вчиненні СНПК відбулися суттєві зміни у підходах до розслідування цих злочинів, додатковим прикладом цього є розробка та затвердження **Стратегічного плану Офісу Генерального прокурора щодо реалізації повноважень органів прокуратури у сфері кримінального переслідування за вчинення міжнародних злочинів на 2023–2025 роки**.

Усі злочини, пов'язані зі СНПК, кваліфікуються за статтею 438 КК України (Порушення законів та звичаїв війни), де серед протиправних дій визначено «застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій». Сексуальне насильство окупаційні війська використовують як зброю, при цьому воно може набувати різних форм, охоплюючи як зґвалтування, так і примусове роздягання, примус до споглядання за вчиненням сексуального насильства та інші, що й дозволяє застосовувати ст. 438 КК України. **За вказані діяння кримінальним законом передбачена відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк від 8 до 15 років або ж довічне позбавлення волі.**

Так, виявлення факту вчинення насильницьких дій сексуального характеру щодо цивільного населення України, військовополонених передбачає необхідність внесення до ЄДРП

відомостей про кримінальне правопорушення з правовою кваліфікацією за ст. 438 КК України (Порушення законів і звичаїв війни). Головною ознакою відмежування сексуального насильства в умовах збройного конфлікту (ч. 1 ст. 438 КК України) від сексуального насильства (ст.ст. 152, 153 КК України) є те, що таке діяння вчинене в умовах збройного конфлікту та пов'язане з ним, зокрема й після його припинення (наприклад, в частині поводження з військовополоненими). У разі вчинення злочинів СНПК за попередньою змовою групою осіб це відображається у кваліфікації злочинних дій військових рф шляхом зазначення у кваліфікації ч. 2 ст. 28 КК України.

При цьому ведення міжнародного збройного конфлікту передбачає військову присутність країни-агресора на тимчасово окупованій території, що виключає здатність особи в таких умовах виражати вільну згоду на здійснення з нею дій сексуального характеру.

Приклади формулювання кваліфікації в обвинувальних актах:

- жорстоке поводження з цивільним населенням;
- інші порушення законів та звичаїв війни;
- жорстоке поводження з цивільним населенням та інше порушення законів та звичаїв війни;
- умисні дії, які виразилися у жорстокому поводженні з цивільним населенням, у порушенні законів та звичаїв війни.

Незалежно від статі потерпілої особи, насильницькі дії сексуального характеру, які охоплюються ст. 438 КК України, з об'єктивної сторони можуть проявлятися у: зґвалтуванні, оборненні в сексуальне рабство, примусі до проституції, примусовій вагітності, примусовій стерилізації та інших формах сексуального насильства, які посягають на людську гідність, зокрема образливе та принизливе ставлення та здійснення катувань з каліченням геніталій. Для кваліфікації за цією статтею кількість вчинених насильницьких актів значення не має.

Важливо, що воєнні злочини не мають терміну давності, тому про те, що особа стала жертвою СНПК, вона може заявити до поліції у будь-який час після вчинення злочину.

Процес встановлення фактичних обставин щодо підозри особи у СНПК, у злочинах, вчинених на тимчасово

окупованих територіях, є доволі складним насамперед тому, що слідчий та процесуальний керівник не мають об'єктивної можливості провести більшість передбачених КПК України СРД та процесуальних дій безпосередньо на місці вчинення злочину (огляд місця події, обшуки, слідчий експеримент), допитати свідків, провести експертизи, вилучити документи, витребувати інформацію з органів влади, а також провести інші необхідні процесуальні дії.

При розслідуванні кримінальних правопорушень вказаної категорії доводиться більш ретельно доказувати вину причетних до вчинення злочину осіб. У кримінальних провадженнях про злочини СНПК, вчинені на тимчасово окупованих територіях, на практиці зазвичай складаються ситуації двох видів: 1) коли правопорушник безпосередньо затриманий працівниками правоохоронних органів і з ним можливо проводити певні СРД; 2) коли злочинець перебуває на тимчасово окупованій території – здійснюється спеціальне досудове розслідування.

Стандартна схема встановлення фактичних обставин злочину СНПК, у вчиненні якого підозрюється особа, по першій ситуації така: 1) за наявності свідків, їхній допит в порядку, передбаченому ст. 225 КПК України, оскільки згодом свідок може виїхати на непідконтрольну територію; 2) на підставі ухвали слідчого судді оперативні працівники за дорученням слідчого проводять стосовно підозрюваного НСРД, а саме: аудіо-, відеоконтроль особи, за допомогою яких виявлені факти його протиправної діяльності; 3) ретельно опрацювати сторінки підозрюваного в соціальних мережах; 4) отримати тимчасовий доступ у операторів мобільного зв'язку за номером телефону, який належав підозрюваному, в ході цього може бути підтверджено, що під час вчинення злочину останній перебував на тимчасово окупованій території.

Ситуація другого виду стосується спеціального досудового розслідування. Під час встановлення і доведення обставин вчинення особою злочину СНПК, незважаючи на фактичне перебування злочинця на тимчасово окупованій території, докази отримуються при: 1) моніторингу соціальних мереж, YouTube, різноманітних сайтів, у тому числі незаконних органів тимчасово окупованих територій; 2) допиті свідків, які виїжджають з тимчасово окупованих

територій, що важливо – обов’язково в суді, у порядку, передбаченому ст. 225 КПК України; 3) проведенні НСРД, як правило, шляхом зняття інформації з електронних комунікаційних мереж (ст. 263 КПК України); 4) проведенні тимчасових доступів у операторів мобільного зв’язку за номерами мобільних телефонів злочинців; 5) проведенні фоноскопичних та інших експертиз.

Підрозділи Національної поліції реагують на кожен факт вчинення злочинів СНПК, зокрема у випадках, коли така інформація надходить із тимчасово окупованих територій: відповідні відомості невідкладно вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Водночас співпраця з потерпілими, за їхньої наявності, у таких випадках здійснюється з особливою обережністю, щоб не нашкодити особам, які перебувають під тимчасовою окупацією.

У переважній більшості випадків поліцейські з метою уникнення повторної травматизації та враховуючи новітні методи роботи з потерпілими та свідками, діючи максимально в їхніх інтересах, намагаються виконувати всі необхідні слідчі та процесуальні дії за участі потерпілих у якомога стислі терміни. До того ж, документуванням злочинів здебільшого займаються виїзні мобільні групи – це прокурор, слідчий, медик і психолог, які працюють на деокупованих територіях.

Основними труднощами в документуванні та розслідуванні зазначеної категорії злочинів часто є фізична відсутність потерпілих, свідків та осіб, підозрюваних у їх вчиненні. Зазвичай під час звільнення тимчасово окупованих територій воєнні злочинці та їхні однопіддані тікають, а питання їхньої екстрадиції чи видачі Україні рф на сьогодні, в умовах війни, не може бути вирішеним.

Факти вчинення сексуального насильства, пов’язаного з конфліктом (СНПК), фіксуються на всіх деокупованих територіях, зокрема у Херсонській, Київській, Чернігівській, Харківській областях. Станом на грудень 2023 року Офісом Генерального прокурора було зафіксовано 257 фактів вчинення СНПК, повідомлено про підозру 35 військовослужбовцям рф та скеровано 22 обвинувальні акти до суду.

Нещодавно Офіс Генерального прокурора повідомив, що з початку російсько-української війни в Україні зафіксовано

296 фактів сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом. Було повідомлено про підозру 44 військовослужбовцям рф та скеровано до суду 19 обвинувальних актів щодо 28 осіб, 5 військових засуджено до покарання у вигляді позбавлення волі на різні терміни. **Усі кримінальні провадження перебувають у суді згідно з процедурою заочного засудження, тобто без фізичної присутності обвинуваченого у суді.**

Так, навіть за умов, якщо військовослужбовець рф, який вчинив СНПК, повернувся в рф, перебуває на тимчасово окупованій території України або іншим способом переховується від правоохоронних органів України, проте є достатні підстави вважати, що саме він вчинив або надав наказ вчинити СНПК, хоча прямі докази надання вказівок на вчинення сексуальних знущань отримати досить складно, ними можуть бути: тактика поводження збройних формувань, перехоплені телефонні розмови військових рф, публічні заяви керівництва країни-агресора тощо. Факт здійснення повідомлення про підозру є надзвичайно важливим для притягнення його до відповідальності. Це пов'язано з тим, що в українському законодавстві передбачена спеціальна процедура – проведення **спеціального досудового розслідування (in absentia)**, тобто існує шлях до притягнення винних до відповідальності за вчинення СНПК навіть за умов їхньої тимчасової фізичної відсутності в Україні.

Відповідно до кримінального процесуального законодавства України необхідно забезпечити дотримання прав підозрюваного. Тобто російський солдат, який вчинив злочин СНПК, має права у вітчизняному кримінальному процесі. І об'єктивно може їх захищати. Але для того, щоб він дізнався, що щодо нього розпочато кримінальне провадження і йому винесено підозру, нам потрібно підозру якось йому показати. Оскільки у нас немає ніякої спільної документації з рф, це заочне притягнення до відповідальності, ми опубліковуємо повідомлення про підозри на офіційному сайті в порядку провадження спеціального досудового розслідування.

Спеціальне досудове розслідування здійснюється в рамках процесуальної форми кримінального провадження *in absentia*, тобто за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (ч. 2 статті 7 КПК України).

Загальними юридичними підставами для такого процесуального рішення є: **1** – наявність повнолітнього підозрюваного, який переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошений у міжнародний розшук, та/або якщо щодо підозрюваного прийнято рішення про передачу його для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся; **2** – наявність стосовно нього кримінального провадження щодо кримінальних правопорушень, виключний перелік яких наведений у ч. 2 статті 297-1 КПК України.

Також, згідно з ч. 5 ст. 139 КПК України **«Наслідки неприбуття на виклик»**, ухилення від явки на виклик слідчого, прокурора чи судовий виклик слідчого судді або суду (неприбуття на виклик без поважної причини більш як двічі) підозрюваним, обвинуваченим, який оголошений у міжнародний розшук, та/або який виїхав, та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, та/або якщо щодо підозрюваного прийнято рішення про передачу його для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся, є **підставою для здійснення спеціального досудового розслідування чи спеціального судового провадження**.

Стаття 297-2 КПК України визначає вимоги до клопотання до слідчого судді про здійснення спеціального досудового розслідування. Таке **клопотання** у випадку виникнення підстав, передбачених статтею 297-1 КПК України, на розгляд слідчого судді **вповноважений внести прокурор або слідчий за погодженням з прокурором**, який здійснює нагляд у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням.

Частина 1 статті 297-3 КПК України встановлює для слідчого судді максимум **10 днів на розгляд клопотання прокурора або слідчого погодженого з прокурором про спеціальне досудове розслідування** у кримінальному провадженні з дня надходження даного клопотання до суду. Цей строк обчислюється відповідно до частин 3, 5–7 статті 115 КПК України.

Частина 1 статті 297-3 КПК України також містить одну з ключових гарантій дотримання прав та законних інтересів

підозрюваного – **обов'язковість участі у розгляді клопотання про спеціальне досудове розслідування захисника підозрюваного. Якщо на початок розгляду клопотання про спеціальне досудове розслідування у підозрюваного не має захисника, залучити його зобов'язаний слідчий суддя.**

При затриманні або добровільній явці підозрюваного, перекваліфікації його протиправних дій на кримінальне правопорушення, яке не передбачене переліком частини 2 статті 297-1 КПК України, **спеціальне досудове розслідування завершується та подальше досудове розслідування здійснюється згідно зі загальними правилами**, передбаченими КПК України. Винесення окремого процесуального рішення щодо цього КПК України не передбачене.

Відомості щодо підозрюваних, стосовно яких слідчим суддею постановлено ухвалу про здійснення спеціального досудового розслідування, невідкладно, але не пізніше 24 годин з моменту постановлення ухвали вносяться до ЄРДР і публікуються в ЗМІ загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному вебсайті Офісу Генерального прокурора.

Повістки про виклик підозрюваного у разі здійснення спеціального досудового розслідування надсилаються за останнім відомим місцем його проживання чи перебування та обов'язково публікуються в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному вебсайті Офісу Генерального прокурора (Додаток Б). **З моменту опублікування повістки про виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному вебсайті Офісу Генерального прокурора підозрюваний вважається належним чином ознайомленим з її змістом.**

Такі повістки повинні стосуватися всіх слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, зокрема повідомлення про підозру, учасником яких повинен бути підозрюваний.

До матеріалів кримінального провадження долучаються копії аркуша газети «Урядовий кур'єр» з ними на підтвердження факту повідомлення підозрюваного про такі процесуальні дії. Зміст повісток визначається статтею 112 КПК України.

Захисник підозрюваного під час спеціального досудового розслідування відповідно до частини 2 статті 297-5 КПК України отримує за нього копії процесуальних документів, які підлягають врученню підозрюваному. Факт надіслання копій процесуальних документів захиснику повинен мати належне підтвердження у матеріалах кримінального провадження.

Згідно з **Наказом № 141 від 30.05.2023** «Про затвердження Порядку організації публікації в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному вебсайті Офісу Генерального прокурора повісток про виклик, повідомлень про підозру та відомостей щодо підозрюваних, стосовно яких надано дозвіл на здійснення спеціального досудового розслідування»:

Технічне забезпечення публікації повісток про виклик, повідомлень про підозру, відомостей про підозрюваних, стосовно яких слідчим суддею постановлено ухвалу про здійснення спеціального досудового розслідування, здійснюється підрозділами з питань інформаційних технологій Офісу Генерального прокурора, обласних та спеціалізованих (на правах обласних) прокуратур.

Підрозділом з питань інформаційних технологій Офісу Генерального прокурора, який є адміністратором офіційного вебсайту Офісу Генерального прокурора, забезпечується доступ до вкладки «Повістки про виклик, повідомлення про підозру та відомості про здійснення спеціального досудового розслідування» на головній сторінці офіційного вебсайту Офісу Генерального прокурора обласним та спеціалізованим (на правах обласних) прокуратурам, яким надаються права на публікацію таких документів.

Публікація повідомлення про підозру особі, стосовно якої існують достатні підстави вважати, що така особа виїхала та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, у випадку обґрунтованої неможливості її вручення згідно з частинами першою, другою, четвертою–сьомою статті 135 КПК України, здійснюється у засобі масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному вебсайті Офісу Генерального прокурора у порядку, визначеному розділом II цього Порядку.

У публікації повідомлення про підозру у засобі масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження зазначаються: прізвище та посада слідчого, прокурора, який здійснює повідомлення; анкетні відомості особи (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство), якій повідомляється про підозру; номер кримінального провадження, у межах якого здійснюється повідомлення; зміст підозри, правова кваліфікація кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; дата складення повідомлення про підозру; а також посилання на відповідний розділ офіційного вебсайту Офісу Генерального прокурора, де розміщується сканована копія повідомлення про підозру.

Важливим є також зазначення у повідомленнях про підозру і норм інших міжнародних договорів (зокрема Римського статуту, Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання), які саме порушили військовослужбовці, вчиняючи ту чи іншу форму СНПК, що значно посилить позиції України у справах, що розглядатимуться в Міжнародному кримінальному суді. Позитивні зрушення вже спостерігаються у повідомленнях про підозру, що здійснені у 2023 році, в яких згадуються у тому числі й порушення ст. 147 Женевської конвенції IV, ст. 75 Додаткового протоколу I Конвенції.

Зокрема, у кримінальних провадженнях за ст. 438 КК України у тексті повідомлення про підозру також зазначаються:

- перелік порушених вимог МГП;
- обставини проходження підозрюваним служби в зс рф чи інших формуваннях, військове підпорядкування;
- обставини потрапляння на територію України та перебування на території вчинення злочину;
- обґрунтування, що підозрюваний усвідомлював, що існує збройний конфлікт, на що вказують такі обставини: наприклад те, що, він брав участь у цьому конфлікті та мав певний правовий статус як комбатант, зокрема брав участь у цьому конфлікті у військових діях [конкретизувати, якщо злочин не пов'язано з військовою дією];

- обставини вчинення злочину: місце, час, спосіб вчинення та наслідки злочину, форма вини та мотив злочину;
- характеристика потерпілого як особи, яка перебуває під захистом ЖК (якщо є потерпілий);
- обґрунтування усвідомлення підозрюваним, що потерпілий є особою, яка перебуває під захистом ЖК;
- обґрунтування вчинення діяння у контексті та у зв'язку зі збройним конфліктом;
- відповідність порушення МГП конкретній формі вчинення злочину, передбаченій ст. 438 КК України.

У повідомленнях про підозру у кримінальних провадженнях за ст. 438 КК України:

– щодо актів СНПК, вчинених щодо жінок, слідчі згадують ч. 2 ст. 27 ЖК та ч. 1 ст. 76 ДПІ, відповідно до яких жінки потребують особливого захисту від будь-якого зазіхання на їхню честь, і, зокрема, захисту від зґвалтування чи будь-якої іншої форми посягання на їхню моральність, розуміючи її неспроможність чинити опір через страх застосування ними фізичного насильства щодо неї та членів її сім'ї;

– ***щодо актів СНПК, вчинених щодо дітей***, слідчі у повідомленнях про підозру згадують ч. 1 ст. 77 ДПІ, відповідно до якої діти користуються особливою повагою, і їм забезпечується захист від будь-якого роду посягань, та ч. 1, 4 ст. 38 Конвенції про права дитини;

– ***щодо актів СНПК, вчинених щодо чоловіків***, слідчі у повідомленнях про підозру називають ч. 3 ст. 3 Женевської конвенції щодо недопущення жорстокого поводження із цивільним населенням окупованих територій та ст. 27 ЖК (IV) щодо права осіб, які перебувають під її захистом, на особисту повагу, повагу до своєї честі, гуманне ставлення та захист від будь-якого акту насильства чи залякування.

Аналіз повідомлень про підозру свідчить про те, що сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, найчастіше застосовувалось до осіб з метою:

- отримання від потерпілої особи неправдивих відомостей про себе та проукраїнсько налаштованих жителів/ьок міста/села/громади тощо;
- отримання інформації, необхідної представникам збройних та силових структур;

- залякування потерпілої особи (наприклад, у зв'язку зі здійсненням відеозйомки місцевості, відмовою співпрацювати з окупаційною владою, виявленням у телефоні інформації українського контексту);

- отримання інформації про можливе зберігання зброї, у тому числі табельної;

- отримання інформації про можливі зв'язки потерпілої особи з українськими правоохоронцями;

- отримання інформації стосовно місцеперебування членів сім'ї потерпілої особи, які є військовослужбовцями/вицями Збройних Сил України;

- задоволення потреб сексуального характеру.

Аналіз повідомлень про підозру вказує на те, що примусове оголення як окрема форма СНПК відбувається як щодо жінок, чоловіків, так і щодо дітей. Така форма СНПК може проявлятися як єдиний акт сексуального характеру, так і в поєднанні з іншими актами, у тому числі сексуального характеру. Досить часто сама потерпіла може мати складнощі в ідентифікації його як форми сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК). Враховуючи це, така особа може і не звертатись до правоохоронних органів та не повідомляти про вчинення щодо неї таких дій з боку військових. Важливо розуміти, що незалежно від того, яким чином здійснювалось примусове оголення, воно здійснюється в умовах примусу, що включає отримання добровільної згоди потерпілої особи.

З аналізу здійснених повідомлень про підозру вбачається, що доволі поширеною також видалась і практика проживання військових в одному будинку з потерпілою особою з метою вчинення неодноразових актів сексуального насильства. У різних деокупованих регіонах України спостерігається практика застосування погроз до потерпілої, яка висловлює намір відмовитись вступити у статевий зв'язок з військовим. Особливо жорстокою формою СНПК є каліцтво статевих органів, що виражаються у більшості випадків у приєднанні до статевих органів дротів, через які проходить електричний струм, що є грубим порушенням ст. 13, 147 Женевської конвенції IV, ст. 75 Додаткового протоколу I Конвенції.

Відповідно до аналізу наявних підозр, переважна кількість злочинів СНПК вчиняється за попередньо змовою групою осіб,

що відображається у кваліфікації злочинних дій військових рф шляхом вказання у кваліфікації ч. 2 ст. 28 Кримінального кодексу України. Окрім рядових військових, як показує проведений аналіз, злочин СНПК вчиняють і особи з-поміж керівного складу збройних формувань, силових структур, органів окупаційної влади (Додаток В).

Публікація повідомлення про підозру на офіційному вебсайті Офісу Генерального прокурора здійснюється шляхом розміщення сканованої копії повідомлення про підозру. При цьому на першій сторінці вкладки «Повістки про виклик, повідомлення про підозру та відомості про здійснення спеціального досудового розслідування» на головній сторінці офіційного вебсайту Офісу Генерального прокурора розміщується текст пам'ятки про процесуальні права та обов'язки підозрюваного.

У повідомленні про підозру, яке публікується на офіційному вебсайті Офісу Генерального прокурора, не може розголошуватися (знеособлюється) інформація про потерпілого та свідка, що дає можливість ідентифікувати особу (прізвище, ім'я, по батькові, дата і місце народження, адреса (місце) проживання або перебування, номери телефонів чи інших засобів зв'язку, адреси електронної пошти, реєстраційні номери облікової картки платника податків, реквізити документів, що посвідчують особу, реєстраційні номери транспортних засобів, номери банківських рахунків, номери платіжних карток тощо).

Дотримання конфіденційності персональних даних потерпілих від СНПК у повідомленнях про підозру, можливо забезпечити різними способами, зокрема:

- передбачити опублікування повідомлень про підозру без зазначення імені, по батькові, прізвища потерпілої особи, її близьких родичів та членів сім'ї, а також інших осіб, до яких застосовані заходи безпеки, місця їхнього проживання чи перебування, місцевості вчинення кримінального правопорушення та інших відомостей, що дають можливість ідентифікувати особу;

- приховування персональних даних потерпілої особи шляхом закреслення та «замальовування» прізвища, ім'я та по батькові, адреси проживання на паперовому носії;

- приховування персональних даних потерпілої особи шляхом зміни прізвища, ім'я та по батькові, адреси проживання тощо;

- приховування персональних даних потерпілої особи шляхом присвоєння відповідного номера останньому/останній. Так, у повідомленнях про підозру, які було опубліковано у травні 2023 року, спостерігалася практика щодо приховування персональних даних потерпілої особи через присвоєння їй номера. Як приклад, «де перебував потерпілий № 12 02.02.1982 року народження». Така практика існує у Міжнародному кримінальному суді, де у всіх процесуальних документах та рішенні суду вказується виключно номер такої потерпілої особи чи свідка.

Разом з тим, зазначення дати народження потерпілої особи, що є частиною персональних даних останньої, може стати інформацією, яка сприятиме ідентифікації такої потерпілої особи, якщо мати інформацію про місто, де було вчинено злочин і де народилася особа.

В оприлюдненому у відкритому доступі повідомлення про підозру має бути досягнуто баланс між суспільним інтересом та недоторканністю приватного життя потерпілих від сексуального насильства, максимальне уникнення надмірної деталізації злочину, що може додатково травмувати потерпілих осіб. Дотримання цих правил забезпечує повагу до гідності потерпілих та їхніх сімей.

Відповідальність за організацію роботи із забезпечення публікації повісток про виклик осіб, повідомлень про підозру та відомостей про підозрюваних, стосовно яких слідчим суддею постановлено ухвалу про здійснення спеціального досудового розслідування, на офіційному вебсайті Офісу Генерального прокурора покладається:

- в окружних прокуратурах – на їхніх керівників, перших заступників і заступників згідно з розподілом обов'язків.

- в обласних прокуратурах – на їхніх керівників, перших заступників і заступників згідно з розподілом обов'язків;

- в Офісі Генерального прокурора – на керівників відповідних самостійних структурних підрозділів.

Погодження рапортів щодо публікації повісток про виклик осіб, повідомлень про підозру та відомостей про підозрюваних, стосовно яких слідчим суддею постановлено ухвалу про здійснення спеціального досудового розслідування, а також підписання відповідних листів має здійснюватися невідкладно, але не більше одного робочого дня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ І РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амбарцумова С. В. Особливості розслідування сексуального насильства в умовах збройного конфлікту. *Юридичний вісник*. 2020. № 3. С. 45–51.
2. Антонюк П. Є. Організаційно-тактичні аспекти примусового відбирання біологічних зразків у особи в кримінальному провадженні. *Криміналістичний вісник*. 2017. № 1. С. 34–39.
3. Антощук А. О., Басюк Л. О. Порядок відібрання зразків з речей і документів для експертизи у кримінальному провадженні: критичний аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Вип. 77. Ч. 2. С. 205–210. DOI : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.2.35>
4. Використання електронних (цифрових) доказів у кримінальних провадженнях : метод. реком. / М. В. Гуцалюк, В. Д. Гавловський, В. Г. Хахановський та ін. ; за заг. ред. О. В. Корнейка. Вид. 2-е, допов. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 104 с.
5. Вирок Великоолександрівського районного суду в Херсонській області від 29 квітня 2024 р. Справа № 650/1870/23. Провадження № 1-кп/650/69/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118734665>
6. Волобуєв А. Ф. Особливості механізму вчинення сексуального насильства на тимчасово окупованих територіях та його розслідування. *Криміналістичний вісник : наук.-практ. зб. / редкол. : І. М. Охріменко (голов. ред.) та ін. ; ДНДЕКЦ МВС України ; НАВС*. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2023. № 1(39). С. 39–51. URL: <http://ndekc.lviv.ua/pdf/1509233.pdf>
7. Гарасимів О. І., Захарова О. В., Комісарчук Ю. А. Спеціальне досудове розслідування (In Absentia) у кримінальному процесі України. *Juris Europensis Scientia : науковий журнал*. 2022. Вип. 5. С. 39–43.
8. Гармаш О. М. Психологічна допомога потерпілим від насильства: проблеми і виклики. *Соціальна психологія*. 2021. № 6. С. 89–95.
9. Гловюк І. В., Тетерятник Г. К. Контекстуальні елементи у провадженнях щодо воєнних злочинів: предмет доказування *sui generis*.

Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 6. С. 394–398.
URL: http://www.lsej.org.ua/6_2022/87.pdf

10. «Гвалтували по черзі на вогневих позиціях»: сексуальні злочини в російській окупації. Кого і як карають. *Радіо свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-seksualni-zlochyny-viyskovykh-rosiyyi-novi-fakty/32972567.html>
11. Доброта В. Специфіка розслідування випадків сексуального насильства, пов'язаного з війною. *Український жіночий фонд*. 25.09.2023. URL: <https://uwf.org.ua/>.
12. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12.08.1949 (щодо захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I)). Ст. 75–77. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199
13. Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні 1 січня 2022 року – 31 січня 2023 року. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2023/23-03-24-Ukraine-35th-periodic-report-UA.pdf>
14. Європол створив OSINT-групу, щоб допомогти розслідувати російські воєнні злочини в Україні. URL: <https://ms.detector.media/internet/post/33553/2023-11-23-ievropol-stvoryv-osint-grupu-shchob-dopomogty-rozsliduvaty-rosiyski-voienni-zlochyny-v-ukraini/>
15. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
16. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 грудня 2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
17. Залучення психологів до процедури проведення слідчих дій за участю неповнолітніх сприятиме дотриманню прав дітей у кримінальних провадженнях – суддя ВС. *Судова влада України*. 2023. URL: <https://court.gov.ua/press/news/1492318/>
18. Кобець М. В. Установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу) як метод слідчої (розшукової) дії та оперативно-розшукового заходу з розшуку осіб. *Актуальні питання та перспективи розшукової роботи в діяльності підрозділів кримінальної поліції* : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 28 березня 2024 р.) / редкол. : В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ,

2024. С. 74–78. URL: <https://elar.naiau.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/9f49d3bb-85c4-424a-8aba-972248537938/content>
19. Коропецька С. О. Відібрання зразків біологічного походження під час досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 : кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Київ, 2017. 250 с.
 20. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
 21. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
 22. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / В. Г. Гончаренко та ін. ; за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ : Юстініан, 2012. 1223 с.
 23. Кузьменко Л. О. Методологічні підходи до розслідування злочинів проти статевої свободи та недоторканності в умовах збройного конфлікту. *Право України*. 2019. № 7. С. 101–110.
 24. Луцик В. В. Зняття інформації з електронних комунікаційних мереж: фокус новел. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 500–504. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/113>
 25. Мельниченко І. Сексуальне насильство, пов'язане зі збройним конфліктом в Україні, як форма дискримінації за ознакою статі. *Науковий вісник ДДУВС*. 2022. Спеціальний випуск № 2. С. 601–604.
 26. Методичні рекомендації з інтегрування підходу, орієнтованого на потерпілих, у деяких аспектах досудового розслідування злочинів сексуального насильства в умовах збройної агресії / С. Чернявський, К. Левченко, Ю. Чорноус, Г. Нікітіна-Дудікова, О. Перунова, Л. Гордієнко, В. Ієрусалимов, О. Остапенко. Київ, 2023. 48 с.
 27. Міжнародний протокол із документування та розслідування сексуального насильства в конфлікті від 2017 року. URL: https://nmc-vfpo.com/wp-content/uploads/2022/05/mizhnarodnyj-protokol-iz-dokumentuvannya-ta-rozsliduvannya-seksualnogo-nasylstva-v-konflikti-2017_compressed.pdf
 28. Основні стандарти належної практики щодо документування сексуального насильства як злочину згідно міжнародного права : міжнародний протокол із документування та розслідування. Вид. 1-е. 2014. С. 89–91.

29. Модель «Барнахус» : загальна характеристика і впровадження в Україні : зб. матеріалів із впровадження моделі «Барнахус в Україні». URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/20941/file/BARNAHUS_web.pdf
30. Мурад Н., Сміт Дж. Кодекс Мурад: Етичні стандарти роботи з жертвами сексуального насильства, спричиненого збройними конфліктами. Нью-Йорк : Міжнародний центр правосуддя, 2022.
31. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Вид. 9-е, перероб. та допов. Київ : Юридична думка, 2012. С. 1316 с.
32. Наумкін О. О. Тактичні особливості проведення огляду місця події під час розслідування сексуального насильства в умовах війни. *Forum Prava*. 2023. № 77(4). С. 82–92. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.10156287>
33. Олашин М. М., Гапак С. С. Кримінальні процесуальні аспекти зняття інформації з електронних інформаційних систем. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Серія: Юридичні науки*. 2018. Вип. 7. С. 233–242. DOI: <https://doi.org/10.36477/2616-7611-2018-07-25>
34. Основні стандарти розслідування для співробітників служб оперативного реагування при розслідуванні міжнародних злочинів / Global Rights Compliance LLP. Київ, 2016. URL: https://mart-ngo.org.ua/wp-content/uploads/2019/04/2016-09-15-10_08_06-1.pdf
35. Особливості збирання у досудовому провадженні біологічних слідів людини : метод. реком. / уклад. : Я. В. Фурман, В. В. Юсупов, Л. Т. Котляренко, Р. С. Дмитрук. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. 44 с.
36. Офіс Генерального прокурора. Повідомлення про підозру Чиленгірову О. А. за ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 438 ККУ та повістка про виклик Чиленгірова О. А. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/povidomlennya-pro-pidozru-cilengirovu-oa-za-c2-st28-c1-st438-kku-ta-povistka-pro-viklik-cilengirova-oa-na-15052023-16052023-17052023-original-ta-pereklad> (дата звернення:11.05.2023)
37. Пам'ятка про види доказів сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом. 2022. URL: <https://jurfem.com.ua/vydy-dokaziv-seksualnoho-nasyistva-povyazanoho-z-konfliktom/>
38. Пам'ятка. Особливості розслідування фактів сексуального насильства в умовах збройного конфлікту / Офіс Генерального прокурора. 2023. 36 с. URL: <https://mvs.gov.ua/upload/1/5/3/6/6/8/document-20.pdf>

39. Плетенець В. Сексуальне насильство в умовах воєнного стану в Україні: становище й шляхи підвищення ефективності його виявлення. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2022. Вип. 2 (98). С. 227–233.
40. Політова А. С. Окремі питання кримінальної відповідальності за сексуальне насильство під час збройного конфлікту в Україні. *Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні* : матеріали Міжнародної наукової конференції (м. Харків, 2022 р.). Харків : Право, 2022. С. 202–207.
41. Політова А. С. Протидія сексуальному насильству в умовах збройного конфлікту в резолюції Ради Безпеки ООН «Жінки. Мир. Безпека» та впровадження в законодавство України. *Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом: запобігання та реагування* : зб. статей та доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 9 листопада 2023 р.). Київ, 2023. С. 111–118.
42. Попов Г. В. Особливості досудового розслідування злочинів проти статевої недоторканності дітей, що вчинені в умовах збройного конфлікту. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Вип. 75. Ч. 2. С. 125–129. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.75.2.20>
43. Правила проведення судово-медичних експертиз (досліджень) у відділеннях судово-медичної цитології бюро судово-медичної експертизи : затв. наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 р. № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0251-95#Text>
44. Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень : затв. наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 р. № 6. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0255-95?find=1&text=псих#w1_2
45. Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження : лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 5 квітня 2013 р. № 223-559/0/4-13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0558740-13#Text>
46. Про електронні комунікації : Закон України від 16 грудня 2020 р. № 1089-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text>

47. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини : Закон України від 7 жовтня 2014 р. № 1689-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-18#Text>
48. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3782-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>
49. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15 квітня 2014 р. № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>
50. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ ГПУ, МВС, СБУ, АДПС, МФ, МЮ України від 16 листопада 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text>
51. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз : наказ Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>
52. Про затвердження Порядку організації публікації в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному вебсайті Офісу Генерального прокурора повісток про виклик, повідомлень про підозру та відомостей щодо підозрюваних, стосовно яких надано дозвіл на здійснення спеціального досудового розслідування : наказ від 30 травня 2023 р. № 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0141905-23>
53. Про затвердження Порядку проведення судово-психіатричної експертизи : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 8 травня 2018 р. № 865. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-18#Text>
54. Про захист цивільного населення під час війни : Женевська конвенція від 12 серпня 1949 р. Ст. 27. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154

55. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
56. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>
57. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. Ст. 232. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>
58. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588
59. Рішення Міжнародного кримінального суду у справі «Прокурор проти Боско Нтаганда» (The Prosecutor v. Bosco Ntaganda no. – ICC-01/04-02/06). URL: <https://jurfem.com.ua/prosecutor-boscontaganda-ohlyad/?fbclid=IwAR1H6z7FGQpQUK9iWMirqmX4rX7WiR0VtdREx0l1diVRzWbnnbm092HTnhA>
60. Розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності дітей : метод. реком. / С. Чернявський, Ю. Черноус, Г. Нікітіна-Дудікова, А. Самодін та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. 68 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/25740>
61. Росохата Д., Шуневич К. Особливості досудового розслідування сексуального насильства під час війни. *ЮрФем.ua*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/osoblivosti-dosudovogo-rozsliduvannya-seksualnogo-nasilstva-pidchas-viyni.html>
62. Руда О. А. Захист прав потерпілих у кримінальному провадженні: український і міжнародний досвід. Київ : Юрінком Інтер, 2022.
63. Сексуальне насильство російських військових як воєнний злочин: виклики кваліфікації за національним законодавством. URL: <https://zmina.info/articles/seksualne-nasyilstvo-rosijskyh-vijskovyh-yak-voyennyj-zlochyn-vyklyky-kvalifikacziyi-za-naczionalnym-zakonodavstvom/>
64. Сексуальне насильство, пов'язане із збройним конфліктом, в Україні: законодавче регулювання. *Jurfem*. URL: <https://jurfem.com.ua/seksualne-nasyilstvo-povyazane-zi-zbroinym-konfliktom-v-ukraini-zakonodavche-reguluvannya/> (дата звернення: 24.02.2024)
65. Сексуальне насильство: російський метод ведення війни та політики. URL: <https://zn.ua/ukr/LAW/seksualne-nasilstvo-rosijskij-metod-vedennja-vijni-ta-politiki.html>

66. Стефанішина О. Пам'ятка щодо кваліфікації випадків сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК) / Верховний Суд України. С. 12–16. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/rizne/Pamiatka_SNPk.pdf
67. Татарин І., Комісарчук Ю., Дмитрик Ю., Майстренко М., Римарчук О. Features of detection and obtaining evidence of war crimes committed in the context of international armed conflict. *Cuestiones Políticas*. 2021. № 39 (69). С. 74–90. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.3969.04>
68. Телефанко Б. Кримінально-правове регулювання сексуального насильства, пов'язаного з агресією в Україні. *Юридичний бюлетень*. 2023. № 29. С. 369–374.
69. Тетерятник Г. К., Бех О. В., Одажиу Ю. М. Розслідування воєнних злочинів: окремі теоретико-прикладні питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 686–688. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/161>
70. Топчій В. В. Актуальність судової молекулярно-генетичної експертизи та проблемні питання щодо її проведення. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2018. № 18. С. 256–263.
71. Тренінговий центр прокурорів України. Особливості розслідування фактів сексуального насильства в умовах збройного конфлікту. *Пам'ятка для тренінгу*. 2023. 36 с.
72. Федорчук М. В. Міжнародні стандарти розслідування злочинів сексуального насильства в умовах збройного конфлікту. *Право і суспільство*. 2021. № 4. С. 73–82.
73. Харитоновна О. В. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, у війні рф проти України: правові аспекти. *Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні* : матеріали Міжнар. наук. конференції (м. Харків, 5 травня 2022 р.) / упоряд. та заг. ред. : Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; Нац. школа суддів України ; Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права» ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса. Харків : Право, 2022. С. 189–202. URL: https://nlu.edu.ua/wpcontent/uploads/2022/09/konf_kryminalno_pravovi_vidpovid_i_ponomarenko_2022.pdf#page=189
74. Шевчук А. В. Контекстуальні обставини як ознака складу порушення законів та звичаїв війни (стаття 438 Кримінального кодексу України). *Прикарпатський юридичний вісник*. 2023. Вип. 6 (53). С. 139–143. DOI: <https://doi.org/10.32782/ryuv.v6.2023.26>

75. Шульженко А. В. Проблематика розслідування зґвалтувань на де-окупованих територіях. *Науковий вісник ДДУВС*. 2022. Спецвипуск № 2. С. 114–120.
76. Шульженко А. В. Проблеми доказування під час розслідування зґвалтувань в умовах воєнного стану. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття* (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції : у 2 т. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 438–440.

ДОДАТКИ

Додаток А

Обґрунтування правової позиції щодо існування міжнародного збройного конфлікту, викликаного збройною агресією РФ проти України (загального контекстуального елементу для всіх злочинів за ст. 438 КК України)

19 лютого 2014 року представники Російської Федерації (далі – РФ), які проходили військову службу у збройних силах, органах поліції, органах державної безпеки, розвідувальних органах РФ, особи яких встановлюються, зайняли об'єкти нафтогазовидобування в межах континентального шельфу України, перелік яких визначено постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2022 року № 945 «Про затвердження переліку об'єктів нафтогазовидобування в межах континентального шельфу України, які є окупованими Російською Федерацією».

З 20 лютого 2014 року всупереч вимогам п.п. 1, 2 Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 5 грудня 1994 року, принципам Заключного акта Наради з безпеки і співробітництва в Європі і вимогам ч. 4 ст. 2 Статуту ООН і декларацій Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1981 року № 36/103, від 16 грудня 1970 року № 2734(XXV), від 21 грудня 1965 року № 2131 (XX), Резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 року № 3314 (XXIX), ст.ст. 1, 2 Конституції України на територію України, а саме на територію півострова Крим, – розпочато збройне вторгнення збройних сил РФ (далі – зс РФ), приховане твердженням керівників РФ про переміщення військових підрозділів у межах звичайної ротації сил Чорноморського флоту, які у взаємодії з військовослужбовцями Чорноморського флоту РФ та іншими підрозділами зс РФ здійснили блокування й захоплення адміністративних будівель і ключових об'єктів військової та цивільної інфраструктури України, забезпечили військову окупацію території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя. 18 березня 2014 року РФ оголосила про офіційне включення Криму до її території. З того часу РФ продовжує здійснювати ефективний контроль над цією територією.

Протягом березня та на початку квітня 2014 року, паралельно до подій у Криму, під безпосереднім керівництвом та контролем не встановлених на цей час представників влади та зс РФ представники іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих РФ, взяли під контроль будівлі, в яких були розташовані органи місцевої влади та місцеві органи виконавчої влади України, військові об'єкти України, в окремих районах Донецької та Луганської областей України. 7 квітня 2014 року в м. Донецьку створено терористичну організацію «Донецька народна республіка» (далі – «ДНР»), а 27 квітня 2014 року в м. Луганську – терористичну організацію «Луганська народна республіка» (далі – «ЛНР»), у складі яких утворені незаконні збройні формування, що функціонують і на цей час.

Організовані збройні групи «ДНР», «ЛНР» з моменту утворення перебували під відповідальним командуванням, яке, своєю чергою, контролювалося і координувалося РФ. Вказані групи з квітня 2014 року систематично брали участь у військових діях проти Сил оборони України. Громадяни РФ, які були представниками збройних сил, органів поліції, органів державної безпеки, розвідувальних органів РФ, брали активну участь в організації та керівництві діяльністю незаконних збройних формувань (далі – НЗФ) «ДНР», «ЛНР». На початку квітня 2014 року на території Донецької області створено не передбачене законами України збройне формування, яке мало організовану структуру військового типу, а саме єдиноначальність, підпорядкованість, чітку ієрархічність та дисципліну, було озброєне вогнепальною зброєю, вибухівкою, тяжким військовим озброєнням та військовою технікою. У зазначеному формуванні було визначено механізм вступу до нього, порядок проходження служби, у кожному структурному підрозділі ставились завдання щоденної діяльності, яка полягала в здійсненні методами військових операцій силової підтримки незаконно створених структур «ДНР», придушення організованого опору населення на окупованій території, депортації населення Донецької області, встановлення режиму воєнного стану, протистояння правоохоронним органам державної виконавчої влади України, знищення їх живої сили та матеріальних засобів, а також вчинення інших тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень. Підрозділи вказаного формування 12 квітня 2014 року захопили м. Слов'янськ, м. Краматорськ та низку менших населених пунктів Донецької області. Надалі ці підрозділи дислокувались у різних населених пунктах і місцевостях Донецької області та мали загальну координацію керівництва. З початком

антитерористичної операції 14 квітня 2014 року ці НЗФ вступали в збройні сутички із Службою безпеки України та Збройними Силами України за контроль над частинами території України. Зоною проведення антитерористичної операції було охоплено Донецьку і Луганську області (з 14 квітня 2014 року), а також Ізюмський район та м. Ізюм Харківської області (з 14 квітня до 7 вересня 2014 року та з 2 грудня 2015 року). Внаслідок військових дій у період з травня по серпень 2015 року Уряду України вдалося повернути під свій контроль деякі території Донецької та Луганської областей, але з того часу певні частини цих регіонів залишилися не підконтрольними Уряду України.

Для забезпечення цієї діяльності НЗФ навесні 2014 року РФ здійснила концентрацію військової техніки та розгортання відповідної військової інфраструктури та логістичних вузлів РФ біля кордону з Україною. У травні – червні 2014 року підтримувані РФ НЗФ разом зі зс РФ захопили контроль над частиною державного кордону України з РФ й утримують його до цього часу.

З 2014 року РФ здійснювала поставку важкої зброї та іншого військового обладнання до НЗФ «ДНР» та «ЛНР», а також фінансування НЗФ «ДНР», «ЛНР». На території РФ були створені навчальні табори для представників НЗФ «ДНР» та «ЛНР». РФ надавала місця позбавлення волі, зокрема СІЗО, лікувальні заклади для досягнення цілей НЗФ «ДНР», «ЛНР». На території РФ відбувався набір та вербування осіб для участі у збройному конфлікті на боці «ДНР», «ЛНР». Із серпня 2014 року представники зс РФ та окремі підрозділи зс РФ брали безпосередню участь у військових діях на території України, а територія РФ використовувалася для здійснення безпосередніх нападів на територію України. Частиною 2 ст. 1 Закону України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» встановлено, що окремі території України, що входять до складу Донецької та Луганської областей, є окупованими РФ (у тому числі окупаційною адміністрацією РФ) з 7 квітня 2014 року.

З 30 квітня 2018 по 24 лютого 2022 року, відповідно до Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях», Об'єднаним оперативним штабом Збройних Сил України проводилася Операція Об'єднаних сил, спрямована на військову протидію діяльності збройних формувань РФ та проросійських незаконних збройних формувань на сході України.

24 лютого 2022 року президент РФ оголосив про початок «спеціальної військової операції». Після цього близько четвертої години ранку зс РФ та інші збройні формування РФ здійснили ракетно-артилерійські удари, бомбардування авіацією всієї території України, а також розпочали широкомасштабне військове вторгнення на територію України, увійшовши з боку РФ, Білорусі та тимчасово окупованої території АР Крим, у якому беруть активну участь також представники іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців «ДНР» та «ЛНР», створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих РФ. З того моменту Україна здійснює збройну відсіч уздовж усієї лінії фронту.

Закони та звичаї війни (МГП) застосовуються з моменту виникнення збройного конфлікту або часткової чи цілковитої окупації держави, навіть якщо ця окупація не натрапляє на жодний збройний спротив (ст.ст. 2(1), 2(2), 3(1), спільні для Женевських конвенцій про захист жертв війни від 12 серпня 1949 року, які ратифіковані Україною із застереженнями Указом ПВР УРСР від 3 липня 1954 року та з подальшим зняттям застережень Законом України від 8 лютого 2006 року № 3413-IV).

Відповідно до юридичної позиції Конституційного Суду України щодо принципу дружнього ставлення до міжнародного права, мають враховуватися приписи чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та практика тлумачення і застосування цих договорів міжнародними органами, юрисдикцію яких визнала Україна (абз. 3 пп. 2.3 п. 2 мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016 у справі № 1-1/2016)). Зокрема, на підставі ст. 12(3) Римського статуту Міжнародного кримінального суду (МКС) заявами від 9 квітня 2014 року, 8 вересня 2015 року Україна визнала юрисдикцію цього міжнародного юрисдикційного органу; як держава-член ООН, зважаючи на резолюції 808(1993) від 22 лютого 1993 року та 827(1993) від 25 травня 1993 року, ухвалені Радою Безпеки ООН, Україна визнала юрисдикцію Міжнародного трибуналу для судового переслідування осіб, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, вчинені на території Югославії (далі – МТКЮ).

Згідно з рішенням Апеляційної палати МТКЮ у справі щодо Душко Тадича від 2 жовтня 1995 року, збройний конфлікт існує щоразу, коли є застосування збройної сили між державами (міжнародний збройний конфлікт) або тривале збройне насильство між державними органами влади та організованими збройними групами або між такими групами всередині держави (збройний конфлікт

неміжнародного характеру). До моменту досягнення загального миру після припинення військових дій або у разі збройного конфлікту неміжнародного характеру – до досягнення мирного врегулювання міжнародне гуманітарне право продовжує застосовуватися на всій території воюючих держав або, у разі внутрішніх конфліктів, на всій території, яка перебуває під контролем сторони, незалежно від того, чи відбуваються там фактичні бойові дії.

Незважаючи на те, що в МГП немає загального визначення міжнародного збройного конфлікту, МКС, посилаючись на спільну ст. 2 Женевських конвенцій 1949 року та відповідну судову практику МКТЮ, вважає збройний конфлікт міжнародним за своїм характером, якщо він відбувається між двома і більше державами; це поширюється на часткову або повну окупацію території іншої держави незалежно від того, чи натрапляє ця окупація на збройний спротив чи ні.

Збройний конфлікт, що відбувається на території держави, «може стати міжнародним або, залежно від обставин, мати міжнародний характер поряд із внутрішнім збройним конфліктом – якщо інша держава втручається в цей конфлікт через свої війська (пряме втручання) або деякі учасники внутрішнього збройного конфлікту діють від імені іншої держави (непряме втручання)».

Щоб визначити, чи підпадає ситуація під ситуацію загального контролю, МКС дотримується тесту «загального контролю», який був розроблений МТКЮ, відповідно до якого конфлікт є міжнародним, якщо іноземна держава «відіграє роль в організації, координації або плануванні військових дій військової групи, на додаток до фінансування, навчання та оснащення або забезпечення оперативної підтримки цієї групи». Це дозволило МКС зробити висновок, що «міжнародний збройний конфлікт існує у випадку збройних дій між державами через їхні відповідні збройні сили або через інших учасників, які діють від імені держави».

Пряме втручання збройних сил держави або непряме втручання держави, що діє через посередників недержавних сил, може призвести до інтернаціоналізації неміжнародного збройного конфлікту, доки держави протистоять одна одній. Пряме та непряме втручання, яке не призведе до того, що дві держави протистоять одна одній, не зробить неміжнародний конфлікт міжнародним. Що стосується необхідного ступеня контролю іншої держави над недержавними силами, необхідного для встановлення того, чи став збройний конфлікт неміжнародного характеру інтернаціоналізованим, застосовується критерій «загального контролю», за яким держава може здійснювати необхідний ступінь контролю, якщо вона відіграє роль в організації, координації або плануванні військових дій військового

угруповання, на додаток до фінансування, навчання та оснащення або надання оперативної підтримки цій групі.

Відповідно до ст. 42 Положення про закони і звичаї війни на суходолі, яке є додатком до IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі від 18 жовтня 1907 року, що набрала чинності для України 24 серпня 1991 року, територія визнається окупованою, якщо вона фактично перебуває під владою армії супротивника, окупація поширюється лише на ту територію, де така влада встановлена і здатна виконувати свої функції. До моменту досягнення загально-го миру після припинення воєнних дій або, у разі збройного конфлікту міжнародного характеру, до досягнення мирного врегулювання міжнародне гуманітарне право продовжує застосовуватися на всій території воюючих держав, або, у разі внутрішніх конфліктів, на всій території, яка перебуває під контролем сторони, незалежно від того, чи відбуваються там фактичні бойові дії.

Викладене дозволяє зробити висновок, що з моменту установлення РФ із застосуванням збройних формувань контролю над об'єктами нафтогазовидобування України 19 лютого 2014 року та над територією АР Крим і м. Севастополя, включаючи військові об'єкти та органи державної влади, видачі РФ розпоряджень населенню, що проживає на території АР Крим та м. Севастополя, і подальшої заміни державної влади на вказаній території, розміщення РФ військових сил на зазначеній території з метою забезпечення влади РФ з 20 лютого 2014 року розпочався міжнародний збройний конфлікт між Україною та РФ і наразі територія Криму перебуває у стані військової окупації РФ. Частиною 2 ст. 1 Закону України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» встановлено, що датою початку тимчасової окупації РФ окремих територій України є 19 лютого 2014 року; Автономна Республіка Крим та місто Севастополь є тимчасово окупованими РФ з 20 лютого 2014 року. Факт окупації РФ частини території України – Автономної Республіки Крим та міста Севастополя встановлено і засуджено Генеральною Асамблеєю ООН, зокрема резолюціями 71/205 від 19 грудня 2016 року, 72/190 від 19 грудня 2017 року, 73/263 від 22 грудня 2018 року, 74/168 від 18 грудня 2019 року, 75/192 від 16 грудня 2020 року про ситуацію з правами людини в Автономній Республіці Крим і місті Севастополі, Україна, а також резолюціями 73/194 від 17 грудня 2018 року, 74/17 від 9 грудня 2020 року про проблему мілітаризації Автономної Республіки Крим і міста Севастополя, Україна, а також районів Чорного та Азовського морів. Також Європейським

судом з прав людини встановлено, що з 27 лютого 2014 року РФ здійснювала ефективний контроль над Кримом (п. 335 рішення Великої Палати ЄСПЛ у справі «Україна проти Російської Федерації» від 16 грудня 2022 року, заяви №№ 20958/14, 38334/18).

Організованість незаконних збройних формувань «ДНР», «ЛНР» з моменту утворення та перебування під відповідальним командуванням та інтенсивність участі вказаних формувань у збройних зіткненнях зі силами правопорядку та Збройними Силами України вказує на те, що на початку квітня 2014 року ситуація на сході України досягла рівня збройного конфлікту. Цей збройний конфлікт був міжнародним, на що вказує здійснення РФ загального контролю над НЗФ «ДНР», «ЛНР». Так, зазначені групи з квітня 2014 року систематично брали участь у військових діях проти Служби безпеки України, Збройних Сил України та інших Сил оборони України. РФ із самого початку здійснювала загальний контроль як над керівниками «ДНР» та «ЛНР», так і над їх незаконними збройними формуваннями, на що вказує участь РФ в організації та плануванні військових операцій недержавних збройних формувань (через участь громадян РФ, які були представниками збройних сил, органів поліції, органів державної безпеки, розвідувальних органів РФ, в організації та керівництві діяльністю НЗФ «ДНР», «ЛНР»; концентрацію військової техніки та розгортання відповідної військової інфраструктури та логістичних вузлів РФ біля кордону з Україною навесні 2014 року), фінансування недержавних збройних формувань, забезпечення зброєю та іншим обладнанням (через поставку РФ важкої зброї та іншого військового обладнання до «ДНР» та «ЛНР»; фінансування РФ НЗФ «ДНР», «ЛНР»); навчання членів недержавних збройних формувань, забезпечення операційною підтримкою недержавних збройних формувань (через створення на території РФ навчальних таборів для представників НЗФ «ДНР» та «ЛНР»); поділ спільного кордону з державою, де діють недержавні збройні формування (у травні – червні 2014 року підтримувані РФ НЗФ разом із зс РФ захопили контроль над частиною державного кордону України з РФ і утримують його до цього часу); надання власної інфраструктури недержавним збройним формуванням (місць позбавлення волі та СІЗО, доступу до фінансової та судової системи, до лікування представників НЗФ «ДНР», «ЛНР» тощо); із серпня 2014 року безпосередню участь у збройному конфлікті беруть представники зс РФ та окремі підрозділи зс РФ та інших військових формувань РФ, із серпня 2014 року встановлена безпосередня участь у збройному конфлікті представників зс РФ; на території РФ відбувався набір та вербування осіб для участі у збройному конфлікті на боці «ДНР», «ЛНР»; територія РФ

використовується для здійснення безпосередніх нападів на територію України. Частиною 2 ст. 1 Закону України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» встановлено, що окремі території України, що входять до складу Донецької та Луганської областей, є окупованими РФ (у тому числі окупаційною адміністрацією РФ) з 7 квітня 2014 року.

Факт широкомасштабних збройних зіткнень України з РФ через військове вторгнення РФ на територію України з 24 лютого 2022 року як з території РФ, так і з території Республіки Білорусь визнається РФ як «спеціальна військова операція». Факт вказаного вторгнення встановлено також рішеннями міжнародних організацій (резолюцією Генеральної асамблеї ООН ES-11/1 від 2 березня 2022 року «Про агресію проти України», п.п. 1, 3 Висновку 300(2022) Парламентської асамблеї Ради Європи «Наслідки агресії Російської Федерації проти України», п.п. 17, 18 Наказу Міжнародного Суду ООН від 16 березня 2022 року за клопотанням про вжиття тимчасових заходів у справі «Звинувачення в геноциді відповідно до Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього (Україна проти РФ)» та ін.).

Додаток Б

ПОВІСТКА ПРО ВИКЛИК

Громадянину російської федерації Назарову Никиті Арсеновичу, 29.09.1999 року народження, зареєстрованому за адресою: російська федерація, Оренбурзька область, Сорочинський район, сел. Зборовський, вул. Центральна, 22, відповідно до вимоги ст.ст. 113,135,137 Кримінального процесуального кодексу України, Вам необхідно з'явитись 15,16,17 травня 2023 до ГУНП в Херсонській області, розташованого за адресою: м. Херсон, вул. Лютеранська, 4, для вручення повідомлення про підозру, проведення інших слідчих та процесуальних дій у кримінальному провадженні № 12022230007651223 від 09.03.2022 року, за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 438 КК України.

Стаття 138. Поважні причини неприбуття особи на виклик

1. Поважними причинами неприбуття особи на виклик є:
 - 1) затримання, тримання під вартою або відбування покарання;
 - 2) обмеження свободи пересування внаслідок дії закону або судового рішення;
 - 3) обставини непереборної сили (епідемії, військові події, стихійні лиха або інші подібні обставини);
 - 4) відсутність особи у місці проживання протягом тривалого часу внаслідок відрядження, подорожі тощо;
 - 5) тяжка хвороба або перебування в закладі охорони здоров'я у зв'язку з лікуванням або вагітністю за умови неможливості тимчасово залишити цей заклад;
 - 6) смерть близьких родичів, членів сім'ї чи інших близьких осіб або серйозна загроза їхньому життю;
 - 7) несвоєчасне одержання повістки про виклик;
 - 8) інші обставини, які об'єктивно унеможливають з'явлення особи на виклик.

Стаття 139. Наслідки неприбуття на виклик

1. Якщо підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий, цивільний відповідач, який був у встановленому КПК України порядку викликаний (зокрема, наявне підтвердження отримання ним повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом), не з'явився без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття, на нього накладається грошове стягнення у розмірі: від 0,25 до 0,5 розміру мінімальної заробітної плати – у випадку неприбуття на виклик слідчого, прокурора; від 0,5 до 2 розмірів мінімальної заробітної плати – у випадку неприбуття на виклик слідчого судді, суду.

2. У випадку, встановленому частиною першою цієї статті, до підозрюваного, обвинуваченого, свідка може бути застосовано привід.

3. За злісне ухилення від явки свідок, потерпілий несуть відповідальність, встановлену законом.

**Слідчий у кримінальному провадженні –
заступник начальника відділу розслідування
злочинів в умовах збройного конфлікту
майор поліції**

Захар БАЗИКА

**ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
В ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ
СЛІДЧЕ УПРАВЛІННЯ**

73014, м. Херсон, вул. Лютеранська, 4

**ПОВІДОМЛЕННЯ
про підозру**

місто Миколаїв

11 травня 2023 року

Заступник начальника відділу розслідування злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту, СУ ГУНП в Херсонській області майор поліції Базика Захар Ярославович, розглянувши матеріали досудового розслідування, внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № 12022230007651226 від 09.03.2022 за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 438 КК України, встановивши наявність достатніх доказів для повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, відповідно до ст. ст. 36, 42, 276-278 КПК України:

ПОВІДОМИВ:

Назарову Никиті Арсеновичу 29.09.1999 року народження, Російської Федерації, паспорт РФ серії 5316, номер 675280, виданий 13.10.2016 відділом УФМС Росії по Оренбурзькій області Сорочинському районі, зареєстрований: Оренбурзька область, сел. Оборонський, вул. Центральна, буд.22, стрілець роти оперативного призначення 143 полку оперативного призначення (в/ч 6910) 50 окремої бригади оперативного призначення федеральної служби військ національної гвардії Російської Федерації (далі – фсвнг РФ), рядовий, ІЕЧ: 561605546737,737,

про те, що він підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 438 КК України, тобто у жорстокому поводженні з цивільним населенням та інших порушеннях законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, за попередньою змовою групою осіб.

Так, 24 жовтня 1945 року набув чинності Статут Організації Об'єднаних Націй, підписаний 26 червня 1945 року, яким фактично створено Організацію Об'єднаних Націй (далі – ООН). До складу ООН входять Україна, Російська Федерація та ще 49 країн-засновниць, а також інші країни світу.

Відповідно до частини 4 статті 2 Статуту ООН усі Члени вказаної організації утримуються в своїх міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави, так і будь-яким іншим чином, несумісним із Цілями Об'єднаних Націй. Декларацією Генеральної Асамблеї ООН № 36/103 від 9 грудня 1981 року про недопустимість інтервенції та втручання у внутрішні справи держав та резолюціями – № 2131 (XX) від 21 грудня 1965 року, що містить Декларацію про неприпустимість втручання у внутрішні справи держав та про захист їх незалежності та суверенітету; № 2625 (XXV) від 24 жовтня 1970 року, що містить Декларацію про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН; № 2734 (XXV) від 16 грудня 1970 року, що містить Декларацію про зміцнення міжнародної безпеки, та № 3314 (XXIX) від 14 грудня 1974 року, що містить визначення агресії, – установлено, що жодна з держав не має права здійснювати інтервенцію чи втручання у будь-якій формі або з будь-якої причини у внутрішні та зовнішні справи інших держав. Цими ж міжнародними документами закріплено обов'язок держав: утримуватися від озброєної інтервенції, підривної діяльності, військової окупації, здійснення сприяння, заохочення чи підтримки сепаратистської діяльності; не допускати на власній території навчання, фінансування та вербовки найманців чи засилання таких найманців на територію іншої держави.

Крім того, у статтях 1-5 Резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 року № 3314 (XXIX) серед іншого визначено, що ознаками агресії є:

- застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканності чи політичної незалежності іншої держави;
- застосування збройної сили державою в порушення Статуту ООН.

Будь-яке з наступних діянь, незалежно від оголошення війни, кваліфікується як акт агресії:

- вторгнення або напад збройних сил держави на територію іншої держави або будь-яка військова окупація, який би тимчасовий характер вона не мала, яка є результатом такого вторгнення або нападу, або будь-яка анексія із застосуванням сили території іншої держави або частини її;
- бомбардування збройними силами держави території іншої держави або застосування будь-якої зброї державою проти території іншої держави;
- блокада портів або берегів держави збройними силами іншої держави;
- напад збройними силами держави на сухопутні, морські або повітряні сили, або морські та повітряні флоти іншої держави;
- застосування збройних сил однієї держави, що знаходяться на території іншої держави за угодою з приймаючою державою, у порушення умов, передбачених в угоді, або будь-яке продовження їх перебування на такій території після припинення дії угоди;
- дія держави, яка дозволяє, щоб її територія, яку вона надала в розпорядження іншої держави, використовувалася цією іншою державою для здійснення акту агресії проти третьої держави;
- засилання державою або від імені держави збройних банд, груп, іррегулярних сил або найманців, які здійснюють акти застосування збройної сили проти іншої держави, які мають настільки серйозний характер, що це є рівносильним наведеним вище актам, або її значна участь у них. Жодні міркування будь-якого характеру, чи то політичного, економічного, військового чи іншого характеру, не можуть слугувати виправданням агресії.

Крім того, принципи суверенної рівності, поваги прав, притаманних суверенітету, незастосування сили чи погрози силою, непопорушності кордонів, територіальної цілісності держав, мирного врегулювання спорів та невтручання у внутрішні справи держав були закріплені також у Заключному акті Наради з безпеки та співробітництва в Європі від 1 серпня 1975 року, який підписаний СРСР, правонаступником якого є російська федерація.

Статтями 1 та 2 III Конвенції про відкриття воєнних дій від 18 жовтня 1907 року, яка вступила в дію 26 січня 1910 року та 07 березня 1955 року визнана СРСР, правонаступником якого є Російська Федерація, передбачено, що військові дії між державами не повинні починатися без попереднього та недвозначного попередження у формі або мотивованого оголошення війни, або ультиматуму з умовним оголошенням війни. Про існування стану війни має бути

без зволікання оповіщено нейтральним державам, і він матиме для них дійсну силу лише після отримання оповіщення.

У преамбулі Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року (далі – Декларація) вказано, що Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки проголошує державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах.

Відповідно до розділу V Декларації, територія України в існуючих кордонах є недоторканою і не може бути змінена та використана без її згоди.

У зв'язку з демократичними процесами, які відбувалися на території України, у представників влади Російської Федерації та службових осіб з числа керівництва Збройних сил Російської Федерації, досудове розслідування та судовий розгляд щодо яких здійснюється в інших кримінальних провадженнях, виник злочинний умісел на вчинення протиправних дій, спрямованих на порушення суверенітету і територіальної цілісності України, зміну меж її території та державного кордону в порушення порядку, встановленого Конституцією України. Мотивами зазначеного умислу стали євроінтеграційний курс розвитку України, підготовка до підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, які були розцінені представниками влади Збройних сил Російської Федерації як безпосередня загроза економічним та геополітичним інтересам Російської Федерації, що сприятиме втраті впливу над політичними процесами в Україні та позбавить контролю над її економічною діяльністю, призведе до поглиблення співпраці України з Організацією Північноатлантичного договору з метою досягнення критеріїв, необхідних для набуття членства у цій організації та можливої денонсації угод щодо тимчасового розташування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України – в АР Крим та м. Севастополі.

Свою злочинну мету співучасники з числа представників влади та Збройних сил Російської Федерації вирішили досягти шляхом розв'язання та ведення агресивної війни проти України з використанням підпорядкованих підрозділів і військовослужбовців Збройних сил Російської Федерації, у тому числі дислокованих на підставі міжнародних угод на території АР Крим і м. Севастополя, а також залучення до виконання злочинного плану інших осіб, у тому числі громадян України та Російської Федерації, створення і фінансування не передбачених законом збройних формувань та вчинення інших злочинів.

При цьому вони усвідомлювали, що такі протиправні дії призведуть до порушення суверенітету і територіальної цілісності України, незаконної зміни меж її території та державного кордону, заподіяння значних матеріальних збитків та інших тяжких наслідків, передбачали і прагнули їх настання.

З метою реалізації вказаного умислу впродовж 2013 року на території Російської Федерації службові особи Генерального штабу Збройних сил Російської Федерації, на виконання наказів та під безпосереднім керівництвом представників влади та службових осіб Збройних сил Російської Федерації, досудове розслідування та судовий розгляд щодо яких здійснюється в інших кримінальних провадженнях, розробили злочинний план, яким передбачалося досягнення військово-політичних цілей Російської Федерації, які, на думку співучасників, були прямо пов'язані з необхідністю незаконної окупації та подальшої анексії АР Крим, м. Севастополя та південно-східних регіонів України та одночасно із застосуванням політичних, дипломатичних, економічних та інформаційних заходів, використання протестного потенціалу населення південно-східних регіонів України для організації сепаратистських референдумів, спрямованих на порушення територіальної цілісності України.

У подальшому, починаючи з 20.02.2014, на виконання свого злочинного плану військово-політичне керівництво Російської Федерації з використанням військовослужбовців Російської Федерації та інших спецпідрозділів розпочало здійснювати агресію та військові дії щодо України у відношенні її територіальної цілісності та забезпечення правопорядку. Зокрема, здійснено окупацію території АР Крим, створено терористичні організації «ДНР» та «ЛНР». При цьому учасники політичного блоку вказаних терористичних організацій, за підтримки та сприяння представників влади Російської Федерації під виглядом органів державної влади, створили окупаційні адміністрації Російської Федерації, які забезпечують подальшу окупацію та здійснюють управління частинами територій Донецької та Луганської областей України на місцевому рівні.

З огляду на викладене, між Російською Федерацією та Україною з 20 лютого 2014 року триває збройний конфлікт міжнародного характеру.

Водночас, відповідно до Конвенції про захист цивільного населення під час війни, підписаної у м. Женеві 12.08.1949, учасниками якої є, зокрема, Україна та Російська Федерація (далі за текстом – Конвенція), сторони домовилися, що з особами, які не беруть активної участі в бойових діях, у тому числі з особами зі складу збройних сил, що склали зброю, а також із тими, хто *horsdecombat* унаслідок хвороби, поранення, затримання чи з будь-якої іншої причини,

поводяться гуманно, без будь-якої ворожої дискримінації, причиною якої слугують раса, колір шкіри, релігія чи вірування, стать, походження чи майновий стан чи будь-які інші подібні критерії.

Із цією метою є забороненими й залишатимуться забороненими будь-коли та будь-де такі діяння стосовно зазначених вище осіб:

a. насилля над життям й особистістю, зокрема всі види вбивств, завдання каліцтва, жорстоке поводження й тортури;

b. захоплення заручників;

c. наруга над людською гідністю, зокрема образливе та принизливе поводження;

d. засудження та застосування покарання без попереднього судового рішення, винесеного судом, який створено належним чином і який надає судові гарантії, визнані цивілізованими народами як необхідні (стаття 3 Конвенції).

Відповідно до положень ст. 27 Конвенції, особи, що перебувають під захистом, мають право за будь-яких обставин на особисту повагу, повагу до своєї честі, права на сім'ю, їхніх релігійних переконань та обрядів, звичок та звичаїв. До них завжди слід ставитися гуманно й захищати їх, зокрема, від будь-якого акту насильства чи залякування, від образ та цікавості натовпу.

З урахуванням положень стосовно здоров'я, віку та статі, сторона конфлікту, під владою якої є особи, що перебувають під захистом, має право поводитися з усіма ними однаково, без жодної дискримінації, зокрема стосовно раси, релігії або політичних переконань.

Згідно зі ст. 147 Конвенції, серйозні порушення, про які йдеться у Конвенції, становлять такі порушення, що охоплюють такі дії, якщо їх здійснено проти осіб або власності, які перебувають під захистом цієї Конвенції: умисне вбивство, тортури або нелюдяне поводження, зокрема біологічні експерименти, які умисно спричинять великі страждання чи серйозні травми тілу чи здоров'ю, нелегальна депортація чи переведення або нелегальне ув'язнення особи, що перебуває під захистом, примушення особи, що перебуває під захистом, служити в збройних силах ворожої держави, або умисне відбирання в особи, що перебуває під захистом, прав на справедливий і офіційний судовий процес, рекомендований цією Конвенцією, захоплення полонених і широкомасштабне руйнування і привласнення власності, не виправдане воєнною необхідністю, і здійснюване незаконним чином і безцільно.

У силу положень ст. 31 Конвенції, жодний примус фізичного чи морального порядку не може застосовуватися до осіб, які перебувають під захистом, зокрема з метою отримання від них або від третіх осіб якихось відомостей.

Згідно зі ст. 32 Конвенції, Високі Договірні Сторони спеціально дають згоду на те, що їм забороняється застосування будь-яких заходів, які можуть завдати фізичних страждань або призвести до знищення осіб, що перебувають під захистом, які є під їхньою владою. Ця заборона поширюється не лише на вбивства, тортури, тілесні покарання, калічення та медичні чи наукові досліді, які не викликані потребою лікування особи, що перебуває під захистом, а й на будь-яке інше brutальне поводження з боку як цивільних, так і військових властей.

Статтею 29 Конвенції передбачено, що сторона конфлікту, під владою якої є особи, що перебувають під захистом, відповідає за поводження своїх представників із цими особами, причому це не знімає особистої відповідальності з таких представників.

Статтею 43 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 червня 1977 року (далі за текстом – Конвенція (Протокол I) передбачено, що збройні сили сторони, що перебуває в конфлікті, складаються з усіх організованих збройних сил, груп і підрозділів, що перебувають під командуванням особи, відповідальної перед цією стороною за поведінку своїх підлеглих, навіть якщо ця сторона представлена урядом чи властями, не визнаними супротивною стороною. Такі збройні сили підпорядковані внутрішній дисциплінарній системі, яка, поряд з іншим, забезпечує додержання норм міжнародного права, застосовуваних у період збройних конфліктів.

Особи, які входять до складу збройних сил сторони, що перебуває в конфлікті, крім медичного і духовного персоналу, про який ідеться у статті 33 Третьої конвенції, є комбатантами, тобто вони мають право брати безпосередню участь у воєнних діях.

Статтею 44 Конвенції (Протокол I) передбачено, що для сприяння посиленню захисту цивільного населення від наслідків воєнних дій комбатанти зобов'язані відрізняти себе від цивільного населення в той час, коли вони беруть участь у нападі або у воєнній операції, що є підготовкою до нападу. Однак у зв'язку з тим, що під час збройних конфліктів бувають такі ситуації, коли через характер воєнних дій озброєний комбатант не може відрізнити себе від цивільного населення, він зберігає свій статус комбатанта за умови, що в таких ситуаціях він відкрито носить свою зброю.

Статті 3, 28 Конституції України передбачають, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що пригнічує його гідність, поводженню чи покаранню.

Так, 21 лютого 2022 року Російською Федерацією визнано «Донецьку народну республіку» та «Луганську народну республіку» незалежними державами з метою створення приводів для ескалації конфлікту і спроби виправдання своєї агресії перед громадянами Російської Федерації та світовою спільнотою.

22 лютого 2022 року президент Російської Федерації, діючи згідно зі злочинним планом, до Ради Федерації направив звернення про використання Збройних сил Російської Федерації за межами держави, яке було задоволено.

23 лютого 2022 року керівники російських окупаційних адміністрацій на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей звернулися до президента Російської Федерації з проханням надати допомогу у відбитті надуманої ними воєнної агресії «українського режиму щодо населення» так званих Донецької та Луганської народних республік.

24 лютого 2022 року о 05 годині президентом Російської Федерації оголошено про початок військової операції на території України.

Після цього підрозділами Збройних сил Російської Федерації, на виконання злочинного наказу представників влади Російської Федерації, всупереч вимогам міжнародного законодавства, зокрема: частини 4 статті 2 Статуту ООН, Декларації Генеральної Асамблеї ООН № 36/103 від 09 грудня 1981 року; резолюцій № 2131 (XX) від 21 грудня 1965 року, що містить Декларацію про неприпустимість втручання у внутрішні справи держав та про захист їх незалежності та суверенітету; № 2625 (XXV) від 24 жовтня 1970 року, що містить Декларацію про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН; № 2734 (XXV) від 16 грудня 1970 року, що містить Декларацію про зміцнення міжнародної безпеки, та № 3314 (XXIX) від 14 грудня 1974 року, що містить визначення агресії, здійснено пуск крилатих та балістичних ракет по аеродромах, військових штабах і складах Збройних Сил України та здійснено широкомасштабне військове вторгнення на територію України, яке триває до цього часу.

У ході вторгнення підрозділами Збройних сил та інших військових формувань Російської Федерації в порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, здійснюються спроби окупації міст на території України, які супроводжуються бойовим застосуванням авіації, артилерійськими та ракетними ударами, а також застосуванням броньованої техніки та іншого озброєння і військового обладнання. При цьому вогневі удари здійснюються по об'єктах, які захищені нормами міжнародного гуманітарного права.

Зазначені дії Російської Федерації та її збройних формувань призводять до тяжких наслідків у вигляді загибелі людей, у тому числі дітей, отримання ними тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості та заподіяння матеріальних збитків у вигляді знищення будівель, майна та інфраструктури.

24 лютого 2022 року Указом Президента України № 64/2022 у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» на території України введено воєнний стан, який у подальшому продовжений.

Незважаючи на вищевказані норми міжнародного та національного законодавства України, починаючи з 24.02.2022, Назаров Н. А., будучи стрільцем роти оперативного призначення (далі – 50 оброн), 143 полку оперативного призначення (в/ч 6910), 50 окремої бригади оперативного призначення Федеральної служби військ національної гвардії Російської Федерації, реалізуючи протиправний наказ Шмидта О.В., а також невстановлених осіб з числа керівного складу збройних формувань, силових структур, органів окупаційної влади Російської Федерації, діючи за попередньою змовою з військовими Трофимовим О. О., Чистяковим А. Т. та іншими військовослужбовцями Російської Федерації, а також громадянами України, які добровільно зайняли посади в незаконних правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території Херсонської області з метою реалізації єдиного злочинного умислу, спрямованого на придушення будь-яких проявів незгоди з політикою окупаційної влади та усунення перешкод у реалізації заздалегідь запланованих намірів на тимчасово окупованій території Херсонської області, у тому числі в місті Херсон, здійснював жорстоке поводження з цивільним населенням, нелегальне ув'язнення, застосування фізичного насильства та катувань (тортур), зокрема відшукування та затримання громадян України, противників окупаційної влади, інших цивільних осіб, проведення позасудових репресій над ними, катування (тортури) з метою отримання інформації про проукраїнське населення, примушування їх до співпраці з окупаційною владою. Усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачаючи їх наслідки, перебуваючи на території міста Херсона, Назаров Н. А. вчинив наступні протиправні дії.

Беручи участь у збройному конфлікті на боці Російської Федерації, **Назаров Никита Арсенович, 29.09.1999 року народження**, – стрілець роти оперативного призначення, 143 полку оперативного

призначення (в/ч 6910), 50 оброн ФСВ НГ РФ, реалізуючи протиправний наказ Шмидта О. В., а також невстановлених осіб з числа керівного складу збройних формувань, силових структур, органів окупаційної влади Російської Федерації, діючи за попередньою змовою з військовими Трофимовим О. О., Чистяковим А. Т. та іншими військовослужбовцями Російської Федерації, а також громадянами України, які добровільно зайняли посади в незаконних правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території Херсонської області, здійснював жорстоке поводження з цивільним населенням, зокрема, нелегальне ув'язнення (утримання), застосування фізичного насильства та катування (тортур) відносно затриманих осіб, що є грубим порушенням ст. 31 Конвенції стосовно того, що жодний примус фізичного чи морального порядку не може застосовуватися до осіб, які перебувають під захистом, зокрема з метою отримання від них або від третіх осіб якихось відомостей, ст. 147 Конвенції щодо серйозних порушень, про які йдеться у Конвенції, становлять такі порушення, що охоплюють такі дії, якщо їх здійснено проти осіб або власності, які перебувають під захистом цієї Конвенції: умисне вбивство, тортури або нелюдяне поводження, зокрема біологічні експерименти, які умисно спричинять великі страждання чи серйозні травми тілу чи здоров'ю, нелегальна депортація чи переведення або нелегальне ув'язнення особи, що перебуває під захистом, примушення особи, що перебуває під захистом, служити в збройних силах ворожої держави, або умисне відбирання в особи, що перебуває під захистом, прав на справедливий і офіційний судовий процес, рекомендований цією Конвенцією, захоплення полонених і широкомасштабне руйнування і привласнення власності, не виправдане воєнною необхідністю, і здійснюване незаконним чином і безцільно, ч. 2 ст. 75 Додаткового протоколу до Конвенції (Протокол І) щодо заборони в будь-який час і в будь-якому місці насильства над життям, здоров'ям і фізичним та психічним станом осіб, зокрема, вбивство; катування всіх видів – фізичні чи психічні; тілесні покарання; каліцтво; знущання над людською гідністю, зокрема, принижуюче й образливе поводження, непристойне посягання в будь-якій його формі; погрози вчинити будь-яку з вищезазначених дій, незалежно від того, чиняться вони представниками цивільних чи воєнних органів.

Розуміючи порушення зазначених норм міжнародного законодавства, 09.03.2022 приблизно о 12 годині (точний час у ході досудового розслідування не встановлено) військові Росгвардії, перебуваючи за адресою: вулиця Теплоенергетиків, 3, місто Херсон, діючи за наказом та під керівництвом Шмидта О. В., будучи озброєними, примусили начальника ІТТ № 1 ГУНП в Херсонській області від-

дати ключі від всіх приміщень ІТТ № 1, тобто фактично незаконно захопили та встановили свій контроль над ІТТ № 1, що не було обумовлено воєнною необхідністю, а здійснено виключно з метою нелегального ув'язнення, застосування фізичного насилля, катування (тортур) цивільного населення Херсонської області для отримання відомостей, що цікавили окупаційну владу та військових Російської Федерації.

Після захоплення та взяття під контроль приміщення ІТТ № 1 за наказом Шмидта О. В. у ньому розмістились військові Росгвардії, інші представники військових збройних формувань Російської Федерації та облаштували місце для жорстокого поводження, нелегального ув'язнення та катування (тортур) осіб, які перебувають під захистом. Реалізуючи злочинний умисел, у період з 09.03.2022 по кінець жовтня 2022 року у вказаній будівлі у позасудовому порядку нелегально ув'язнювали мешканців окупованого міста Херсона та Херсонської області, здійснювали жорстоке (нелюдське) поводження з ними, яке полягало у завданні сильного фізичного та психічного болю, страждань під час утримання. Крім того, до нелегально ув'язнених осіб застосовувалося катування (тортури) шляхом спричинення сильного фізичного та психологічного болю з метою отримання інформації, необхідної представникам збройних та силових формувань Російської Федерації, зізнання потерпілих та залякування їх на ґрунті прихильності до України.

Так, військові Російської Федерації із залученням інших невстановлених осіб, реалізуючи вказаний протиправний наказ Шмидта О. В., а також інших невстановлених осіб з числа керівного складу збройних формувань, силових структур, органів окупаційної влади Російської Федерації, за відсутності правових підстав, без складання будь-яких процесуальних документів, з початку березня по кінець жовтня 2022 року, у різні проміжки часу (від декількох годин до декількох місяців), із застосуванням фізичної сили нелегально ув'язнили та в позасудовому порядку утримували в ІТТ № 1 мешканців міста Херсона та Херсонської області, а саме:

Мельника Андрія Володимировича, 04.02.1981 року народження, Шевченка Віктора Валерійовича, 28.03.1979 року народження, Коваленка Романа Васильовича, 29.07.1981 року народження, Боднарєнка Сергія Васильовича, 17.05.1981 року народження, Бойка Миколу Вікторовича, 03.05.1987 року народження, Ткаченко Олександру Дмитрівну, 21.01.1964 року народження, Кравченка Валерія Андрійовича, 12.04.1997 року народження, Ковальчука Миколу Євгеновича, 19.02.1986 року народження, Ковальчука Юрія Володимировича, 25.02.1967 року народження, Коваля Руслана Васильовича,

13.06.1976 року народження, Олійника Ігоря Олександровича,
31.03.1989 року народження, Шевчука Олега Івановича,
24.12.1969 року народження, Поліщука Ігоря Анатолійовича,
12.09.1988 року народження, Іванова Микиту Антоновича,
02.07.2000 року народження, Ткачука Івана Ігоровича, 23.11.1985 року
народження, Савченка Романа Володимировича, 23.12.1988 року на-
родження, Боднара Олексія Олексійовича, 08.02.1983 року народжен-
ня, Марченка Андрія Михайловича, 25.03.1996 року народження, Ру-
денка Костянтина Олександровича, 27.07.1971 року народження, Мо-
роза Сергія Івановича, 25.05.1968 року народження, Лисенка Артема
Олеговича, 01.08.1997 року народження, Петренка Ігоря Олеговича,
14.03.1994 року народження, Клименка Артема Вадимовича,
09.05.1996 року народження, Павленка Віталія Сергійовича,
02.01.1999 року народження, Кравчук Наталію Валеріївну,
30.12.1971 року народження, Кузьменко Петра Георгійовича,
01.03.1984 року народження, Пономаренка Ігоря Володимировича,
29.04.1967 року народження, Савчука Ростислава Михайловича,
13.09.1971 року народження, Василенка Олексія Анатолійовича, Лев-
ченко Ірину Олександрівну, 07.07.1973 року народження, Харченко
Юлію Сергіївну, 03.06.1981 року народження, Сидоренка Олександра
Петровича, 04.11.1982 року народження, Карпенка Олександра Андрі-
йовича, 22.08.1959 року народження, Гаврилюка Станіслава Валенти-
новича, 18.03.1970 року народження, Швеця Валерія Олександровича,
20.10.1970 року народження, Мельничука Костянтина Ігоровича,
04.06.1993 року народження, Попова Олексія Олеговича,
21.06.1990 року народження, Романюка Сергія Петровича,
03.08.1976 року народження, Панченка Сергія Григоровича,
14.08.1981 року народження, Юрченка Миколу Миколайовича,
08.12.1979 року народження, Мазура Євгенія Петровича,
19.06.1966 року народження, Хоменко Наталю Миколаївну,
17.01.1982 року народження, Поповича Віктора Ігнатовича,
22.01.1974 року народження, Павлюка Павла Володимировича,
05.08.1979 року народження, Кушніра Олександра Венедиктовича,
18.01.1959 року народження, Литвиненка Анатолія Віталійовича,
20.09.1971 року народження, Мартинюк Ольгу Володимирівну,
14.08.1975 року народження, Гончаренка Євгена Євгеновича,
16.02.1987 року народження, Приходька Аліка Степановича,
15.08.1965 року народження, Костенка Віталія Вадимовича,
27.10.1964 року народження, Кулика Григорія Олександровича,
09.07.1988 року народження, Романенка Віталія Миколайовича,
15.04.1977 року народження, Костюк Ольгу Рафаїловну, 30.11.1971
року народження, Семенюка Олександра Мирославовича,

01.05.1980 року народження, Назаренка Федора Васильовича, 03.12.1973 року народження, Ткача Сергія Анатолійовича, 08.11.1964 року народження, Кравець Лілію Петрівну, 21.07.1964 року народження, Коломійця Андрія Андрійовича, 11.07.1963 року народження, Козак Юлію Георгіївну, 09.07.1964 року народження, Яковенка Олексія Сергійовича, 05.10.2000 року народження, Федоренка Геннадія Степановича, 22.09.1964 року народження, Ковтуна Віталія Геннадійовича, 01.03.1974 року народження, Білоуса Тиграна Рубеновича, 08.03.1978 року народження, Нестеренка Євгена Володимировича, 10.09.1967 року народження, Терещенка Олександра Павловича, 21.02.1954 року народження, Колесника Сергія Олександровича, 07.09.1973 року народження, Зінченка Андрія Сергійовича, 28.11.1994 року народження, Тарасенка Олега Івановича, 21.10.1972 року народження, Міщенко Василя Олександровича, 02.01.1955 року народження, Вовк Анжелу Миколаївну, 27.03.1973 року народження, Демченко Людмилу Миколаївну, 23.05.1975 року народження, Дяченко Ларису Миколаївну, 01.08.1969 року народження, Ковальова Євгенія Петровича, 19.10.1976 року народження, Пилипенка Костянтина Володимировича, 16.06.1986 року народження, Іщенко Сергія Павловича, 19.06.1962 року народження, Макаренка Віталія Андрійовича, 23.11.1964 року народження, Бабенка Максима Григоровича, 15.02.1987 року народження, Криченко Світлану Миколаївну, 05.03.1971 року народження, Тищенко Сергія Олександровича, 16.11.1967 року народження, Тимошенка Олега Валерійовича, 14.10.1976 року народження, Жука Олександра Вікторовича, 26.10.1977 року народження, Москаленка Андрія Олександровича, 08.02.1985 року народження, Марчука Дмитра Анатолійовича, 24.06.1988 року народження, Власенка В'ячеслава В'ячеславовича, 17.07.1995 року народження, Гуменюка Сергія Олександровича, 04.10.1990 року народження, Яценка Олександра Миколайовича, 29.08.1998 року народження, Рядченка Андрія В'ячеславовича, 14.01.2002 року народження, Герасименка Івана Андрійовича, 29.11.1996 року народження, Сергієнка Віталія Олександровича, 09.04.1980 року народження, Корнієнко Аллу Іванівну, 10.04.1974 року народження, Гончара Євгена Сергійовича, 04.04.1966 року народження, Мартиненко Наталю Валеріївну, 20.04.1981 року народження, Гордієнко Костянтина Артуровича, 03.12.1981 року народження, Гордієнко Ірину Валентинівну, 10.05.1970 року народження, Степаненка Олександра Олександровича, 26.11.1984 року народження, Прокопенка Олександра Олександровича, 20.07.1973 року народження, Шульгу Дмитра Валентиновича, 28.03.1973 року народження, Волошина Олега Сергійовича, 28.09.1972 року народження, Величка Олексія Миколайовича, 25.05.1973 року народження, Денисенка Артема Євгеновича, 03.04.2003 року народження, Коцулим Дениса Леонідовича,

31.07.1984 року народження, Павлища Андрія Вікторовича,
12.04.1987 року народження, Басистого Валерія Леонідовича,
20.10.1968 року народження, Ковбасу Олександра Андрійовича,
20.10.1985 року народження, Андречу Іллю Миколайовича,
31.07.1965 року народження, Іванчу Вадима Володимировича,
30.09.1975 року народження, Солтиса (Беспечанського) Володимира
Володимировича, 20.06.1978 року народження, Дихна Дениса Павло-
вича, 01.04.1974 року народження, Толокно Ірину Миколаївну,
30.07.1968 року народження, Більце Віталія Олександровича,
06.01.1975 року народження, Гречиху Олександра Володимировича,
16.03.1994 року народження, Ворожбита Сергія Дмитровича,
26.02.1958 року народження, Шепеть Олександра Юрійовича,
13.02.1982 року народження, Гершат Миколу Володимировича,
23.08.1962 року народження, Депутата Станіслава Миколайовича,
22.09.1993 року народження, Горбатого Сергія Анатолійовича,
02.10.1988 року народження, Болота Костянтина Геннадійовича,
26.08.1993 року народження, Ключту Максима Олеговича,
05.01.1998 року народження, Курта Романа Володимировича,
27.05.1978 року народження, Ворохту Сергія Івановича,
26.06.1966 року народження, Жабуня Олександра Тимофійовича,
12.12.1975 року народження, Суханя Володимира Вікторовича,
27.05.1976 року народження, Галену Аркадія Костянтинівича,
29.03.1998 року народження, Бігун Ольгу Сергіївну, 22.04.1992 року
народження, Балабана Віктора Геннадійовича, 05.05.1978 року наро-
дження, Кайдаша Олександра Анатолійовича, 21.02.1984 року наро-
дження, Гібеж Леоніда Павловича, 06.05.1982 року народження, Бре-
нажу Володимира Сергійовича, 01.10.1993 року народження, Кухта-
ря Олега Анатолійовича, 22.01.1972 року народження, Бандеру Юрія
Миколайовича, 22.06.1963 року народження, Москаля Ігоря Вікто-
ровича, 08.05.1971 року народження, Дідух Феню Рафаелівну,
14.03.1956 року народження, Андруху Віталія Вікторовича,
03.10.1991 року народження, Пелиха Тиграна Георгійовича,
18.09.1975 року народження, Копицю Олексія Володимировича,
13.02.1985 року народження, Гузя Микиту Володимировича,
04.09.1989 року народження, Небожина Андрія Юрійовича,
28.04.1970 року народження, Романіва Станіслава Федоровича,
19.11.1979 року народження, Гнатів Ірину Павлівну, 23.08.1972 року
народження, Вовчок Любов Леонідівну, 24.02.1984 року народження,
Єдинака Олександра Олександровича, 04.03.1995 року народження,
Глушака Валерія Валерійовича, 17.05.1968 року народження, Майстру-
ка Сергія Володимировича, 05.05.1980 року народження, Пугача Ми-
хайла Івановича, 29.12.1968 року народження, та інших, не встановле-
них досудовим розслідуванням осіб.

Після затримання (нелегального ув'язнення) потерпілих під примусом або погрозою позбавлення життя поміщали до камер за-вчасно підготовленої катівні у приміщенні раніше захопленого ІТТ № 1 за адресою: вулиця Теплоенергетиків, 3, місто Херсон, де до них застосовувалось фізичне насилля, що виражалось у побитті їх рука-ми, ногами, гумовими кийками по всьому тілу та голові, здійснюва-лись катування (тортури) електричним струмом. Ув'язнених утри-мували у виснажливих для людського організму умовах, а саме обмежували в наданні їжі та води, не надавали належну медичну допо-могу, потерпілі перебували в антисанітарних умовах у приміщенні, не придатному для тривалого проживання в ньому великої чисель-ності людей, що прямо загрожувало їх життю та здоров'ю.

З березня 2022 року по 11 листопада 2022 року (точний час до-судовим розслідуванням не встановлено) Назаров Н. А., співробіт-ник спеціального підрозділу Федеральної служби військ національ-ної гвардії РФ «ОМОН» (військова частина 09332), під керівництвом Шмидта О. В. та невстановлених осіб з числа керівного складу зброй-них формувань Російської Федерації, діючи за попередньою змовою з військовими Трофимовим О. О., Чистяковим А. Т., іншими військо-вослужбовцями та представниками силових структур Російської Фе-дерації, а також громадянами України, які добровільно зайняли по-сади в незаконних правоохоронних органах, створених на тимчасо-во окупованій території Херсонської області, переслідуючи прямий умисел, спрямований на незаконне позбавлення волі особи та по-дальше утримання із застосуванням фізичного насильства, усвідом-люючи свої протиправні дії та розуміючи їх протиправні наслідки, був залучений до нелегального ув'язнення та утримання в ІТТ № 1 цивільного населення Херсонської області, до якого застосовувалось жорстоке (нелюдське) поводження та катування (тортури).

Ці спільні та узгоджені дії здійснювалися з метою реалізації спільного плану на придушення будь-яких мирних проявів незго-ди з визнанням політики окупаційної влади, відшукування та за-тримання громадян України, у тому числі проукраїнських активіс-тів, інших цивільних осіб, стосовно яких проводились позасудові ре-пресії, катування (тортури). Окремих з них примушували надавати неправдиві покази про себе чи членів сім'ї щодо участі у диверсійно-розвідувальних групах, допомозі Збройним Силам України.

За весь період перебування в ІТТ № 1 Назаров Н. А., реалізую-чи протиправний наказ Шмидта О. В., а також невстановлених осіб з числа керівного складу збройних формувань, силових структур, ор-ганів окупаційної влади Російської Федерації, діючи за попередньою змовою з військовими Трофимовим О. О., Чистяковим А. Т. та іншими

військовослужбовцями Російської Федерації, а також громадянами України, які добровільно зайняли посади в незаконних правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території Херсонської області, переслідуючи спільний єдиний прямий умисел, виконував відведену йому роль, у тому числі здійснював конвоювання затриманих цивільних осіб з камер до приміщень, де проводився їх допит із застосуванням катування (тортур).

08.06.2022 приблизно о 05 годині 30 хвилин (точний час у ході досудового розслідування не встановлено) військовослужбовці Російської Федерації, реалізуючи протиправний наказ Шмидта О. В., а також інших невстановлених осіб з числа керівного складу збройних формувань, силових структур, органів окупаційної влади Російської Федерації, прибули за адресою: м. Херсон, селище, вулиця, де перебував потерпілий, ____ року народження. Переслідуючи прямий умисел, спрямований на незаконне позбавлення волі останнього та подальше утримання в ІТТ № 1, що знаходиться за адресою: місто Херсон, вулиця Теплоенергетиків, 3, без складання процесуальних документів, погрожуючи вогнепальною зброєю, із застосуванням фізичного насильства, яке виразилося в нанесенні тілесних ушкоджень, затримали (нелегально ув'язнили) , одягнувши йому на голову шапку таким чином, щоб закривала очі, доставили та помістили до ІТТ № 1, де він незаконно утримувався до 12.07.2022.

Назаров Н. А. у не встановлений досудовим розслідуванням час, але у період утримання потерпілого , реалізуючи протиправний наказ Шмидта О. В., а також інших невстановлених осіб з числа керівного складу збройних формувань, силових структур, органів окупаційної влади Російської Федерації, застосовував до потерпілого психологічне та фізичне насилля, що виразилось у надяганні шапки потерпілому для закриття очей з метою його дезорієнтації у приміщенні, заламуючи руки, відвів потерпілого до приміщення, в якому відповідно до заздалегідь розподілених ролей військовослужбовці Російської Федерації, які проводили допити з метою змусити потерпілого повідомити інформацію про можливе зберігання зброї, наносили йому тілесні ушкодження, зокрема удари руками по тілу, чим грубо порушено ст.ст. 31, 147 Конвенції та ст. 75 Додаткового протоколу I Конвенції. Продовжуючи свою злочинну діяльність, 17.06.2022 приблизно о 08 годині 30 хвилин (точний час у ході досудового розслідування не встановлено) військовослужбовці Російської Федерації, реалізуючи протиправний наказ Шмидта О. В., а також інших невстановлених осіб з числа керівного складу збройних формувань, силових структур, органів окупаційної влади Російської Федерації, прибули за адресою: місто Херсон, вулиця, де перебував Потерпілий № 8,

08.08.1998 року народження. Переслідуючи прямий умисел, спрямований на незаконне позбавлення волі останнього та подальше утримання в ІТТ № 1, що знаходиться за адресою: місто Херсон, вулиця Теплоенергетиків, 3, без складання процесуальних документів, із застосуванням фізичного насильства, яке виразилося в нанесенні тілесних ушкоджень, змушуванні копати власну могилу, імітуючи при цьому розстріл потерпілого, затримали (нелегально ув'язнили) потерпілого № 8, одягнувши йому на голову шапку таким чином, щоб закривала очі, доставили та помістили до ІТТ № 1, де він утримувався до 25.06.2022.

Назаров Н. А. у не встановлений досудовим розслідуванням час, але у період утримання потерпілого № 8, реалізуючи протиправний наказ Шмидта О. В., а також інших невстановлених осіб з числа керівного складу збройних формувань, силових структур, органів окупаційної влади Російської Федерації, застосував до потерпілого психологічне та фізичне насилля, що виразилось у надяганні шапки потерпілому на очі з метою його дезорієнтації у приміщенні, заламуючи руки, відвів потерпілого до приміщення, в якому відповідно до заздалегідь розподілених ролей військовослужбовці Російської Федерації у зв'язку з тим, що потерпілий відмовлявся співпрацювати з окупаційною владою, наносили йому тілесні ушкодження, зокрема, удари руками по тілу та удари електрошокером в шию, катували електрострумом, прикріплюючи клемами на вуха, груди та статеві органи, пускаючи струм, чим грубо порушено ст.ст. 31, 147 Конвенції та ст.ст. 75–77 Додаткового протоколу I Конвенції.

Разом з цим 28.06.2022 приблизно о 10 годині 30 хвилин (точний час у ході досудового розслідування не встановлено) військовослужбовці Російської Федерації, реалізуючи протиправний наказ Шмидта О. В., а також інших невстановлених осіб з числа керівного складу збройних формувань, силових структур, органів окупаційної влади Російської Федерації, прибули за адресою: місто Херсон, проспект, де перебував потерпілий, року народження. Переслідуючи прямий умисел, спрямований на незаконне позбавлення волі останнього та подальше утримання в ІТТ № 1, що знаходиться за адресою: місто Херсон, вулиця Теплоенергетиків, 3, без складання процесуальних документів, із застосуванням фізичного насильства, яке виразилося в нанесенні тілесних ушкоджень, затримали (нелегально ув'язнили), одягнувши йому на голову шапку таким чином, щоб закривала очі, доставили та помістили до ІТТ № 1, де він утримувався до 22.07.2022.

Назаров Н. А. приблизно 01.07.2022 (точний час у ході досудового розслідування не встановлено), реалізуючи протиправний наказ

Науменка О. В., а також інших невстановлених осіб з числа керівного складу збройних формувань, силових структур, органів окупаційної влади Російської Федерації, застосував до потерпілого психологічне та фізичне насилля, що виразилось у надяганні шапки потерпілому для закриття очей з метою його дезорієнтації у приміщенні, надягнув кайданки, заламуючи руки, відвів потерпілого до приміщення, в якому відповідно до заздалегідь розподілених ролей військовослужбовці Російської Федерації у зв'язку з тим, що потерпілий, можливо, пов'язаний з працівниками Служби безпеки України, наносили тілесні ушкодження битою по всьому тілу, чим грубо порушено ст.ст. 31, 147 Конвенції та ст.ст. 75–77 Додаткового протоколу I Конвенції.

Продовжуючи свою злочинну діяльність, 06.07.2022 приблизно о 07 годині 30 хвилин (точний час у ході досудового розслідування не встановлено) військовослужбовці Російської Федерації, реалізуючи протиправний наказ Шмидта О. В., а також інших невстановлених осіб з числа керівного складу збройних формувань, силових структур, органів окупаційної влади Російської Федерації, прибули за адресою: місто Херсон, вулиця, де перебував потерпілий, року народження. Переслідуючи прямий умисел, спрямований на незаконне позбавлення волі останнього та подальше утримання в ІТТ № 1, що знаходиться за адресою: місто Херсон, вулиця Теплоенергетиків, 3, без складання процесуальних документів, із застосуванням фізичного насильства, яке виразилося в нанесенні тілесних ушкоджень, затримали (нелегально ув'язнили) , одягнувши йому на голову шапку таким чином, щоб закривала очі, доставили та помістили до ІТТ № 1, де він утримувався до 29.08.2022.

Назаров Н. А. 07.07.2022 та 09.07.2022 (точний час у ході досудового розслідування не встановлено), реалізуючи протиправний наказ Шмидта О.В., а також інших невстановлених осіб з числа керівного складу збройних формувань, силових структур, органів окупаційної влади Російської Федерації, застосував до потерпілого психологічне та фізичне насилля, що виразилось у надяганні шапки потерпілому на очі з метою його дезорієнтації у приміщенні, надягнув кайданки, заламуючи руки, відвів потерпілого до приміщення, в якому військовослужбовці Російської Федерації у зв'язку з тим, що в соціальних мережах знайшли фото з гранатою, прикріплюючи на ліве вухо клєми з дротами, катували (піддавали тортурам) електрострумом, чим грубо порушено ст.ст. 31, 147 Конвенції та ст.ст. 75–77 Додаткового протоколу I Конвенції.

09.07.2022 приблизно о 14 годині (точний час у ході досудового розслідування не встановлено) військовослужбовці Російської Федерації, реалізуючи протиправний наказ Шмидта О. В., а також інших

невстановлених осіб з числа керівного складу збройних формувань, силових структур, органів окупаційної влади Російської Федерації, прибули за адресою: місто Херсон, вулиця, де перебував потерпілий, року народження. Переслідуючи прямий умисел, спрямований на незаконне позбавлення волі останнього та подальше утримання в ІТТ № 1, що знаходиться за адресою: місто Херсон, вулиця Теплоенергетиків, 3, без складання процесуальних документів, із застосуванням фізичного насильства, яке виразилося в нанесенні тілесних ушкоджень, затримали (нелегально ув'язнили), відвезли його на блокпост, що розташований на Корабельній площі у місті Херсоні, де в ході допиту з метою отримання інформації про партизанів та ТРО нанесли більше ста ударів трубою по тілу, у результаті чого потерпілий втрачав свідомість більше п'яти разів. Щоб він опритомнів, військові Російської Федерації поливали його водою та продовжували наносити тілесні ушкодження, після чого, замотавши йому очі скотчем, на наступний день, 10.07.2022, доставили та помістили до ІТТ № 1, де він утримувався до 17.08.2022.

Назаров Н.А. наступного дня після затримання, 11.07.2022 та у подальшому не менше чотирьох разів (точний час у ході досудового розслідування не встановлено), реалізуючи протиправний наказ Шмидта О. В., а також інших нестановлених осіб з числа керівного складу збройних формувань, силових структур, органів окупаційної влади Російської Федерації, застосовував до потерпілого психологічне та фізичне насилля, що виражалось у надяганні шапки потерпілому на очі з метою його дезорієнтації у приміщенні, заламуючи руки та надягнувши кайданки, відводив потерпілого до приміщення, в якому відповідно до заздалегідь розподілених ролей військовослужбовці Російської Федерації у зв'язку з тим, що був колишнім учасником АТО, катували (піддавали тортурам) потерпілого, прикріплюючи на вуха клеми з дротами, пускали електрострум, наносили удари електрошокером по руках та шиї, чим грубо порушено ст.ст. 31, 147 Конвенції та ст.ст. 75–77 Додаткового протоколу I Конвенції.

Крім того, Назаров Н. А., реалізуючи протиправний наказ Науменка О. В., а також нестановлених осіб з числа керівного складу збройних формувань, силових структур, органів окупаційної влади Російської Федерації, діючи за попередньою змовою з військовими Трофимовим О. О., Чистяковим А. Т. та іншими військовослужбовцями Російської Федерації, а також громадянами України, які добровільно зайняли посади в незаконних правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території Херсонської області, виконуючи відведену йому роль особи, яка здійснювала конвоювання незаконно затриманих цивільних осіб з камер, де вони утримувались, до пристосованих приміщень для допитів, усвідомлюючи свої

протиправні дії та розуміючи їх протиправні наслідки, під час незаконного утримання та потерпілого № 8 в ІТТ № 1 у нелюдських умовах, що виражались в обмежуванні у наданні їжі та води, не надавав належну медичну допомогу, утримував в антисанітарних умовах у приміщенні, не придатному для тривалого проживання в ньому великої кількості людей, що прямо загрожувало життю та здоров'ю всіх, хто там утримувався.

Назаров Н.А., реалізуючи протиправний наказ Шмидта О. В., а також невстановлених осіб з числа керівного складу збройних формувань, силових структур, органів окупаційної влади Російської Федерації, діючи за попередньою змовою з військовими Трофимовим О. О., Чистяковим А. Т. та іншими військовослужбовцями Російської Федерації, а також громадянами України, які добровільно зайняли посади в незаконних правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території Херсонської області, використовував захоплену будівлю ІТТ № 1 за адресою: місто Херсон, вулиця Теплоенергетиків, 3, як місце несвободи цивільних осіб, де застосовував жорстоке поводження до потерпілих , , , та потерпілого № 8, що виражалось у спричиненні їм сильного фізичного та психічного болю, страждань, а також порушив інші закони та звичаї війни, які полягали у нелегальному ув'язненні, катуванні (тортурах), посяганні на людську гідність осіб, котрі перебувають під захистом, чим грубо порушено ст.ст. 31, 147 Конвенції, ст. 75 Додаткового протоколу I Конвенції.

Таким чином, Назаров Никита Арсенович, 29.09.1999 року народження, підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 438 КК України, тобто у жорстокому поводженні з цивільним населенням та інших порушеннях законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вчиненим за попередньою змовою групою осіб.

Слідчий у кримінальному провадженні
заступник начальника відділу розслідування
злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту
майор поліції **Захар Ярославович БАЗИКА**

ПОГОДЖУЮ
Прокурор групи прокурорів
у кримінальному провадженні
перший заступник керівника
Каховської окружної
прокуратури

Дарина Юріївна ЧОРНООЧЕНКО

ПАМ'ЯТКА **про процесуальні права та обов'язки підозрюваного**

Одночасно підозрюваному Назарову Н. А. роз'яснені права та обов'язки підозрюваного, передбачені ст. 42 КПК України, а саме:

Підозрюваний, обвинувачений має право:

1. знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють;

2. бути чітко і своєчасно повідомленим про свої права, а також отримати їх роз'яснення у разі необхідності;

3. на першу вимогу мати захисника і побачення з ним до першого та перед кожним наступним допитом з дотриманням умов, що забезпечують конфіденційність спілкування, на присутність захисника під час допиту та інших процесуальних дій, на відмову від послуг захисника в будь-який момент кримінального провадження, на отримання послуг захисника за рахунок держави у випадку відсутності коштів на оплату таких послуг;

4. не говорити нічого з приводу підозри проти нього або у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання;

5. давати пояснення, показання з приводу підозри чи в будь-який момент відмовитися їх давати;

6. вимагати перевірки обґрунтованості затримання;

7. у разі затримання – негайне повідомлення членів сім'ї, близьких родичів чи інших осіб про затримання і місце свого перебування;

8. збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді докази;

9. брати участь у проведенні процесуальних дій;

10. під час проведення процесуальних дій ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дій, які заносяться до протоколу;

11. застосовувати з додержанням вимог КПК України технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд мають право заборонити застосовування технічних засобів при проведенні окремої процесуальної дії чи на певній стадії кримінального провадження з метою нерозголошення відомостей, які містять таємницю, що охороняється законом, чи стосуються інтимного життя особи, про що виноситься вмотивована постанова (ухвала);

12. заявляти клопотання про проведення процесуальних дій, про забезпечення безпеки щодо себе, членів своєї сім'ї, близьких родичів, майна, житла тощо;

13. заявляти відводи;
14. ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування, та вимагати відкриття матеріалів;
15. одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення;
16. оскаржувати рішення, дії та бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді;
17. вимагати відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, в порядку, визначеному законом, а також відновлення репутації, якщо підозра, обвинувачення не підтвердились;
18. користуватись рідною мовою, отримувати копії процесуальних документів рідною або іншою мовою, якою він володіє, та в разі необхідності користуватися послугами перекладача за рахунок держави.

Підозрюваний, який є іноземцем і тримається під вартою, має право на зустрічі з представником дипломатичної чи консульської установи своєї держави, яку йому зобов'язана забезпечити адміністрація місця ув'язнення.

Підозрюваний зобов'язаний:

1. прибувати за викликом до суду, а в разі неможливості прибути за викликом у призначений строк – заздалегідь повідомити про це суд;
2. виконувати обов'язки, покладені на нього рішенням про застосування заходів забезпечення кримінального провадження;
3. підкорятися законним вимогам та розпорядженням слідчого, прокурора, слідчого судді, суду.

На всіх стадіях кримінального провадження підозрюваний має право примиритися з потерпілим і укласти угоду про примирення. У передбачених законом України про кримінальну відповідальність та КПК України випадках примирення є підставою для закриття кримінального провадження.

Додаткові права підозрюваного у разі здійснення щодо нього спеціального досудового розслідування або спеціального судового провадження

Стаття 52. Обов'язкова участь захисника

1. Участь захисника є обов'язковою у кримінальному провадженні щодо особливо тяжких злочинів. У цьому випадку участь захисника забезпечується з моменту набуття особою статусу підозрюваного.

2. В інших випадках обов'язкова участь захисника забезпечується у кримінальному провадженні:

8) щодо осіб, стосовно яких здійснюється спеціальне досудове розслідування або спеціальне судове провадження - з моменту прийняття відповідного процесуального рішення.

Стаття 54. Відмова від захисника або його заміна

1. Підозрюваний, обвинувачений має право відмовитися від захисника або замінити його.

2. Якщо підозрюваний, обвинувачений наполягає на відмові від захисника, слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд зобов'язані організувати зустріч захисника з підозрюваним, обвинуваченим. У разі якщо підозрюваний, обвинувачений особисто та безпосередньо повідомляє захиснику про небажання мати захисника, заміну захисника після конфіденційної розмови із захисником, така відмова або заміна фіксується у протоколі процесуальної дії або журналі судового засідання.

Не є підставою для відмови слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом в зустрічі захисника з підозрюваним, обвинуваченим наявність письмової заяви про відмову підозрюваного, обвинуваченого від захисника або письмового клопотання про його заміну до внесення відповідної інформації до протоколу процесуальної дії або журналу судового засідання.

Відмова уповноваженою особою в зустрічі підозрюваного, обвинуваченого із захисником, стосовно якого є заява про відмову чи клопотання про заміну, до відповідної фіксації у протоколі процесуальної дії або журналі судового засідання тягне за собою відповідальність, встановлену законом.

3. Відмова від захисника не приймається у випадку, якщо його участь є обов'язковою. У такому випадку, якщо підозрюваний, обвинувачений відмовляється від захисника і не залучає іншого захисника, захисник повинен бути залучений у порядку, передбаченому статтею 49 цього Кодексу, для здійснення захисту за призначенням.

Автори

КОМИССАРЧУК Юлія Анатоліївна (Yuliia KOMISSARCHUK),
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
ЛьвДУВС, кандидат юридичних наук, доцент

ПАНТЕЛЕЄВ Сергій Миколайович (Sergiy PANTELEYEV),
перший заступник начальника Головного слідчого
управління Національної поліції України,
доктор філософії, полковник поліції

БУРАК Марія Василівна (Mariia BURAK),
старший науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності навчально-наукового
інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, майор поліції

ДРОЗД Валентина Георгіївна (Valentyna DROZD),
начальник консультативно-контрольного відділу
Департаменту забезпечення діяльності Голови
Національної поліції України,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

НЄБИТОВА Наталя Юріївна (Natalia NIEBYTOVA),
провідний науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності навчально-наукового
інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ,
доктор філософії, підполковник поліції

ПОДИРЯКО Христина Віталіївна (Khrystyna PODYRYAKO),
начальник управління організації розслідування злочинів,
учинених в умовах збройного конфлікту Головного слідчого
управління Національної поліції України,
полковник поліції

ЧОРНОУС Юлія Миколаївна (Yuliia CHORNOUS),
професор кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ШЕВЧУК Дмитро Валерійович (Dmytro SHEVCHUK),
заступник начальника управління організації розслідування
злочинів, учинених в умовах збройного конфлікту
Головного слідчого управління Національної поліції України –
начальник 1-го відділу (розслідування злочинів,
учинених в умовах збройного конфлікту),
підполковник поліції

БУРЛАКА Владислав Васильович (Vladyslav BURLAKA),
начальник 3-го відділу (методичної роботи
та правового забезпечення) управління організації роботи
та методичного забезпечення Головного слідчого управління
Національної поліції України,
кандидат юридичних наук, полковник поліції

КАЛАНТАЙ Ігор Миколайович (Ihor KALANTAI),
начальник 2-го відділу (організації розслідування злочинів,
учинених на тимчасово окупованих територіях)
управління організації розслідування злочинів,
учинених в умовах збройного конфлікту
Головного слідчого управління Національної поліції України,
полковник поліції

ВІТКАЛОВА Аліна Євгенівна (Alina VITKALOVA),
старший слідчий в ОВС 3-го відділу (методичної роботи
та правового забезпечення) управління
організації роботи та методичного забезпечення
Головного слідчого управління Національної поліції України,
майор поліції

ДУЛКАЙ Іван Іванович (Ivan DULKAI),
старший слідчий в ОВС 1-го відділу (розслідування злочинів,
учинених в умовах збройного конфлікту) управління
організації розслідування злочинів,
учинених в умовах збройного конфлікту
Головного слідчого управління Національної поліції України,
майор поліції

Розслідування сексуального насильства, пов'язаного із збройним конфліктом

Методичні рекомендації

Редагування *Оксана Шмиговська*

Макетування *Галина Шушняк*

Друк *Іван Хоминець*

Підписано до друку 27.12.2024.

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 8,84.

Тираж 80 прим. Зам № 110-24.

Львівський державний університет внутрішніх справ

Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції

ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.